

๒๕. คงคา ย กุณปี ทิสฺวา
 วุฑฺฒมานํ มหฺนฺณเว
 วายโส สมจินฺตเสสิ
 อปฺปปญฺโถ อเจตโส.

๒๖. ยานญจ วตฺตี ลทฺฐํ
 ภกฺโข จายํ อนปฺปโก
 ตตฺถ รตฺตี ตตฺถ ทิวา
 ตตฺถเว นโรโต มโน.

๒๗. ขาทํ นาคสฺส มํสานิ
 ปิวํ ภาศีโรโสทกํ
 สมฺปสฺสํ วนเจตฺยานิ
 น ปาเลตฺถ วิหฺงคโม.

๒๘. ตญฺจ โอตฺรณี คงฺคา
 ปมตฺตํ กุณเป รตฺตี
 สมฺมุทํ อชฺฐคคาหาลิ
 อคฺตี ยตฺถ ปกฺขินิ.

๒๙. โส จ ภกฺขปริกฺขิโณ
 อุตฺตวา วิหฺงคโม
 น ปจฺจโต น ปุโรโต
 นุตฺตรํ โนปี ทกฺขินิ.

๓๐. ทีปํ โส น อชฺฐคคญฺฉิ
 อคฺตี ยตฺถ ปกฺขินิ

๒๕. กาดัวหนึ่ง เป็นสัตว์มีปัญญาน้อย
 หาความคิดมิได้ เห็นซากศพข้าง
 ถูกแม่น้ำคงคาพัดลอยไป ใน
 ห้วงน้ำใหญ่ จึงคิดว่า.

๒๖. ก็เราได้ยานนี้แล้วหนอ ภัทษาหาร
 นี้ก็มีประมาณมิใช่น้อย ใจของ
 กานั้น ก็ยินดีอยู่ในซากศพนั้น
 อย่างเดียว ตลอดคืน ตลอดวัน.

๒๗. กาเมื่อจิกกินเนื้อข้าง ดื่มน้ำรส
 เหมาะส่วน เห็นต้นไม้เป็นเจดีย์
 ในป่า ก็ไม่บินขึ้นไป.

๒๘. ก็แม่น้ำคงคา มีปกติไหลไปสู่
 มหาสมุทร น้ำก็พัดพาเอากานั้น
 ผู้ประมาท ยินดีในซากศพไปสู่
 มหาสมุทรซึ่งเป็นภูมิเป็นที่ไปไม่ถึง
 แห่งนทุกทั้งหลาย.

๒๙. และกานั้นมีภัทษาหารสิ้นแล้ว โดด
 บินขึ้นไปข้างหลัง ข้างหน้า ข้าง
 ซ้าย ข้างขวา ก็ไม่ได้ที่สำหรับจับ.

๓๐. กานั้นก็ไปไม่ถึงเกาะ มันลื่นกำลัง
 จมลงในท่ามกลางมหาสมุทร อัน

โส จ ตตฺถเวว ปาปตฺถ
ยถา ทุพฺพผลโก ตถา.

๓๑. ตถฺว จ สามุทฺทิกา มจฺฉา
กุมฺภีลา มกรฺวา สฺสุ
ปสฺยหฺการา ชาทิสฺสุ
ผนฺทมานํ วิปฺกฺขิกํ.

๓๒. เอวเมว ตฺวํ ราช
เย จญฺญเว กามโภคิโน
คิทฺฐา เจ น วมิสฺสนฺติ
กากปญฺญาเย เต วิทฺ.

๓๓. เอเสา เต อฺปมา ราช
อตฺตสฺนทฺสฺสนี กตฺตา
ตฺวญฺจ ปญฺญาเยเส เตน
ยทิ กาทฺสิ วา น วา"ติ.

ตตฺถ ปาปานิตี มหาราช ตฺวญฺจ
กามคิทฺฐา นรา จ กามะ นิสฺสาย
กายทฺวจฺจริตาทีนึ ปาปานิ กตฺวา
ยตฺถ สฺปิณฺนเตปี ทิพฺพา จ มานุสฺสิกา
จ กามา น ลภฺนฺติ ตํ ทฺคฺคฺตี
อฺปชฺชนฺตีตี อตฺถ.

เป็นภูมิที่ไม่ไม่ถึง แห่งนกทั้งหลาย
เหมือนคนหมดกำลัง ฉะนั้น.

๓๑. ผู่งปลา จระเข้ มังกร และปลาร้าย
ที่เกิดในมหาสมุทร ก็กระทำการ
ข่มเหง สุกบินกันนั้น ผู้มีปีกฉิบหาย
ดิ้นรนอยู่ ฉันทใด.

๓๒. ดูกรพระราชา พระองค์ก็ดี
ชนเหล่านั้น ผู้ยังบริโภคกามก็ดี
ถ้ายังปรารถนา กาม ไม่ละทิ้งกาม
เสีย นักปราชญ์ทั้งหลายรู้ว่า
ชนเหล่านั้น มีความรู้เสมอ
ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน.

๓๓. ดูกรพระราชา อฺปมานี้เอาตมา
กระทำ ให้แสดงอรรถอย่างชัดแจ้ง
แก่พระองค์ ถ้าพระองค์จักทรง
กระทำหรือไม่ทรงกระทำ ก็จัก
ปรากฏด้วยเหตุนี้".

ในคำเหล่านั้น คำว่า บาปทั้งหลาย
ความว่า ดูกรมหาบพิตร พระองค์และ
นรชนทั้งหลาย ผู้ปรารถนา กาม กระทำ
กรรมอันเป็นบาป มีประพตฺติชั่ว ด้วยกาย
เป็นต้น เพราะอาศัยกามทั้งหลาย ย่อม
เข้าถึงทุกติ ซึ่งเป็นที่กามทั้งหลาย อัน
เป็นทิพย์และเป็นของมนุษย์ ย่อมไม่ได้
แม้ในที่สุดแห่งความฝัน.

ปหนุตวานาติ เขพปีณุฑิ วีย ปหาย.
อกุโตภยาติ ราคาทีสุ กุโตจิ
อนาคตภยา. **เอโกทิวาวาริคตาติ**
เอโกทิวาวิ เอกวิหาริกิ อริคตา. น
เตติ เต เอรูปา ปพุพชิตา ทุกุคตี
น คจฺจนฺติ.

คำว่า ละ คือ ละกามเสียได้ ดูก่อน
เขพะ ฉะนั้น. คำว่า ไม่มีภัยจากที่ไหน
ความว่า ไม่มีภัยมาจากที่ไหนๆ ในบรรดา
กิเลส มีราคาจะเป็นต้น. คำว่า บรรลุถึง
ความที่จิตมีอารมณ์เป็นอันเดียว ได้แก่
บรรลุถึงความเป็นคนผู้เดียวเป็นต้น คือ
ถึงความเป็นผู้อยู่คนเดียว. คำว่า นรชน
เหล่านั้น ไม่เข้าถึงทุกติ ความว่า
นรชนเหล่านั้น คือบรรพชิตเช่นนั้น ย่อม
ไม่ไปสูทุกติ.

อุปมนุเตติ มหาราช ทิพพ-
มานุสเก กามะ ปตฺถเนตฺตสฺส
หตฺถิกุณเป ปฎิพฺพทกาสฺทิสฺสสฺส ตว
เอกิ อูปมํ กสิสฺสสามิ ตํ สุโณหิติ
อตฺโต.

คำว่า จักกระทำอุปมาแต่พระองค์
ความว่า ดูกรมหาบพิตร อาตมาจัก
กระทำอุปมาอย่างหนึ่งแต่พระองค์ ผู้
ปรารภนาในกามที่เป็นทิพย์และเป็นของ
มนุษย์ ผู้เช่นกาติดพันอยู่ในซากศพข้าง
ขอพระองค์จงทรงสดับชื่ออุปมานั้น.

กุนปฺนฺติ หตฺถิกเพวริ. **มหนฺณเวติ**
คฺมฺภีรปฺถุเล อฺทเก. เอโก กิร
มหาวารโณ คจฺจาคีเร จรฺนฺโต คจฺจาย
ปติตฺวา อุตฺตริตฺตุ อสฺกโกนฺโต ตตฺถเว
มโต คจฺจาย วุยฺหิ ตํ สฺนฺธาเยตฺ
วฺตุตฺติ.

คำว่า ซากศพ ได้แก่ซากศพข้าง. คำว่า
ในห้วงน้ำใหญ่ ได้แก่ ในน้ำทั้งลึก
ทั้งกว้าง. ได้ยินว่า ซ้างใหญ่ตัวหนึ่ง
เที่ยวไปตามริมฝั่งแม่น้ำคงคา ตกลงใน
แม่น้ำคงคา เมื่อไม่อาจขึ้นได้ ก็ตาย ณ
ที่นั่นเอง ถูกน้ำคงคาพัดพาไป ทานกล่าว
ไว้ หมายเอาซากศพข้างนั้น.

วายสฺสตี อากาเสน คจฺจนฺโต เอโก
กาโก. ยานญจ วตฺทินฺติ สฺส เอวิ

คำว่า กา ได้แก่ กาดัวหนึ่งบินไปทาง
อากาศ. คำว่า เราได้ยานนี้แล้วหนอ

จินฺเตตฺตวา ตตฺถ นิสฺสียิตฺวา "อิทํ หตฺถิตฺยานํ ลหุํ เอตฺถ นิสฺสินฺโน สฺขํ จริสฺสสามิ อยเมว ฯ อนปฺปโก ภกฺโข ภวิสฺสตี อิทานิ มยา อณฺเวยตฺร คนฺตุํ น วญฺญตี"ติ สนฺนิฏฺฐานมกาสี.

ตตฺถ รตฺตินฺนติ ตสฺส รตฺตินฺนจ ทิวา ฯ ตตฺถเวว มโน อภฺริโต อโหสิ. น ปเลตฺถาติ น อุปฺปตฺติตฺวา ปกฺกามิ.

โอยตรณฺตี สมนุทฺทาภิมุขี โอยตรมานา. โอยหารินฺตีปิ ปาโจ. สา สมนุทฺทาภิมุขี โอยหารินฺตี อตฺถเ. อคฺตี ยตฺถาติ สมนุทฺทมชฺฉมฺ สนฺธาયાห. ภกฺขปฺริกฺขีเณติ ปฺริกฺขีเณภกฺโข.

อุทฺปตฺตวาติ ชีเณ จมฺเม ฯ มํเส ฯ อญฺจิสฺสงฺมาญฺเ อุมฺมิเวคฺคินฺโน อุทฺเท นิมุชฺชิตฺ. อถ โส กากฺโก อุทฺเท ปตฺติฏฺฐาตุํ อสฺสโกนฺโต อุปฺปตฺติ เหวํ อุปฺปตฺติตฺวาติ อตฺถเ.

ความว่า กานั้น ครั้นคิดอย่างนี้แล้ว จึงแผงตัวจับอยู่ที่ศพข้างนั้น ได้กระทำ ความตกลงใจว่า "เราได้ยานคือข้างนี้ แล้ว เราจับอยู่บนยานคือข้างนี้จักเที่ยว ไปอย่างสบาย อนึ่ง ข้างนี้แลจักเป็น ภัณฑหารมิใช่น้อย บัดนี้ เราไม่ควรไป ในที่อื่น".

คำว่า ในซากศพนั้นทั้งกลางคืน ความว่า ก็ใจของกานั้น ยินดียิ่งในศพข้างนั้นแล ตลอดคืนตลอดวัน. คำว่า ไม่บินไป คือ ไม่กระโดดขึ้นบินไป.

คำว่า มีปรกติไหลลง ความว่า แม่น้ำคงคามีปรกติพัดพาไปทางมหาสมุทร ไหลลงอยู่. บาลีว่า โอยหารินฺตี ดังนี้ก็มี. อธิบายว่า แม่น้ำคงคานั้นไหลตรงไป ยังสมุทร มีปรกติไหลลงไป. คำว่า ภูมิ เป็นที่ไปไม่ถึง ท่านกล่าวหมายเอาที่ ท่ามกลางแห่งสมุทรมัน. คำว่า มีภักขาสิ้นแล้ว ได้แก่ มีภักขาหารหมดแล้ว.

คำว่า บินขึ้น ความว่า เมื่อหนึ่งและเนื้อ ของข้างหมดแล้ว โครงกระดูกก็หักด้วย กำลังคลื่นซัดจมลงในน้ำ. ลำดับนั้น กานั้นเมื่อไม่อาจอยู่ในน้ำได้ ก็กระโดด บินขึ้นไป มันบินขึ้นด้วยอาการอย่างนี้.

อคติ ยตถ ปกฺขินนฺติ ยสมฺมิมิ
สมฺมุตฺตมชฺเช ปกฺขินฺนํ อคติ ตตฺถ โส
เอวํ อุปฺปติโต ปจฺฉิมทิสํ คนฺตุวา
ตตฺถ ปติฏฺฐํ อลภิตฺวา ตโต ปุรตฺถิมํ
ตโต อุตฺตรํ ตโต ทกฺขินนฺติ
จตฺสฺสปี ทิสา คนฺตุวา อตฺตโน
ปติฏฺฐานํ น อชฺฌมคณฺधि นาริคจฺฉิตฺติ
อตฺถโธ.

“อถ วายโส เอวํ อุปฺปติตฺวา
ปจฺฉิมาทิสฺส เอเกกํ ทิสํ อาคณฺधि
ทีปํ ปน นาชฺฌมคมา”ติ เอวเมว
อตฺถโธ ทฺวสฺสพฺโพ.

ปาปตฺถาติ ปติโต. ยถา ทฺพฺพลโกติ
ยถา ทฺพฺพลโก ปเตยฺย ตเถว
ปติโต. สฺสฺสฺติ สฺสฺสนามกา จณฺทมจฺฉา.
ปสฺยหการาติ อนิจฺจมานกัเยว
พลกฺกาเรน. วิปกฺขินนฺติ วิทฺธสฺตปฺกฺขิกํ.

คิทฺธา เจ น วมิสฺสนฺติติ ยทิ
คิทฺธา หุตฺวา กาเม น วมิสฺสนฺติ

คำว่า เป็นสถานที่ไปไม่ถึงแห่งนก
ทั้งหลาย ความว่า ในท่ามกลางสมุท
ไร การที่ไปไม่ถึงแห่งนกทั้งหลาย กานั้น
บินขึ้นไปอย่างนี้ ที่ท่ามกลางสมุทนั้น
บินไปสู่ทิศเบื้องหลัง ครั้นไม่ได้ที่จับในทิศ
นั้นแล้ว แต่นั้นก็บินไปสู่ทิศเบื้องหน้า
ครั้นไม่ได้ที่จับในทิศนั้นแล้วก็บินไปสู่ทิศ
เบื้องซ้าย ครั้นไม่ได้ที่จับในทิศนั้นแล้ว
แต่นั้นก็บินไปสู่ทิศเบื้องขวา มันบินไป
ตลอดทิศทั้ง ๔ ด้วยประการฉะนี้ ก็ยัง
ไม่พบ คือไม่ถึงที่จับของตน.

บัณฑิตพึงเห็นเนื้อความอย่างนี้ที่เดียวว่า
“ลำดับนั้น กาบินไปอย่างนี้ มาสู่ทิศ
หนึ่ง ๆ ในทิศเบื้องหลังเป็นต้น แต่ไป
ไม่ถึงเกาะ”.

คำว่า จมลง คือจมลงแล้ว. คำว่า
เหมือนคนหมดกำลัง ความว่า กานั้น
สิ้นกำลังจมลงเหมือนคนมีกำลังน้อยจมลง
ไปฉะนั้น. คำว่า สฺสฺสฺ ได้แก่ ปลาตุร้าย
ได้ชื่อว่า สฺสฺสฺ. คำว่า กระทำการข่มเหง
ได้แก่ กระทำกานั้นผู้ไม่ยินยอมอยู่โดย
ผลการ. คำว่า มีปีกจับหาย ได้แก่ มีปีก
ถูกกำจัดแล้ว.

คำว่า ถ้าผู้ปรารถนาทุกสิ่งทุกอย่าง
จักไม่สละ ความว่า ถ้าชนทั้งหลายเป็น

ธรรมชาดก ขุททกนิกาย. ป-ท. ๒๒ - ๑๕

น จตุทเทสนุนฺติ.

กาทกปณฺณาย เตติ กาทกสฺส สมาน-
ปณฺณาย อิติ เต พุทฺธาทโย ปณฺทิตา
วิทฺว วิทฺนุนฺติ ชานนฺตํ อตฺถโธ.

อตฺถสฺนุทฺตสฺส นี กตาทิ อตฺถปฺปกาสิตา
กตาท. ตฺวณฺจ ปณฺณายเสติ ปณฺณาย-
ยิสฺสสฺสิ.

อิทํ วุตฺตํ โหติ "มหาราช มยา
หิตกามเน ตว โธวาทิ ทินฺโน
ตํ ปนฺ ตวํ ยทิ. กาทสิ เทวโลเก
นิพฺพตฺติสฺสสฺสิ ยทิ น กาทสิ กามปฺงเก
นิมฺมุโค ชีวิตปริโยसानเน นิริเย
นิพฺพตฺติสฺสสฺสตีติ. เอวํ ตวเมว เตน
การณเนน สคฺเค วา นิริเย วา
ปณฺณายิสฺสสฺสิ อหํ ปนฺ สพฺพภเวหิ
มุตฺโต อปฺปฏิสนฺนํโก"ติ.

อิมํ ปนฺสฺส โธวาทิ ททฺนฺเตน
ปจฺเจกพุทฺเธเน นหิ ทสฺสสิตา ตาย
วฺยุมหานํ ทตฺถิกุณฺปิ ทสฺสสิตํ กุณฺปิ
ชาทโก กาทโก ทสฺสสิตอ ตสฺส กุณฺปิ
ชาทิตฺวา ปานีเย ปิวณกาโล ทสฺสสิตอ.

ผู้ยินดีในกามจักไม่สละ คือละทิ้งกาม.

คำว่า **ชนเหล่านั้นมีปัญญาเสมอ**กา
ความว่า ท่านผู้รู้ทั้งหลาย ผู้เป็นบัณฑิต
มีพระพุทธาน์เป็นต้น ย่อมเรียกคือยอม
รู้ชัดว่า ชนเหล่านั้นว่ามีปัญญาเสมอด้วย
ปัญญาของกา.

คำว่า **อาตมากระทำให้อวดความซัดแจ้ง**
ความว่า อาตมากระทำอวดความให้
เปิดเผยแล้ว. คำว่า **และพระองค์จัก**
ปรากฏ คือพระองค์จักรู้แจ้งเอง.

ท่านกล่าวคำอธิบายไว้ดังนี้ "ดูกรมหาราช
อาตมาเป็นผู้หวังประโยชน์แก่กุล จึงได้
ถวายโอวาทแก่พระองค์ ก็ถ้าพระองค์
จักทรงทำตามโอวาทนั้น พระองค์จักทรง
บังเกิดในเทวโลก ถ้าพระองค์จักจมอยู่ใน
ตม คือกาม ในกาลที่สุดแห่งพระชนมชีพ
จักบังเกิดในนรก. พระองค์เองจักทรง
ทราบสวรรค์หรือนรก ด้วยเหตุนี้เป็นอย่างนี้
ส่วนอาตมาพ้นแล้วจากภพทั้งปวง ไม่
ต้องถือปฏิสนธิอีกต่อไป".

ก็พระปัจเจกพุทธเจ้าผู้ถวายโอวาท
นี้แก่พระราชานั้น ได้แสดงแม่น้ำ แสดง
ซากศพข้างที่ถูกรน้ำพัดลอยไป แสดงกา
ผู้จิกกินซากศพแสดงกาลที่จิกกินซากศพ
แล้วดื่มน้ำของกานั้น.

รมณีนวสนุทสฺส ทสฺสนกาโล
ทสฺสีโต. กุณปสฺส นทียา วุญฺหมานสฺส
สมฺมทฺทปฺปเวโส ทสฺสีโต. สมฺมทฺทมชฺเช
กาสฺส หตฺติกุณเป ปตฺติจฺ อลภิตฺวา
วินาสํ ปตฺตกาโล ทสฺสีโต. ตตฺถ
นที วีย อนมตฺตคฺโค สํสาโร ทฺวํจฺพฺโพ.
นทียา วุญฺหมานํ หตฺติกุณเป วีย
สํสาโร ปญฺจกามคฺคฺคา. กาโก วีย
พาลปฺปุชฺชโน.

แสดงกาลที่กามองดูไพร่สนมภ์ อันรื่นรมย์
แสดงการเข้าไปสู่สมุทร ของชากศพที่
ลอยไปในแม่น้ำ. แสดงกาลที่ไม่ได้จับ
บนชากศพข้าง แล้วถึงความพินาศใน
ท่ามกลางมหาสมุทรของกา. บรรดา
สิ่งเหล่านั้น สงสารอันหาที่สุดมิได้ ผู้มี
ปัญญาพึงเห็น เปรียบเหมือนแม่น้ำ
กามคุณ ๕ ในสงสาร เปรียบเหมือน
ชากศพข้างที่ลอยอยู่ในแม่น้ำ ปุณฺชนผู้
เป็นพาล เปรียบเหมือนกา.

กาสฺส กุปณํ ชาทิตฺวา ปานีโย
ปิวนกาโล วีย ปุณฺชนสฺส กามคฺคฺเค
ปริภุญฺชิตฺวา โสมนสฺสสิกาโล. กาสฺส
กุณเป ลคฺคฺสเสว รมณีนวสนุทสฺส
ทสฺสนํ วีย ปุณฺชนสฺส กามคฺคฺเค
ลคฺคฺสเสว สวณฺวเสน อญฺจติสอารมฺมณ-
ทสฺสนํ.

กาลแห่งปุณฺชนบริโภคกามคุณแล้ว เกิด
ความโสมนัส เปรียบเหมือนกาลที่จิกกิน
ชากศพแล้วดื่มน้ำของกา. การเห็น
อารมณ์ ๓๔ ประการ ด้วยอำนาจการ
ฟังของปุณฺชนผู้ติดข้องในกามคุณทั้งหลาย
นั้นแล เปรียบเหมือนการเห็นขี้ป้า อัน
นารื่นรมย์ของกาผู้ติดข้องอยู่ในชากศพ
นั่นเอง.

กุณเป สมฺมทฺทํ ปวิญฺเจ กาสฺส ปตฺติจฺ
ลภิตฺตุํ อสกุโณนฺตสฺส วินาสํ ปตฺตกาโล
วีย พาลปฺปุชฺชนสฺส กามคฺคฺคทฺทสฺส
ปาปปรายนสฺส กุสลธมฺเม ปตฺติจฺ
ลภิตฺตุํ อสกุโณนฺตสฺส มหานิรเย วินาสํ
ปตฺติ ทฺวํจฺพฺพา.

ผู้มีปัญญาพึงเห็นการถึงความพินาศใน
นรกใหญ่ของปุณฺชนผู้เป็นพาล ผู้ยินดีใน
กามคุณ มีความชั่วเป็นที่ไปในเบื้องหน้า
ไม่อาจจะได้ที่พึงอาศัย ในกุศลธรรม
เปรียบเหมือนกาลแห่งกา เมื่อชากศพ
เข้าไปสู่มหาสมุทรแล้ว ไม่สามารถจะ
ได้ที่จับอาศัย ก็ถึงความพินาศฉะนั้น.

๒

อรรถกถาชาดก ขุททกนิกาย. ป-ท. ๒๒ - ๑๖

เอวมสฺส ปจฺเจกพุทฺโธ อิมาย
อุปมาย โอวาทํ ทตฺวา อิทานิ
ตเมว โอวาทํ ติรํ กตฺวา
ปตฺติฏฺฐเปตุํ คาถมาห

๓๔. "เอกวาจมุปี ทูริวาชํ
ภณฺเวยฺย อนุกรมฺปิโก
ตตฺตฺตฺตฺรี น ภาเสยฺย
ทาโส อยฺยสฺส สนฺติเก"ติ.

ตตฺถ น ภาเสยฺยยาตี วจัน
อคณฺหฺนตฺสฺส หิตโต อุตฺตฺรี ภาสฺมาโน
สฺสามิกสฺส สนฺติเก ทาโส วยฺย โหติ.
ทาโส หิ สฺสามิกे กถํ คณฺหฺนตฺเตปิ
อคณฺหฺนตฺเตปิ กถฺเตยฺว. เตน วุตฺตํ
ตตฺตฺตฺตฺรี น ภาเสยฺยยาตี.

๓๕. "อิทํ วตฺวาน ปกฺกามิ
โสณฺโก อมิตฺพุทฺธิมา
เวหาเส อนุตฺตฺลิกฺขสฺมี
อนุสาเสตฺวาน ขตฺตฺยินฺ"ติ.

อัย อภิสมฺพุทฺธคาถา.

ตตฺถ อิทํ วตฺวานาตี ภิกฺขเว โส
ปจฺเจกพุทฺโธ อมิตาย โลกุตฺตรพุทฺธิยา
อมิตฺพุทฺธิมา อิทํ วตฺวา อิทฺธิยา

พระปัจเจกพุทธเจ้า ถวายโอวาท
แก่พระราชานั้นด้วยข้ออุปมานี้ อย่างนี้
แล้ว บัดนี้เพื่อจะกระทำโอวาทนั้นแล
ให้ดำรงอยู่มั่นคง จึงกล่าวคาถาว่า

๓๔. "บุคคลผู้มีความเอ็นดู ฟังกล่าว
เพียงคำเดียว หรือสองคำเท่านั้น
ไม่ฟังกล่าวให้ยิ่งไปกว่านั้น เป็น
เหมือนทาสในสำนักแห่งนาย".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ไม่ฟัง
กล่าว ความว่า บุคคลกล่าวคำให้ยิ่งกว่า
ประโยชน์เกื้อกูล แก่บุคคลผู้ไม่เชื่อถือ
ถ้อยคำ ย่อมเป็นเหมือนทาสในสำนัก
ของนาย. ด้วยว่าทาสเมื่อนายเชื่อถือ
ถ้อยคำก็ตาม ไม่เชื่อถือถ้อยคำก็ตาม
ต้องกล่าวอยู่นั่นเอง. เพราะฉะนั้น ท่าน
จึงกล่าวว่า ไม่ฟังกล่าวให้ยิ่งกว่านั้น.

๓๕. "พระโสณกปัจเจกพุทธเจ้าผู้มีปัญญา
อันบุคคลนับไม่ได้ ครั้นกล่าวคำ
นี้แล้ว จึงพรวดอนบรมกษัตริย์
ในท่ามกลางอากาศแล้วหลีกไป".

คาถานี้ เป็นอภิสมฺพุทฺธคาถา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ครั้น
กล่าวคำนี้แล้ว ความว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย พระปัจเจกพุทธเจ้านั้น เป็นผู้

อุปปติตฺวา "สเจ ปพฺพชิสฺสสฺสึ ตเวว
โน เจ ปพฺพชิสฺสสฺสึ ตเวว ทินฺโน
เต มยา โอวาโท อปฺปมตฺโต
โหหิ"ติ เอวํ อนุสาเสตฺวาน ชตฺตยิ
ปฏกามิ.

โพธิสฺตฺโตปี ตํ อากาเสน คจฺจนฺตํ
ยาว ทสฺสนปถา โอโลเกนฺโต จตฺวา
ตสฺมี จกฺขุเปถ อตฺติกฺกนฺเต สํเวคํ
ปฏฺฐิลิตฺวา จินฺตสฺสิ "อัยํ พฺรหฺมณฺโณ
หีนชฺชฺใจ สมานิ อสํภินฺนชตฺตยิวํเส
ชาตสฺส มม มตฺตเก ปาทรชํ
โอภิรฺนฺโต อากาสํ อุปปติตฺวา คโต
มยาปี อชฺเชว นิภฺขมิตฺวา ปพฺพชิตฺตํ
วฏฺฏตี"ติ. โส รชฺชํ นิยฺยาเทตฺวา
ปพฺพชิตฺกานิ คาถาทูยมาห

๓๖. "โก นุ เม ราชกตฺตวาโร
 สุตา เวยฺยตฺติมาคตา

มีปัญญาเครื่องตรัสรู้อันบุคคลนับไม่ได้
ด้วยปัญญาเครื่องตรัสรู้อันเป็นโลกุตระ
ที่ใคร ๆ นับไม่ได้ กล่าวคำนี้แล้ว เหาะ
ขึ้นไปด้วยฤทธิ์ พราสาทอนบรมกษัตริย์
อย่างนี้ว่า "ถ้าพระองค์จักทรงผนวช
ก็เป็นเรื่องของพระองค์ผู้เดียว หรือถ้าไม่
ทรงผนวชก็เป็นเรื่องของพระองค์เช่นกัน
อาตมาถวายโอวาทแก่พระองค์แล้ว ขอ
พระองค์จงเป็นผู้ไม่ประมาทเถิด" ดังนี้
แล้วหลีกไป.

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ประทับยืน ทอด
พระเนตรพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น ผู้ไปอยู่
ทางอากาศจนลับคลองพระเนตร เมื่อ
พระปัจเจกพุทธเจ้านั้นลับคลองพระเนตร
ไปแล้ว กลับได้ความสดพระทัย ทรง
ดำริว่า "พราหมณ์นี้มีชาติต่ำ ไพรยฐิติ
ละอองเท้าลงบนศีรษะของเราผู้เกิดแล้ว
ในวงศ์กษัตริย์อันบริสุทธิ มิได้ระคนด้วย
วงศ์อื่น ยังเหาะขึ้นสู่อากาศไปได้ แม้เรา
ก็ควรจะออกบวชให้ได้ในวันนี้เหมือนกัน".
พระราชานั้น ทรงปรารถนาจะมอบ
ราชสมบัติ แล้วทรงผนวช จึงตรัส ๒
คาถาว่า

๓๖. "บุคคลผู้กระทำให้เป็นกษัตริย์ ผู้
 เป็นรัชทายาท และผู้ถึงความฉลาด

รชชี่ นิยุยาทยิสฺสามิ
นาหิ รชฺเชน มตฺถิโก.

๓๗. อชฺเชว ปพฺพชิสฺสามิ
โก ชญฺญา มรณํ สุเว
นาหิ กาโกว ทุมฺเมโธ
กามานํ วสมนฺวคา"ติ.

ตตฺถ โโก นุ เมติ กุหิ
อิเม. ราชกตฺตาโรติ เย ราชารหิ
อภิสิญฺจิตฺวา ราชานํ กโรนฺติ. สุตฺตา
เวยฺยตฺติมาคตฺตาติ สุตฺตา จ เย จ
อญฺเณ เวยฺยตฺติภาวํ อาคตฺตา
มุขมฺงฺคฺลิกา.

รชฺเชน มตฺถิโกติ รชฺเชน อตฺถิโก.
โก ชญฺญา มรณํ สุเวติ มรณํ
อชฺช วา เสฺว วาติ อิหิ โโก
ชานิตฺตุํ สมตฺถิโก.

เอวํ รชชี่ นิยุยาเทนฺตฺตฺส
สุตฺตฺวา อมจฺจา อาหิสฺสุ.

เหล่านี้อยู่ที่ไหน เราจักมอบราช-
สมบัติ เราไม่มีความต้องการด้วย
ราชสมบัติ.

๓๗. เราจักบวชในวันนี้ให้ได้ ใครเล่าจะ
พึงรู้ว่า ความตาย จักมีในวันพรุ่งนี้
เราจักไม่เฝ้าเวลา ลู่อ่านาจแห่งกาม
ทั้งหลาย เหมือนกา".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า โโก นุ
เม เท่ากับ กุหิ อิเม (แปลว่า เหล่านี้
อยู่ไหนหนอ). คำว่า บุคคลผู้กระทำให้
เป็นกษัตริย์ ได้แก่ คนผู้อภิเษก ท่านผู้
สมควรเป็นพระราชา กระทำให้เป็น
พระราชา. คำว่า ผู้เป็นรัชทายาท และ
ผู้ถึงความเป็นผู้ฉลาด ความว่า ผู้เป็น
รัชทายาทก็ดี ผู้ถึงความเป็นผู้ฉลาด คือ
รอบรู้มงคล โดยคล่องปากเหล่าอื่นใด ก็ดี.

คำว่า รชฺเชน มตฺถิโก เท่ากับ รชฺเชน
อตฺถิโก แปลว่า เรา(ไม่)ต้องการราชสมบัติ.
คำว่า ใครจะพึงรู้ว่าความตาย จักมีใน
วันพรุ่งนี้ ความว่า ใครสามารถจะรู้เหตุ
นี้ว่า ความตายจักมีในวันนี้หรือพรุ่งนี้.

เมื่อพระราชา ทรงมอบราชสมบัติ
อยู่อย่างนี้ อำมาตย์ทั้งหลายสดับแล้ว
จึงกราบทูลว่า

๓๘. "อดติ เต ทหโร ปุตโต
 ที่ฆาภู รุกฺขจวฑฺฒโน
 ตํ รชฺเช อภิสสิญฺจิสฺสุ
 โส โน ราชา ภวิสฺสตี"ติ.

ตโต ปรี ญญณา วุตตคคาถมาที
 กตฺวา อุทานสมฺพนฺธคคาถา
 ปาลินฺยเนว เวทิตพฺวา.

ราชา อาห

๓๙. "ชิปฺปี กุมาริ อานถ
 ที่ฆาภู รุกฺขจวฑฺฒนํ
 ตํ รชฺเช อภิสสิญฺจิสฺสุ
 โส โว ราชา ภวิสฺสตี.

๔๐. ตโต กุมารมาเนสุ
 ที่ฆาภู รุกฺขจวฑฺฒนํ
 ตํ ทิสฺวา อาลปี ราชา
 เอกปุตฺตํ มโนรมํ.

๔๑. สญฺจิตามสฺสทฺธานิ
 ปริปฺนฺณานิ สพฺพโส
 เต ปุตฺต ปฏิปชฺชิสฺสุ
 รชฺชํ นิยฺยาทยามิ เต.

๓๘. "พระโอรสหนุ่มของพระองค์ ทรง
 พระนามว่าที่ฆาภู ทรงยังแคว้นให้
 เจริญมีอยู่ พระองค์จึงทรงอภิเษก
 พระโอรสนั้นในราชสมบัติ พระโอรส
 นั้น จักเป็นพระราชาของข้าพระองค์
 ทั้งหลาย".

เบื้องหน้าแต่นั้น บัณฑิตพึงกระทำ
 คาถาที่พระราชตรัสแล้วให้เป็นที่
 ทราบคาถาที่เชื่อมด้วยอุทานโดยนัยที่มา
 แล้วในพระบาลีนั้นเทียว.

พระราชตรัสว่า

๓๙. "พวกท่านจงรีบนำที่ฆาภูกุมาร ผู้
 ยังแคว้นให้เจริญมาเถิด เราจัก
 อภิเษกเธอในราชสมบัติ เธอจัก
 เป็นพระราชาของท่านทั้งหลาย.

๔๐. ลำดับนั้น พวกอำมาตย์ได้เชิญ
 ที่ฆาภูกุมารผู้ยังแคว้นให้เจริญ มา
 ฝ้าพระราช ทอดพระเนตรเห็น
 เอกอัครโอรส ผู้นำปลื้มพระทัยนั้น
 จึงตรัสว่า.

๔๑. ลูกรักเอ๋ย ความเขตของเราหน้
 บริบูรณ์ โดยประการทั้งปวง ลูกจง
 บำรุงเขา พ่อขอมอบราชสมบัติ
 ให้แก่เจ้า.

๔๒. อชฺเชว ปพฺพชิสฺสสามิ
โก ชญญา มรณํ สุเว
มาหํ กาโกว ทุมฺเมโธ
กามานํ วสมนฺวคฺ.
๔๓. สฺมุจฺจํ นาคสทฺสสถานิ
สพฺพาลงฺการภูสิตา
สุวณฺณกจฺจมา ตตฺตฺวา
เหมกปฺปนฺวาสสา.
๔๔. อารุฬฺหา คามณฺเฑยิกิ
โตมรฺงุสฺสปาณิกิ
เต ปุตฺต ปฏฺิปชฺชสฺส
รชฺชํ นิยุยาทายามิ เต.
๔๕. อชฺเชว ปพฺพชิสฺสสามิ
โก ชญญา มรณํ สุเว
มาหํ กาโกว ทุมฺเมโธ
กามานํ วสมนฺวคฺ.
๔๖. สฺมุจฺจํ อสฺสสทฺสสถานิ
สพฺพาลงฺการภูสิตา
อาชานีเยฯ จ ชาตียา
สินฺธฺวา สีมฺวาหนฺนา.
๔๗. อารุฬฺหา คามณฺเฑยิกิ
อินฺุทียาจาปฺชาวิกิ
๔๒. พ่อจะบวชในวันนี้ให้ได้ ใครเล่าจะ
พึงรู้ว่าความตาย จักมีในวันพรุ่งนี้
พ่อจะไม่เป็นคนโง่เขลา ลู่อ่านาจ
แห่งกามทั้งหลาย เหมือนกา.
๔๓. ช้างของเราหกหมื่นเชือก ประดับ
ด้วยเครื่องอลังการทั้งปวงมีสายรัด
กระทำด้วยทองคำ เป็นช้างใหญ่
มีร่างกายปกปิดด้วยเครื่องคลุม ทำ
ด้วยทองคำ.
๔๔. อันเหล่าความงูช้างมีโตมร และขอ
อยู่ในมือขึ้นกำกับ ดูกรลูกรัก เจ้า
จงบำรุงมัน พ่อขอมอบราชสมบัติ
ให้แก่เจ้า.
๔๕. พ่อจะบวชในวันนี้ให้ได้ ใครเล่าจะ
พึงรู้ว่าความตาย จักมีในวันพรุ่งนี้
พ่อจะไม่เป็นคนโง่เขลา ลู่อ่านาจ
แห่งกามทั้งหลาย เหมือนกา.
๔๖. ม้าของเราหกหมื่นตัว ประดับด้วย
เครื่องอลังการทั้งปวง เป็นม้า
อาชาไนยโดยกำเนิด และเป็น
ม้าสินธพ เป็นพาหนะเร็ว.
๔๗. อันเหล่านายสารถีถือเขน(แล้) และ
แล่งธนูขึ้นกำกับ ลูกรักเอ๋ยเจ้าจง

เต ปุตต ปฏิปชชสู
รชชํ นิยุยาทายมิ เต.

บํารุงมัน พ้อขอมอบราชสมบัติให้
แก่เจ้า.

๔๘. อชฺเชว ปพฺพชิสฺสามิ
โก ชนฺดฺวา มรณํ สุเว
มาหํ กาโกว ทุมฺเมโธ
กามานํ วสมนฺวคํ.

๔๘. พ้อจะบวชในวันนี้ให้ได้ ใครเล่าจะ
พึงรู้ว่าความตาย จักมีในวันพรุ่งนี้
พ้อจะไม่เป็นคนโง่เขลา ลุอำนาจ
แห่งกามทั้งหลาย เหมือนกา.

๔๙. สฺมุจฺฉิ รตฺสทฺสฺสานิ
สนฺนทฺธา อฺสุสฺสิตฺทฺธา
ทีปา อโถปิ เวยฺยคฺขมา
สพฺพาลงฺการภูสิตา.

๔๙. รตของเรากหมั่นคัน หุ้มเกราะรัด
ไว้ดีแล้ว มีธงอันยกขึ้นแล้ว หุ้มด้วย
หนังเสือเหลืองก็มี หุ้มด้วยหนัง
เสือโคร่งก็มี ประดับแล้วด้วยเครื่อง
อลังการทั้งปวง.

๕๐. อารุฬฺหา คามณิเยภิ
จาปฺหตุเถหิ จมฺมิภิ
เต ปุตฺต ปฏิปชชสู
รชชํ นิยุยาทายมิ เต.

๕๐. อันนายสารถิ มีมือถือแล่งธนู
สวมเกราะขึ้นประจำ ลูกรักเอ๋ย
เจ้าจงบํารุงรถเหล่านั้น พ้อขอมอบ
ราชสมบัติให้แก่เจ้า.

๕๑. อชฺเชว ปพฺพชิสฺสามิ
โก ชนฺดฺวา มรณํ สุเว
มาหํ กาโกว ทุมฺเมโธ
กามานํ วสมนฺวคํ.

๕๑. พ้อจักบวชในวันนี้ให้ได้ ใครเล่าจะ
พึงรู้ว่าความตาย จักมีในวันพรุ่งนี้
พ้อจะไม่เป็นคนโง่เขลา ลุอำนาจ
แห่งกามทั้งหลาย เหมือนกา.

๕๒. สฺมุจฺฉิ เชนฺทฺสฺสานิ
โรหฺนฺดฺวา ปุํจฺควสฺสา
ตา ปุตฺต ปฏิปชชสู
รชชํ นิยุยาทายมิ เต.

๕๒. โคนมทกหมั่นตัวของเรา มีสีแดง
ประกอบด้วยโคจำฝูง ตัวประเสริฐ
ลูกรักเอ๋ยเจ้าจงบํารุงโคนมเหล่านั้น
พ้อขอมอบราชสมบัติให้แก่เจ้า.

๕๓. อชฺเชว ปพฺพชิสฺสสามิ
โก ชญญา มรณํ สุเว
มาหิ กากโฆว ทุมฺเมโร
กามานํ วสมนฺวคฺคิ.

๕๔. โสฬสิตฺถีสหสฺสทานิ
สพฺพาลงฺการภฺยสิตา
วิจิตฺตวตฺตถาภรณา
อามตฺตมณินฺนุทฺถลา
ตา ปุตฺต ปฏฺิปปชฺชสฺส
รชฺชํ นิยุยาทยามิ เต.

๕๕. อชฺเชว ปพฺพชิสฺสสามิ
โก ชญญา มรณํ สุเว
มาหิ กากโฆว ทุมฺเมโร
กามานํ วสมนฺวคฺคณฺ"ติ.
อถ นํ กุมารโ อาท

๕๖. "ททรสฺเสว เม ตาต
มาตา มตาติ เม สุตฺติ
ตยา วินา อหิ ตาต
ชิวติปิ น อสฺสเส.

๕๗. ยถา อารญญกํ นาคํ
ไบโต อนฺนเวติ ปจฺจโต
เชสฺสนนฺตํ คิริทฺตคฺเคสฺ
สเมสฺ วิสเมสฺ จ.

๕๓. พ่อจ้กบวชในวันนึ้ให้ได้ ใครเล่าจะ
พึงรู้ว่าความตาย จักมีในวันพรุ่งนี้
พ่อจะไม่เป็นคนโง่เขลา ลุอำนาจ
แห่งกามทั้งหลาย เหมือนกา.

๕๔. สตรีหมื่นหกพันคนของเรา ผู้
ประดับเครื่องอลังการทั้งปวง มีผ้า
และอาภรณ์อันวิจิตร สวมกุนทล
แก้วมณี ลูกรักเอ๋ย เจ้าจงบำรุง
สตรีเหล่านั้น พ่อขอมอบราชสมบัติ
ให้แก่เจ้า.

๕๕. พ่อจ้กบวชในวันนึ้ให้ได้ ใครเล่าจะ
พึงรู้ว่าความตาย จักมีในวันพรุ่งนี้
พ่อจะไม่เป็นคนโง่เขลา ลุอำนาจ
แห่งกามทั้งหลาย เหมือนกา".
ลำดับนั้น พระกุมารกราบทูล
พระองค์ว่า

๕๖. "ข้าแต่พระบิดา เมื่อหม่อมฉันเป็น
เด็ก หม่อมฉันได้สดับว่าพระมารดา
สิ้นพระชนม์เสียแล้ว ข้าแต่พระบิดา
หม่อมฉันไม่อาจจะเป็น อยู่ห่างจาก
พระองค์ได้.

๕๗. ลูกช้างย่อมติดตามหลังช้างป่า ตัว
เที่ยวไปอยู่ในที่มีภูเขา เดินลำบาก
เรียบบ้าง ขรุขระบ้าง ฉันท.

๕๘. เหวนุตม์ อนุคฺจฺฉามิ
 ปุตุตมาทาย ปจฺจโต
 สุภโร เต ภวิสฺสุสามิ
 น เต เหฺสุสามิ ทุพฺภโรติ.

๕๙. ยถา สามุทฺธิกั นาวั
 วาณิชนันฺ ฐเนสิเน
 โวหาโร ตตฺถ คณฺเหยุย
 วาณิชา พุยฺสนี สียา.

๖๐. เหวเมวายั ปุตุตก
 อนุตฺรายกโร มม
 อิมั กุมารั ปาเปถ
 ปาสาทั รัตฺวิทฺฒนั.

๖๑. ตตฺถ กมฺพุสฺสเหตุถาย
 ยถา สุกฺกั อจฺฉรา
 ตา นั ตตฺถ รมิสฺสนุติ
 ตาหิ เจโส รมิสฺสตีติ.

๖๒. ตโต กุมารั ปาเปสุ
 ปาสาทั รัตฺวิทฺฒนั

๕๘. หม่อมฉันจักอุ้มบุตร และธิดาติดตาม
 พระองค์ไปเบื้องหลัง หม่อมฉัน
 จักเป็นผู้อันพระองค์เลี้ยงโดยง่าย
 จักไม่เป็นผู้อันพระองค์เลี้ยงยาก
 ฉะนั้น.

๕๙. พระราชาตรัสตอบว่า อันตราย
 เครื่องนำลง ฟิงพาเรือที่เล่นอยู่ใน
 มหาสมุทรของพวกเขาพ่อค้าผู้แสวงหา
 ทรัพย์ (ให้จมลง) ในมหาสมุทรนั้น
 พวกเขาพ่อค้า จะพึงมีความพินาศ
 ฉนใด.

๖๐. ดูกรรูกรัก เจ้านี้เป็นผู้กระทำ
 อันตรายแก่พ่อ ฉะนั้นเหมือนกัน
 ท่านทั้งหลาย จงยังกุมารนี้ให้ถึง
 ปราสาทอันยังความยินดีให้เจริญ.

๖๑. นารีทั้งหลายมีมือประดับด้วยเครื่อง
 อภรณ์อันทำด้วยทอง นารีเหล่านั้น
 จักยังกุมารให้รื่นรมย์ ในปราสาท
 นั้น เหมือนนางอัปสรทั้งหลาย ยัง
 ทำวสฺกกะให้รื่นรมย์ฉะนั้น ก็กุมาร
 นั้น จะรื่นรมย์ด้วยนารีเหล่านั้น.

๖๒. ลำดับนั้น อำมาตย์ทั้งหลายจึงเชิญ
 พระราชกุมาร ให้เสด็จไปยัง

- ตั้ ทิสฺวา อวจํ กณฺณา
 ทีฆาภูํ ภูจฺจวทุตฺตมนิ.
๖๓. เทวดา นุสิ คนฺธพฺโพ
 อาพุ สกฺโก ปุรินฺทโท
 โก วา ตฺวํ กสฺส วา ปุตุโต
 กถิ ชาเนมฺม ตํ มยฺนติ.
๖๔. นมฺหิ เทโว น คนฺธพฺโพ
 นปิ สกฺโก ปุรินฺทโท
 กาสิริณฺโณ อหิ ปุตุโต
 ทีฆาภู ภูจฺจวทุตฺตมนิ
 มมํ ภรตฺถ ภาทฺทํ โว
 อหิ ภาตฺตดา ภวามิ โวติ.
๖๕. ตั้ ตตฺถ อวจํ กณฺณา
 ทีฆาภูํ ภูจฺจวทุตฺตมนิ
 ภูหิ ราชานุ ปุตุโต
 อิตฺถ ราชานุ คโต.
๖๖. ปงฺกั ราชานุ อติภฺกนฺโต
 ฤเล ราชานุ ปติภฺจฺจิตฺโต
- ปราสาท อเนยฺยความฺยินฺตีให้เจริญ
 นางสาวน้อยทั้งหลาย เห็น
 ทีฆาภูกุมาร ผู้ยังแคว้นให้เจริญนั้น
 จึงทูลถามว่า.
๖๓. พระองค์ เป็นเทวดาหรือคนธรรพ์
 หรือเป็นท้าวสักกปุรินททะ พระองค์
 เป็นใคร หรือเป็นโอรสของใคร
 พวกหม่อมฉัน จักรู้จักพระองค์ได้
 อย่างไร.
๖๔. ทีฆาภูราชกุมาร จึงตรัสตอบว่า
 เรายมิใช่เทวดา มิใช่คนธรรพ์ มิใช่
 ท้าวสักกปุรินททะ เราเป็นโอรส
 ของพระเจ้ากาสิกราช ชื่อทีฆาภู
 ผู้ยังแคว้นให้เจริญ นางทั้งหลาย
 จงบำเรอเรา ขอความเจริญจงมี
 แก่นางทั้งหลาย เราจักเป็นสามี
 ของนางทั้งหลาย.
๖๕. พวกนางกัญญาในปราสาทนั้น ได้
 ทูลถามพระเจ้าทีฆาภู ผู้ยังแคว้น
 ให้เจริญนั้นว่า พระราชาเสด็จไป
 ถึงไหนแล้ว พระราชาเสด็จจาก
 ที่นี้ไปไหนแล้ว.
๖๖. พระราชา ทรงก้าวล่วงเปือกตม
 ประทับอยู่บนบก เสด็จดำเนิน

อกณฏกั อคหนั
ปฏิบัติโน มหาปถั.

ไปสู่ทางใหญ่ อันไม่มีหนาม ไม่มี
รกชัฏ.

๖๗. อหญจ ปฏิปโนสุมิ
มคคั ทุคคตติคามินั
สกณฏกั สคหนั
เยน คจจณตติ ทุคคตติ.

๖๗. ส่วนเรา เป็นผู้ดำเนินไปสู่ทางอัน
ให้ถึงทุกคติ มีหนาม มีรกชัฏ เป็น
เครื่องไปสู่ทุกคติแห่งชนทั้งหลาย.

๖๘. ตสส เต สุวาคตติ ราช
สีหสเสว คิริพพชั
อนุสาส มหาราช
ตวั โน สพพาสมิสสุโร"ติ.

๖๘. นารีทั้งหลายทูลว่า ข้าแต่พระราชา
พระองค์เสด็จมาดีแล้ว เหมือน
ราชสีห์มาสู่ถ้ำ ฉะนั้น ข้าแต่
มหाराชเจ้า ขอพระองค์จงทรง
อนุศาสน์พวกหม่อมฉัน ขอพระองค์
จงทรงเป็นใหญ่ ของพวกหม่อมฉัน
ทั้งปวงเถิด".

ตตถ ขิปปนุติ เตนหิ สีขั
อาเนถ. อาลปิตติ สฎุจิคามสทสสานีติ
อาทีนั วทนุโต อาลปิตติ. สพพาลงการ-
ฎุสิตาติ เต นาคา สพเพหิ สีสุปคาทีหิ
อลงกาเวหิ ฎุสิตา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ธิบ
ความว่า ถ้าเช่นนั้นท่านทั้งหลายจงนำ
มาเร็ว. คำว่า ตรัส ความว่า พระราชา
ตรัสคำเป็นต้นว่า ความเขตของเราหกหมื่น
ดังนี้ ทรงทักทายแล้ว. คำว่า ประดับ
ด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง ความว่า
ข้างเหล่านั้น ตกแต่งแล้ว ด้วยเครื่อง
อลังการ มีเครื่องประดับสำหรับสวมหัว
เป็นต้นทั้งหมด.

เหมกปุปนवासสชาติ สุวณฺณขจิติน
กปุปเนน ปฏิจจนฺนสรีวา. คามณิเยภีติ
หตฺถาจริเยหิ. อาชานียา จาติ

คำว่า มีร่างกายปกปิดด้วยเครื่องคลุม
ทำด้วยทองคำ ความว่า มีสร้อยอัน
ปกปิดด้วยเครื่องคลุมอันขจิตด้วยทองคำ.

การณการณวิชานนกา. **ชาติยา**
สินธุวาทิ **สินธุวรวุเจ** **สินธุวณทีตีเร**
 ชาตา.

คามณียะภิติ **อัสสาจริเยหิ.** **อินุทिया-**
จาปธารีกิทธิ **อินุทियाวุธญจ** **จาปาวุธญจ**
ธาเรนุเตหิ. **ทีปา** **อโกปี** **เวยยุคมาติ**
 ทีปิจมุมพยคุมจมุมปริวารา. **คามณียะภิติ**
รติเกหิ. **จมุมภิติ** **สนุนทุมจมุมเมหิ.**

โรหณูภาติ **รตุตวณูณา.** **ปุงकुสภาติ**
อุสภสงฺขาเตน **เชฏฺจกปุงฺคเวน**
 สมนุนาคตา.

ทหฺรสุเสว **เมติ** **อถ** **นํ** **กุมาริ**
 “ตาด **ทหฺรสุเสว** **เม** **สโต** **มาตา**
มตา **อิตติ** **มยา** **สุตํ** **โสหํ** **ตยา**
วินา **ชีวิตุํ** **น** **สกุขิสฺสามิ”**ติ **อาห.**

คำว่า **อันเหล่าความูซ้าง** ได้แก่
 นายหัตถาจารย์ทั้งหลาย. คำว่า **เป็น**
ม้าอาชาไนย คือ เป็นม้าที่รู้แจ้งเหตุ
 และ มิใช่เหตุ. ม้าที่เกิดริมฝั่งแม่น้ำสินธุ
 ในแคว้นสินธพ ชื่อว่า **ม้าสินธพ**โดย
 กำเนิด.

คำว่า **อันเหล่านายสารถิ** ได้แก่ นาย
 อัสสาจารย์. คำว่า **ถือแสร้งและแล่งธนู**
 คือทรงไว้ซึ่งอาวุธ คือแสร้ง และอาวุธคือ
 แล่งธนู. คำว่า **หุ้มด้วยหนังเสือเหลือง**
 ก็มี **หุ้มด้วยหนังเสือโคร่ง**ก็มี ความว่า
 มีหนังเสือเหลืองและหนังเสือโคร่งเป็น
 เครื่องแวดล้อม. คำว่า **อันเหล่านายสารถิ**
 ได้แก่คนขั้บรถ. คำว่า **สวมเกราะ** คือ
 มีเกราะอันสวมสอดไว้แล้ว.

คำว่า **มีสีแดง** คือมีตัวสีแดง. คำว่า
เป็นโคจำฝูงตัวประเสริฐ คือประกอบ
 ด้วยโคผู้ ตัวประเสริฐ กล่าวคือโคอุสภะ.

คำว่า **เมื่อหม่อมฉันยังเป็นเด็ก**
 ความว่า ลำดับนั้น พระกุมารทูลพระบิดา
 ว่า “ข้าแต่พระบิดา เมื่อหม่อมฉันยังเป็น
 เด็กอยู่นั้นแหละ หม่อมฉันได้สดับว่า
 พระมารดาสิ้นพระชนม์แล้ว หม่อมฉันนั้น
 ไม่อาจเป็นอยู่เว้นจากพระองค์ได้”.

ไปโตติ ตรุณ ไปโตโก. **เชษฐนุตนุติ**
วิจรรนุติ. **สามุทธิกนุติ** สมุทเท วิจรรนุติ.
ธเนสินนุติ ธนํ ปริเยสนุตนํ.

คำว่า **ลูกช้าง** ได้แก่ ลูกช้างรุ่น. คำว่า **ผู้เที่ยวอยู่** คือเที่ยวแสวงหาไป. คำว่า **ที่แล่นอยู่ในมหาสมุทร** คือเรือที่ไปในมหาสมุทร. คำว่า **ผู้แสวงหาทรัพย์** คือเที่ยวแสวงหาซึ่งทรัพย์.

โหวหาริ วิจิตรโหวหาริ **เหฏฐา**
กขุตมโก พาลมจฺโฆ **วา** อุทกรกฺขโส
วา **อาวฏฺโฏ** **วา. ตตฺถาติ** ตสฺมี
สมุทเท. **วานิซฺษา** **พฺยสนิ** **สิยาติ**
อถ เต **วานิซฺษา** **พฺยสนิ** **พฺยสนํ**
ปตฺตา **ภเวยฺยํ**. **สิยฺนุติ** **วา** **ปาโง**.

คำว่า **อันตรายเครื่องนำลง** ความว่าปลาร้ายก็ดี มีเสื่อน้ำก็ดี วังน้ำวนก็ดี อันเป็นเครื่องจุดคร่าลงได้น้ำ ชื่อว่าอันตราย เครื่องนำลงอันวิจิตร. คำว่า **นั้น** คือในสมุทรนั้น. คำว่า **พ่อค้าทั้งหลาย** พึงมีความฉิบหาย ความว่าลำดับนั้น พ่อค้าเหล่านั้น จะพึงมีความฉิบหาย คือถึงความพินาศ. อีกอย่างหนึ่งบาลีว่า **สิยํ** ก็มี.

ปุตฺตกฺติ **ปุตฺตลามก** **ปุตฺตกาฬกฺรณิ.**
กุมาริ **ปุน** **กิณฺจิ** **วตฺตุํ** **น** **วิสฺหิ.**

คำว่า **ลูกกลี** ได้แก่ ลูกลามก คือลูกกาลกรรณิ. พระกุมารไม่อาจจะกราบหูลอะไร ๆ อีกต่อไป.

อถ **ราชา** **อมจฺเจ** **อาณาเปนฺโต**
"อิมนฺ"ติ **อาทิมาน.** **ตตฺถ** **กมฺพฺส-**
หตฺถาโยติ **กมฺพฺสํ** **วฺจฺจติ** **สุวณฺณํ.**
สุวณฺณามภรณฺภูสิตฺหตฺถาโยติ **อตุโธ.**
ยถาติ **ยถา** **อิจฺจนฺติ** **ตถา** **กโรนฺติ.**

ลำดับนั้น พระราชาเมื่อจะทรงบังคับพวกอำมาตย์ จึงตรัสคำเป็นต้นว่า "กุมารนี้" ดังนี้. ในคำเหล่านั้น คำว่า **มีมือประดับด้วยเครื่องอาภรณ์เป็นทอง** คือทองท่านเรียกว่ากัมพูสะ. อธิบายว่า หญิงทั้งหลายมีมือประดับด้วยเครื่องอาภรณ์ ทำด้วยทองคำ. คำว่า **ฉันใด** คือนารีทั้งหลาย ย่อมกระทำตามที่ตนปรารถนา.

เอวี่ วตุวา มหาสตุโต ตตุเถว
 ตั อภิสิตฺตฺวาเปตฺตฺวา นครี ปาหเสสิ.
 สยั ปน เอกโกว อุตฺตฺยานา นิฏฺขมิตฺตฺวา
 หิมวณฺตึ ปวิสิตฺตฺวา รมณียเ ภูมิกาค
 ปถฺนุณฺสาลั มาเปตฺตฺวา อิตฺติปฺพุพฺพุชฺชั
 ปพฺพุชฺชิตฺตฺวา วณฺมุลผลาหาโร ยาเปสิ.

มหาชโนปิ กุมารั พาราณสี ปเวเสสิ.
 โส นครี ปทฺทฺชิตฺตึ กตฺตฺวา ปาสาทึ
 อภิรุหิ.

ตั ทิสฺสุวา อวจฺจึ กณฺณภาติ ตั
 มหฺนฺเตน ปริวาระน สิริโสภคฺเคน
 อาคตึ ทิสฺสุวา อสุโก นามโสติ
 อชานนฺตึเยว ตา นาฏฺกิตฺตฺติโย อโวจฺจึ.

มมึ ภรธาติ มั อิจฺจณฺณ. ปงฺกนฺตึ
 ราคาทิกิเลสฺปงฺกั. ถเลติ ปพฺพุชฺชชาย.

พระมหาสัตว์ ครั้นตรัสอย่างนี้แล้ว
 จึงรับสั่งให้อภิเชกพระราชากุมารที่มาจาก
 นั้น ในที่นั้นทีเดียว ให้ส่งเข้าไปสู่พระนคร
 แล้ว. ส่วนพระองค์ผู้เดียวเท่านั้น เสด็จ
 ออกจากพระราชอุทยานแล้ว เข้าไปสู่
 หิมวันตประเทศ สร้างบรรณศาลาใน
 ภูมิกาคอันนารัณรมย์ แล้วทรงบรรพชา
 บวชเป็นฤาษี มีรากไม้และผลไม้ในป่า
 เป็นอาหาร ยังอัตภาพให้เป็นไปแล้ว.

ฝ่ายมหาชน ก็เชิญพระราชากุมารให้เสด็จ
 เข้าไปสู่เมืองพาราณสี. พระราชากุมาร
 ทรงกระทำประทักษิณพระนครแล้ว เสด็จ
 ขึ้นสู่ปราสาท.

คำว่า นางสาวน้อยทั้งหลาย เห็น
 พระราชากุมารนั้น จึงทูลถามดังนี้
 ความว่า หญิงพื่อนทั้งหลายเหล่านั้นเห็น
 พระราชากุมารผู้เสด็จมาด้วยสิริโสภาค
 พร้อมด้วยบริวารใหญ่ ไม่ทราบว่
 พระกุมารนี้ ชื่อโน้น จึงได้ทูลถาม.

คำว่า นางทั้งหลาย จงบำเรอเรา
 ความว่า นางทั้งหลายปรารถนาเรา.
 คำว่า เปือกตม ได้แก่ เปือกตม คือ
 กิเลสมีรากะเป็นต้น. คำว่า ทางบก ได้แก่
 การบรรพชา.

ออกกฎกณฺดี ราคกณฺฎกาทิวริหิตํ.
เตเหเว คหเนหิ อคหนํ.

คำว่า ไม่มีหนาม ได้แก่ ปราศจาก
หนาม มีรากะเป็นต้น. ชื่อว่า ไม่รกรกข์
ด้วยเครื่องรกรกข์เหล่านั้นแล.

มหาปถนฺติ สคฺคโมกฺษคามินิ มหามคฺคํ
ปฺปฏิปนฺโน. เยนาติ เยน มิจฺฉามคฺคเคน
ทฺทุกคฺติ คจฺฉนฺติ ตมํ ปฺปฏิปนฺโนติ
วทติ.

คำว่า ทางใหญ่ คือ เสด็จดำเนินไป
สู่ทางใหญ่ อันจะให้ถึงสวรรคตและ
พระนิพพาน. คำว่า ไต พระกุมารตรัสว่า
ชนทั้งหลาย ย่อมดำเนินไปสู่ทุกคติด้วย
ทางผิดไต เราดำเนินไปสู่ทางผิดนั้น.

ตโต ตา จินฺเตสุ "ราชา ตาว
อเมห ปหาย ปพฺพชิตโต อยมปิ
กาเมสุ วิวรตฺตจิตฺตฺรุโป สเจ นํ
นภิรมิสฺสาม นิกฺขมิตฺวา ปพฺพเซยฺย
อภิรมนาการมสฺส กริสฺสามา"ติ.

ลำดับนั้น นางพ่อนเหล่านั้นพากันคิด
แล้วว่า "พระราชาทรงละทิ้งพวกเราเสด็จ
ออกบรรพชาก่อนแล้ว แม้พระกุมารนี้
ก็มีพระทัยไม่กำหนดในกามทั้งหลาย ถ้า
พวกเราไม่อธิมรมย์กับพระองค์ ก็จักพึง
ออกบรรพชาเสีย พวกเรจักกระทำ
อาการคือการอธิมรมย์แก่พระองค์".

ถ นํ อภินนฺทนฺติโย โอสานคาถมาทฺสุ.

เมื่อเป็นเช่นนั้น นางพ่อนทั้งหลาย เมื่อ
จะชื่นชมกับพระกุมารนั้น จึงได้กล่าว
คาถาที่สุดท้ายแล้ว.

ตตฺถ คิริมฺพพฺพนฺติ สีนโปตกานํ
วสนญฺจานํ กาญฺจนคฺคหิ เกสรสีหสฺส
อาคคํ วิกฺ ตสฺส ตว อาคคํ
สุวาคคํ. ตฺวํ โนติ ตฺวํ สพฺพาสํปิ
อมุหากํ อิสฺสโร สามีติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ซอกเขา
ความว่า การเสด็จมาของพระองค์
นั้น เป็นการเสด็จมาดีแล้ว เหมือนการ
มาของพระยาไกรสรราชสีห์ สู่ถ้ำทอง
อันเป็นสถานที่อยู่ของราชสีห์ผู้ลูกน้อย
ฉะนั้น. คำว่า พระองค์จึงเป็นใหญ่ของ
พวกหม่อมฉัน ความว่า พระองค์จึง

เอวณฺจ ปน วตฺวา สพฺพาทูริยานิ
 ปคฺคณฺหีสุ นานปฺปการานิ นจฺจคีตานิ
 ปวตฺตยีสฺสุ. ยโส มหา อโหสิ. โส
 ยสฺสมฺปตฺโต ปิตโร น สริ ญฺมเมณ
 รชฺชํ กาเรตฺวา ยถากมฺมํ คโต.
 โภอิสฺสโตปิ ฌานาภิญญา นิพฺพตฺเตตฺวา
 อายุหฺปริยसानเ พุรฺหมฺโลกุปโค อโหสิ.

สตุถา อิมํ ญฺมมฺเทสนํ อานริตฺวา
 “น ภิกฺขเว อิทาเนว ปุพฺพเปปี ตถาคโต
 มหาภินิภฺขมณํ นิภฺขนฺโตเยวา”ติ วตฺวา
 ชาตกํ สโมธานสิ “ตทา ปจฺเจกพุทฺโธ
 ปรีนินฺพุทฺธา ยิ ปุตฺโต ราหุลกุมารโ อโหสิ
 เสสปริสา พุทฺธปริสา อโหสิ อรินฺทโม
 ราชา ปน อหเมวา”ติ.

โสณกชาตกถณฺณนา ปจฺมา.

เป็นพระสวามี ผู้เป็นใหญ่ของพวก
 หม่อมฉัน แม้ทั้งหมด.

ก็แลนางพ่อนเหล่านั้น ครั้นทูล
 อย่างนี้แล้ว ก็ประโคมดนตรีทั้งปวงขึ้น
 การพ่อนรำขับร้องต่าง ๆ ก็ดำเนินต่อไป.
 เกียรติยศได้ใหญ่ขึ้นแล้ว. ที่สมาวราชกุมาร
 นั้น เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยเกียรติยศแล้ว
 ก็มีได้ทรงระลึกถึงพระบิดา เสวยราชสมบัติ
 โดยธรรม แล้วก็เสด็จไปตามยถากรรม.
 ฝ่ายพระโพธิสัตว์ทรงอบรมฌาน และ
 อภิญญาให้เกิดขึ้นแล้ว ในที่สุดแห่ง
 พระชนมชีพได้เสด็จเข้าถึงพรหมโลก.

พระศาสดาครั้นทรงนำพระธรรม-
 เทศนານี้มาแล้ว จึงตรัสว่า “ดูกรภิกษุ
 ทั้งหลาย ตถาคตออกมहाภิเนษกรรมณ์
 แต่ในบัดนี้เท่านั้นหามิได้ แม้ในกาลก่อน
 ก็ได้ออกแล้วเหมือนกัน” จึงทรงประชุม
 ชาดกว่า “พระปัจเจกพุทธเจ้าปรีนินฺพุทฺธาน
 แล้วในกาลนั้น ที่สมาวผู้ราชบุตรในกาลนั้น
 ได้เป็นราหุลกุมาร บริษัทที่เหลือในกาลนั้น
 ได้เป็นพุทฺธบริษัท ส่วนพระเจ้าอรินทมราชา
 ในกาลนั้น คือเรานั้นแล”.

พรรณนาโสณกชาตก ที่ ๑ จบ.

๒. สักกัจจาทก (๕๓๐)

๖๙. "ทิสฺวา นิสินฺนํ ราชานํ
 พฺรหมทตฺตํ รณสภํ
 อถสฺส ปฏิวเทสิ
 ยสฺสาสิ อนุภมฺปกโ.
๗๐. สักกัจจายํ อนุปฺปตฺโต
 อิสฺสินํ สารุสสมฺมโต
 ตฺรมาทรูปํ นิยฺยาหิ
 ชิปฺปํ ปสฺส มฺहेสินํ.
๗๑. ตโต จ ราชา ตฺรมาโน
 ยฺตุตฺตมารุยฺห สนนฺทํ
 มิตฺตามจฺจปริพฺยุพฺโห^๑
 อคมาสิ รณสภโ.
๗๒. นิกฺขิปปํ ปณฺจ กกุธานิ
 กาสินํ ฏฺฐจวตฺตมโน
 พาลวฺิชนํ อุนฺหนิสํ
 ขคฺคํ ฉตฺตญฺจฺปาหนํ.
๗๓. โอรุยฺห ราชา ยานมฺหา
 จฺปยิตฺวา ปฏิจฺจทํ
 อาสินํ ทายปสฺสสฺสมิ
 สักกัจจมฺปสฺสงฺมิ.

๒. สักกัจจาทก (๕๓๐)

๖๙. "ลำดับนั้น คนเฝ้าสวนเห็นพระเจ้า
 พรหมทัต จอมทัพ ประทับนั่งอยู่
 จึงกราบทูลแต่ท้าวเธอว่า สักกัจจ-
 ฤาษี ที่พระองค์ทรงอนุเคราะห์.
๗๐. ผู้ได้รับยกย่องว่าได้ดีแล้วในหมู่อุทฺธิ
 ทั้งหลายนี้ มาถึงแล้ว ขอพระองค์
 จงรีบเสด็จออกไปพบท่าน ผู้
 แสวงหาคุณยิ่งใหญ่ โดยเร็วเถิด.
๗๑. ก็ลำดับนั้น พระราชาผู้อันมิตร
 และอำมาตย์ห้อมล้อมแล้ว เป็น
 จอมทัพรีบเสด็จขึ้นรถอันเทียมแล้ว
 เสด็จไป.
๗๒. พระราชา ผู้ยังแคว้นของชาวกาสิ
 ให้เจริญ ทรงเปลื้องเครื่องราช-
 กกุธภัณฑ์ ๕ อย่าง คือพัทวารวชิชนี
 อุนฺหนิส พระขรรค์ เศวตฉัตร และ
 ฉลองพระบาท.
๗๓. ครั้นเสด็จลงจากยานเก็บเครื่องราช-
 กกุธภัณฑ์แล้ว ทรงดำเนินเข้าไป
 หาพระดาบสสักกัจจะ ซึ่งนั่งอยู่ที่
 อุททยานทายปัสสะ.

^๑ ส. อ. ...ปริพฺยุพฺโห.

๗๔. อุปสงกมิตฺวา โส ราชา
สมุโมทิตฺติ อสิเนนา สห
ตํ กถํ วิตติสวาเรตฺวา
เอกมณฺธํ อุปาวิสิ.
๗๕. เอกมณฺธํ นิสินฺนุโนว
อถ กาลํ อมญฺญถ
ตโต ปาปานิ กมฺมาานิ
ปุจฺฉิตฺตุํ ปฏิปชฺชถ.
๗๖. อิติ ปุจฺฉามิ^๑ สํกิจฺจํ
อสิเนนํ สาธุสมฺมตํ
อาสิเนนํ ทายปสฺสสฺสมี
อิตฺติสงฺฆปุรฺกฺขตํ.
๗๗. กิํ คตฺติ เปจฺจ คจฺจนฺติตฺติ
นรา ธมฺมาติจาริโน
อติจฺฉินฺนุโน มยา ธมฺโม
ตํ เม อกฺขานิตฺติ ปุจฺฉิตฺโต.
๗๘. อิติ อวจ สํกิจฺจํ
กาสิเนนํ ภูจฺจวทฺถมฺนํ
อาสิเนนํ ทายปสฺสสฺสมี
มหาราชา สุโณทิตฺติ เม.
๗๔. พระราชา ครั้นเสด็จเข้าไปหาแล้ว
ทรงบันเทิงกับฤๅษี ให้พระฤๅษีนั้น
ระลึกถึงถ้อยคำ เสด็จเข้าไปใกล้
ส่วนสุดข้างหนึ่ง.
๗๕. ครั้นประทับนั่ง ณ สถานที่สมควร
แล้ว ลำดับนั้นได้ทรงสำคัญกาลอยู่
แต่นั้นทรงปฏิบัติ เพื่อจะตามกรรม
อันเป็นบาป (จึงตรัสว่า).
๗๖. ข้าพเจ้า ขอถามท่านสังกัจจฤๅษี
ผู้ได้รับยกย่องว่าได้ดีแล้วในหมู่ฤๅษี
ทั้งหลาย อันหมู่ฤๅษีห้อมล้อม
นั่งอยู่ในทายปัสสสุทธานว่า.
๗๗. นรชนทั้งหลาย ผู้ประพดติล่วงธรรม
(เหมือนอย่าง) ข้าพเจ้าประพดติล่วง
ธรรมแล้ว ไปสู่คติอะไรในปรโลก
ท่านถูกข้าพเจ้าถามแล้ว ขอได้
โปรดบอกเนื้อความนั้น แก่ข้าพเจ้า
เถิด.
๗๘. พระฤๅษีสังกัจจะ ได้กล่าวตอบ
พระราชาผู้ยังแคว้นของชาวกาสิให้
เจริญ ผู้ประทับในทายปัสสสุทธาน
ว่า ดูกรรมหาบพิตร ขอพระองค์จง
ทรงฟัง (คำ) ของอาตมมภาพ.

^๑ ส. อ. ปุจฺฉามิ.

๗๙. อุப்புเถน วนนุตตส
 โย มคฺคมนุสฺสชาติ
 ตตฺส เจ วจันํ กยิริยา
 นาสุส มคฺคเคยฺย กณฺฏโก.

๘๐. อธมฺมํ ปฏิปนฺนสฺส
 โย ธมฺมมนุสฺสชาติ
 ตตฺส เจ วจันํ กยิริยา
 น โส คจฺเจยฺย ทฺถคฺคตี.

๘๑. ธมฺโม ปถเ โมหาราช
 อธมฺโม ปน อุปปถเ
 อธมฺโม นิรยํ เนติ
 ธมฺโม ปาเปติ สุคฺคตี.

๘๒. อธมฺมาจริโน ราช
 นรา วิสมชฺวีโน
 ยํ คตี เปจฺจ คจฺจนฺตติ
 นิรเย เต สุโณหิ เม.

๘๓. สณฺฑชฺวีโว กาทฺฬสฺตโต จ
 สงฺฆมาโต เทว จ โรจฺวา
 อถาปโร มหาวีจิ
 ตาปโน จ ปตาปโน.

๗๙. ถ้าเมื่อบุคคลเว้นทางผิด ทำตามคำ
 ของบุคคลผู้บอกมรรค โจรผู้เป็น
 ดุจเสี้ยนหนาม ก็ไม่พึงพบหน้า
 ของบุคคลนั้น.

๘๐. ถ้าเมื่อบุคคลปฏิบัติธรรม แต่ถ้า
 กระทำตามคำของบุคคล ผู้พรั-
 สอนธรรม บุคคลนั้นก็จะไม่ไปสู่
 ทุคติ.

๘๑. ดูกรมหาราช ธรรมเป็นทางถูก
 ส่วนอธรรมเป็นทางผิด อธรรม
 ย่อมนำไปสู่นรก ธรรมย่อมให้ถึง
 สุคติ.

๘๒. ขอถวายพระพร นรชนทั้งหลาย
 ผู้มีปรกติประพฤดิอธรรม มีความ
 เป็นอยู่ไม่เสมอ ย่อมละโลกนี้ไปสู-
 ่คติอันใด อาตมาจะกล่าวคติ คือ
 นรกนั้นแก่พระองค์ ขอพระองค์
 ทรงสดับอาตมาเถิด.

๘๓. นรก ๘ ชุมนี้ คือสัญญาชนนรก ๑
 กาทฬสฺตตนรก ๑ สังฆาญนรก ๑
 โรจฺวนรก ๑ มหาโรจฺวนรก ๑ ต่อมา
 ถึงมหาอเวจฺฉนรก ๑ ตาปนนรก ๑
 ปตาปนนรก ๑.

๘๔. อิจฺเจเต อฏฺจ นิริยา
 อกฺขาตา ทูรติกฺกมา
 อาภิณฺณา ลุฑฺฑกมฺเมหิ
 ปจฺเจกา โสฬฺสสุสฺสา.
๘๕. กทริยา ตาปนา^๑ โฆรา
 อจฺจิมฺนโต^๒ มหพฺภยา
 โลมหํสนฺรฺปา จ
 ฆาสฺมา ปฏิกฺขยา ทฺกฺขา.
๘๖. จตฺตฺกณฺณา^๓ จตฺตฺวารา
 วิภตฺตา ภาคโส มิตา
 อโยปการปริยฺนฺตา
 อยฺสา ปฏิกฺขชิตา.
๘๗. เตสํ อโยมฺยา ภูมิ
 ชลิตา เตชฺสา ยฺฐา
 สมนฺตา โยชนสฺตํ
 ฉฺฐา ติจฺจนฺติ สพฺพทา.
๘๘. เอเต ปตฺนฺติ นิริเย
 อฺทฺธปาทา อวิสิรา
 อีสินิ อติวตฺตาริ
 สณฺณตานิ ตปฺสฺสินิ.
๘๔. อันบัณฑิตทั้งหลาย กล่าวไว้แล้วเป็น
 สถานที่ที่ก้าวล่วงได้ยาก เกลือหนัก
 ไปด้วยสัตว์ผู้มีกรรมหยาบช้า เฉพาะ
 ชุมหนึ่ง ๆ มีอุสสทนรก ๑๖ ชุม.
๘๕. นรกเหล่านั้นร้ายแรง เป็นที่ทำให้
 บุคคลผู้กระด้างให้เว้าร้อน มีเปลว-
 เพลิงลุกโผลง มีภัยใหญ่ มีรูป
 น่าขนลุกขนพอง น่าสะพรึงกลัว
 มีภัยเฉพาะหน้า เป็นทุกข์.
๘๖. มี ๔ มุม ๔ ประตู จัดแบ่ง
 กำหนดไว้เป็นส่วน ๆ มีกำแพง
 เหล็กกันไว้ โดยรอบ ครอบไว้แล้ว
 ด้วยฝาเหล็ก.
๘๗. ภาคพื้นของนรกเหล่านั้น ล้วนแต่
 เหล็กแดงลุกโผลง ประกอบด้วย
 เปลวไฟ แผ่ไปตลอด ๑๐๐ โยชน์
 โดยรอบตั้งอยู่ทุกเมื่อ.
๘๘. สัตว์เหล่าใด กล่าวล่วงเกินฤๅษี
 ทั้งหลายผู้สํารวมแล้ว ผู้มีตบะ
 สัตว์เหล่านั้น มีเท้าชี้ขึ้นเบื้องบน
 มีศีรษะทิ่มลงเบื้องต่ำ ย่อมตกลง
 นรก.

^๑ ส.อ. กทริยตาปนา. ฉ. กทริยตาปนา.

^๒ อ. อจฺจิมฺนตา. ^๓ จตฺตฺโกณฺณาติปิ.

๘๙. เต ฎฺหนนิน ปจฺจนฺติ
มจฺฉา พิลกตา ยถา
สํวจฺฉเร อสงฺเขยเย
นรา กิพฺพิสฺสการิโน.

๙๐. พยฺหมาเนน คตฺเตน
นิจฺจํ สนฺตฺรพาหิรํ
นिरยา นาธิคฺจฺจนฺติ
ทฺวารํ นิคุชฺมนเนสิโน.

๙๑. ปฺรตฺตฺติเมน ธาวนฺติ
ตโต ธาวนฺติ ปจฺจโต
อุตฺตฺเรนปี ธาวนฺติ
ตโต ธาวนฺติ ทกฺขิณํ
ยํ ยมฺหิ ทฺวารํ คจฺจฺจนฺติ
ตฺนตฺเทว ปิถิยฺเย.

๙๒. พฺหุณี สฺตสฺสทฺสฺสานิ^๑
ชฺนา นิริยคามิโน
พาหา ปคฺคฺยฺห กนฺทฺนฺติ
ปฺตฺวา ทกฺขํ อนนฺปํกํ.

๙๓. อาสิวิสฺว กุปิตํ
เตชฺสี ทฺวฺรติกฺกมํ
น สาทฺฐุเป อาสิเท
สญฺญตฺตานํ ตปฺสฺสินํ.

๘๙. นรชนทั้งหลาย ผู้มีปรกติทำกรรม
อันหยาบช้าเหล่านั้น เป็นผู้ฆ่า
ความเจริญ จะไหม้ในนรกตลอดปี
นับไม่ถ้วน เหมือนปลาที่บุคคล
ทำให้เป็นส่วน ๆ ฉะนั้น.

๙๐. สัตว์นรกทั้งหลาย มีตัวอันไฟไหม้อยู่
ทั้งข้างในข้างนอกเป็นนิตยแสงหา
ประตูดอกจากนรก ก็ไม่บรรลु
ถึงความสำเร็จ.

๙๑. สัตว์เหล่านั้น วิ่งไปประตูด้านหน้า
จากประตูด้านหน้านั้น วิ่งมา
ด้านหลัง วิ่งไปประตูแม่ด้านซ้าย
จากประตูด้านซ้ายนั้น วิ่งมาประตู
ด้านขวา ไปถึงประตูใด ๆ ประตู
นั้น ๆ ก็ปิดเสียหมด.

๙๒. ชนทั้งหลาย ผู้ไปสู่รอกย์อมระครอง
แขนทั้งสองร้องไห้ เสวยทุกข์อยู่
มิใช่น้อย ลี้หนีหลายแสนปี เป็น
อันมาก.

๙๓. บุคคลไม่ควรรุกราน ท่านผู้มี
คุณธรรมผู้สํารวม มีตบธรรม เป็น
เหมือนอสรพิษร้าย มีเดชกำเริบ
ก้าวล่วงได้ยาก ฉะนั้น.

^๑ จ. พฺหุณี วสฺสทฺสฺสานิ.

๙๔. อติกาโย มหิสสุสาโส
 อชฺชุนิ เกกการิโป
 สหสฺสปาทุ อฺจุฉินฺโน
 อีสึมาสชฺช โคตมံ.
๙๕. อรทํ ราชสา วรฺจนํ
 กีสํ อวกรีย^๑ ทณฺฑทกึ
 ตาโลว มฺลโต ฉินฺโน
 ส ราชชา วิภวฺจโคโต.
๙๖. อุปฺพหฺจ มนํ เมชฺชโณ
 มาตฺตจฺจสฺมึ ยสฺสสิเน
 สปาริสชฺชโ อฺจุฉินฺโน
 เมชฺชฌารณฺณ^๒ ตทา อหุ.
๙๗. กณฺหทีปายนาสชฺช
 อีสึ อนฺธกเวณฺฑโย^๓
 อณฺณมณฺณํ มุสเส หนฺตฺวา
 สมฺปตฺตา ยมสาธนํ.
๙๘. อถายํ อีสึนา สตุโต
 อนฺตลิกฺขจฺจโร ปุเร
 ปาเวกฺชิ ปจฺวี เจจฺจ
 หีนฺตฺโต กาลปริยายํ.
๙๔. พระเจ้าอชฺชุนะ ผู้เป็นใหญ่ในแคว้น
 เกกกระ มีพระกายกำยำ เป็นนาย
 ขมังธนู มีพระหัตถ์ตั้งพัน มีมูล
 อันขาดแล้ว เพราะประทุษร้าย
 พระฤาษีโคตมโคตร.
๙๕. ฝ่ายพระเจ้าทณฺฑทกึ ได้เอาฤลีไปรย
 รตพระกีสวัจจฤาษี ผู้หาฤลีมิได้
 พระราชานันถึงความพินาศ ดุจ
 ตันตาลขาดแล้วจากรากฉะนั้น.
๙๖. พระเจ้าเมชฺชณะ คิดประทุษร้ายใน
 มาตตจฺจฤาษีผู้เริ่องยศ รัฐมณฑล
 พร้อมด้วยบริษัทของพระเจ้าเมชฺชณะ
 สูญสิ้นไปแล้วในครั้งนั้น.
๙๗. ชาวเมืองอันธกวินทัย ประทุษร้าย
 พระฤาษีชื่อกณฺหทีปายนะ ช่วยกัน
 ตีด้วยไม้พลองจนตาย พากันไป
 เกิดในยมสาธนนรกแล้ว.
๙๘. ส่วนพระเจ้าเจจฺจราชนี้ ได้ประทุษ
 ร้ายพระฤาษีชื่อว่ากปิลละ แต่ก่อน
 เป็นผู้เที่ยวไปในอากาศได้ ภายหลัง
 มีตนอันเลวทราม ถูกแผ่นดินสูบถึง
 กาลกิริยาโดยปริยาย.

^๑ ฉ. อวกรีย. ^๒ ฉ. มชฺชฌารณฺณ.

^๓ ส. อ. อนฺธกเวณฺฑโย.

๙๙. ตสฺมา ทิ ฉนฺทาคมนํ
 นปฺปสํสฺนฺติ ปณฺชิตา
 อทฺทฺจจิตฺโต ภาเสยฺย
 คิริ สจฺจฺอุปฺสณฺหิตํ.

๑๐๐. มนสา เจ ปทฺทฺเจน
 โย นโร เปกฺขเต มฺหิ
 วิชฺชาจรณสมฺปนฺนํ
 คนฺตุวา โส นิรยํ อโร.

๑๐๑. เย วุฑฺฒेम ปริภาสนฺติ
 ผรุสฺสปกฺกมา ชนา
 อนปฺจฺจา อทายาทา
 ตาลวตฺตฺ^๑ ภาวนฺติ เต.

๑๐๒. โย จ ปพฺพชิตํ หนฺติ
 กตฺกิจฺจํ มहेสิํ
 ส กาทฺสฺตฺเต นิรเย
 จิริ รตฺตาย ปจฺจติ.

๑๐๓. โย จ ราชา อธมฺมฺภูโจ
 รมฺภูจฺวิหฺธฺสโน มโต^๒
 ตาปยิตฺวา ชนปทํ
 ตาปเน เปจฺจ ปจฺจติ.

๙๙. เพราะเหตุนั้นแล บัณฑิตทั้งหลาย
 จึงไม่สรรเสริญ การลู่อ่านาจ
 ฉันทาคติเป็นต้น บุคคลไม่ควรเป็น
 ผู้มีจิตคิดประทุษร้าย ฟังกล่าว
 วาจาที่ประกอบด้วยความจริง.

๑๐๐. หากว่านรชนผู้ใด มีใจประทุษร้าย
 เฟื่องเล็งท่านผู้รู้ ถึงพร้อมด้วยวิชา
 และจรณะ นรชนผู้นั้นก็จะไปสู่
 นรกเบื้องต่ำ.

๑๐๑. ชนเหล่าใด พยายามกล่าววาจา
 หยาบคาย บริภาษบุคคลผู้เจริญ
 ทั้งหลาย ชนเหล่านั้นไม่ใช่เหล่ากอ
 ไม่ใช่ทายาท เป็นเหมือนต้นตาล
 มีรากอันขาดแล้ว.

๑๐๒. อนึ่ง ผู้ใดฆ่าบรรพชิต ผู้มีกิจสำเร็จ
 แล้ว ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ผู้นั้น
 จะต้องหมกไหม้อยู่ในกาฬสฺตตนรก
 ตลอดราตรีนาน.

๑๐๓. อนึ่ง พระราชาพระองค์ใดตั้งอยู่ใน
 อธรรม กำจัดชาวแคว้นแคว้น ทำ
 ชาวชนบทให้เดือดร้อน สิ้นพระ-
 ชนม์ไปแล้ว จะต้องหมกไหม้อยู่
 ในตาปนนรกในโลกหน้า.

^๑ ฉ. ตาลวตฺตฺ. อี. ตาลาวตฺตฺ. ^๒ สี. จโต. ฉ. มโต.

๑๐๔. โส จ วสฺสสทฺสฺสาณํ
สตี ทิพฺพยานิ ปจฺจติ
อจฺจิสฺสงฺมปรโรโต โส
ทฺกฺขํ เวเทติ เวทณํ.
๑๐๕. ตสฺส อคฺคิสิขา กายา
นิจฺจนฺติ ปภสฺสรา
เตโฆภกฺขสฺส คตฺตานิ
โลมคฺเคหิ^๑ นเขหิ จ.
๑๐๖. ทฺยหฺมาเนน คตฺเตน
นิจฺจํ สนฺตรพาทิรํ
ทฺกฺขาภิตฺตฺนุโน นทติ
นาโค ตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต^๒ ยถา.
๑๐๗. โย โลกฺภา ปิตฺรํ หนฺติ
โทสา วา นฺริสาธโม
ส กาทฺสฺสฺตฺเต นิริเย
จิริ รตฺตาย ปจฺจติ.
๑๐๘. ส ตาทิโส ปจฺจติ โลกฺกฺมฺภี
ปฏกฺกฺจ สตฺตีหิ หนฺติ นิตฺตจํ
อนฺธํ กิริตฺวา มุตฺตกริสรฺกฺกฺขํ
ชาเว นิมฺขฺชฺชฺนฺติ ตถาวิริ นริ.
๑๐๔. อนึ่ง พระราชานั้นจะหม้อยู่ตลอด
แสนปีทิพย์ พระองค์ถูกกองเพลิง
แวดล้อม เสวยทุกข์เวทนา.
๑๐๕. เปลวไฟ มีรัศมีชานออกจากกาย
แห่งสัตว์นรกนั้น เมื่อสัตว์นรก
มีไฟเป็นภักษา ร่างกายพร้อม
ทั้งปลายขนและเล็บ มีเปลวไฟ
เป็นอันเดียวกัน.
๑๐๖. สัตว์นรก มีตัว อันไฟหม้อยู่ทั้ง
ข้างในข้างนอกเป็นนิตย์ เป็นผู้
อันทุกข์เบียดเบียน ร้องไห้คร่ำ-
ครวญอยู่ เหมือนคชสาร อัน
นายหัตตอาจารย์แทงแล้ว ด้วยขอ
ฉะนั้น.
๑๐๗. บุคคลใดเป็นคนต่ำช้า ฆ่าบิดา
เพราะความโลภ หรือเพราะความ
โกรธ ผู้นั้นย่อมหมกหม้อยู่ใน
กาฬที่สุดตนรกตลอดกาลนาน.
๑๐๘. บุคคล ผู้ฆ่าบิดาเช่นนั้นหม้อยู่ใน
โลกกุ่มภีและนายนิรยบาลทั้งหลาย
ย่อมแห่งสัตว์นรกผู้หม้อยู่ด้วยหอก
ทั้งหลาย จนไม่มีหน้ำ กระทำให้

^๑ ฉ. โลเมหิ จ.^๒ ฉ. ตตฺตฺตฺตฺตฺต.

๑๑๒. ปุตฺโต จ มาตริ หนุตฺวา
 อิตฺโต คนฺตุวา ยมกฺขยํ
 ภูสฺมาปชฺชเต ทฺกฺขํ
 อตฺตกมฺมผลฺลูปโค.

๑๑๓. อมนุสฺสา อติพาลา
 หนุตฺวาริ ชนยฺนุตฺติยา
 อโยมเยหิ วาเลหิ
 ปิพฺยนฺติ ปุณฺปุณฺนิ.

๑๑๔. ตํ ปสฺสวํ^๑ สกา คตฺตา
 รุจิรํ อตฺตสมฺภวํ
 ตมฺพโลหวิสิณฺว
 ตตฺตํ ปาเยนฺติ มตฺตติสมิ.

๑๑๕. ชิคฺจุจํ ภูณปี ปุตี
 ทฺกฺคนฺธิ คฺกุถทฺทหํ
 ปุพฺพโลहितสฺงกาสํ
 รหโตะคฺคฺยห^๒ ติจฺจติ.

๑๑๖. ตเมเนํ กิมิโย^๓ ตตฺถ
 อติกาเย อโยมฺฆา
 จวี ฆาตฺวาน^๔ ชาทฺนฺติ
 ปติทฺธา^๕ มํสฺโลหิตฺเต.

๑๑๒. บุตรผู้สามารถจะไปจากโลกนี้ ไปสู่
 ที่อยู่แห่งพระยายม เป็นผู้เข้าถึง
 ผลกรรมของตน ย่อมถึงความ
 ทุกข์อย่างยิ่ง.

๑๑๓. พวกนายนิรยบาลที่ร้ายกาจ ย่อม
 ผูกมัดสัตว์นรกผู้สามารถ ด้วย
 เชือกปอล้วนแต่เหล็ก ย่อมบีบอัด
 ด้วยยนต์เหล็กไม่หยุด (บ่อย ๆ).

๑๑๔. นายนิรยบาลทั้งหลาย ให้สัตว์นรก
 นั้นดื่มกินโลหิตอันเกิดแต่ตน ที่ไหล
 ออกจากกายของตน อันร้อนยิ่ง
 ประดุจทองแดงที่ละลายคว้าง บน
 แผ่นดิน.

๑๑๕. สัตว์นรกลั่นลงไปสู่ห้วงน้ำ เช่น
 หนองและเลือด น่าเกลียด ดุจ
 ชากศพเน่า มีกลิ่นเหม็น ดุจ
 เปือกตม คือคูด แล้วดำรงอยู่.

๑๑๖. หมูหนองในห้วงน้ำนั้น มีร่างกาย
 ใหญ่ มีปากเป็นเหล็กซ่อนไซไป
 ในเนื้อและเลือด ทำลายผิวหนัง
 ย่อมเคี้ยวกินสัตว์นรกลั่น.

^๑ จ. ตมฺสฺสวํ. อี. ตํ. ปสฺสวํ.

^๒ จ. รหโตะคฺคฺยห.

^๔ ลี. อี. เจตฺวาน.

^๓ จ. กิมิโย.

^๕ จ. สํติทฺธา.

๑๑๗. โส จ ตํ นิริยํ ปตฺโต
 นิมุคฺโค สตปิริสํ
 ปุติกํ ภูณเป วาติ
 สมนฺตา สตโยชนํ.
๑๑๘. จกฺขุมายิ หิ จกฺขุณี^๑
 เตน คนฺธเนน ชิยฺยติ
 เอตาทิสํ พุรฺหมทตฺต
 มาตุโฆ โลกเต ทุกฺขิ.
๑๑๙. ชุรธารมนฺทุกุมม
 ติกฺขิ ทูรภิสฺสมภวํ
 ปตฺนุติ คพฺภปาติโย^๒
 ทุคฺคิ เวตฺตรณิ นที.
๑๒๐. อโยมยา สิมฺพลโย
 โสฬสฺสฺสุคฺคฺลิภณฺฎกา
 อุกฺกโต มภิลมฺพนฺติ
 ทุคฺคิ เวตฺตรณิ นที.
๑๒๑. เต อจฺจิมนฺโต ติกฺขุจฺนฺติ
 อคฺคิกฺขนฺธาว อารกา
 อาทิตฺตฺตา ชาตเวทน
 อุกฺกิ โยชนมฺคฺคฺตฺตา.
๑๑๗. ก็สัตฺว์นรกนั้น ถึงนรกนั้นแล้ว ก็
 จมลงไปชั่วร้อยบุรุษ ศพอันเนา-
 เหม็น ย่อมพุ่งไปตลอด ๑๐๐ โยชน์
 โดยรอบ.
๑๑๘. จริงอยู่ แม้คนผู้มีจักขุ(ดี) ก็จะทำ
 ให้จักขุคร่ำคร่าไป เพราะกลืนนั้น
 ดูกรพระเจ้าพรหมทัต คนผู้ฆ่า
 มารดา พึงได้ทุกข์เช่นนั้น.
๑๑๙. พวกหญิงที่รีดลูก ย่อมก้าวล่วง
 ลำธารนรกอันขรุขระ ก้าวล่วงได้
 แสนยาก ประดุจคมแห่งมีดโกน
 แล้วตกลงไปสู่แม่น้ำเวตฺรณิ ที่ไป
 ได้ยาก.
๑๒๐. ต้นจิวทั้งหลาย ล้วนแต่เป็นเหล็ก
 มีหนามยาว ๑๖ องคุลี มีกิ่ง
 ห้อยย้อย ปกคลุมแม่น้ำเวตฺรณิ
 ที่ไปยากทั้งสองฟาก.
๑๒๑. ผุ่งสัตฺว์นรกเหล่านั้น มีกายสูง
 ๑ โยชน์ ถูกเปลวไฟอันเร่าร้อน
 ด้วยไฟที่เกิดเองแผดเผา ยืนอยู่
 ประดุจกองไฟตั้งอยู่ที่ไกล ฉะนั้น.

^๑ ฉ. จกฺขุณี.

^๒ ฉ. คพฺภปาติโย.

๑๒๒. เอเต ปชฺชนุตติ^๑ นิริเย
 ตตฺเต ติจิณฺณกณฺฏเก
 นาริโย ๑. อติจาวริโย^๒
 นรา ๑. ปรรทารคฺ.
๑๒๓. เต ปตนฺติ อโรกฺขณฺธา
 วิวตฺตา วิหตา ปุณฺ
 สยณฺติ วินิวิทุจฺจคา
 ทีฆํ ชคฺคณฺติ สพุพฺพา.
๑๒๔. ตโต รตฺยา วิวสเน^๓
 มหตี ปพฺพตฺตฺปมฺ
 โลกุมภี ปวชฺชนุตติ
 ตตฺตํ อคฺคิสฺสมุทฺกํ.
๑๒๕. เอวํ ทิวา ๑. รตฺโต ๑
 ทุสฺสีลา โมหปารุตา
 อนฺุโณนฺติ สกํ กมฺมํ
 ปุพฺเพ ทุกฺกตมตฺตโน.
๑๒๖. ยา ๑. ภริยา ธนุกีตา
 สามิกํ อติมณฺญติ
 สสุสฺสุ วา สสุสฺสุ วาปี
 เขฏฺฐํ วาปี นนฺนทฺร^๔.

๑๒๒. หญิงที่ประพตฺนอกใจสามีก็ดี ชาย
 ผู้คบหาภรรยาคนอื่นก็ดี เหล่านี้
 ตกอยู่ในนรกมีตั้งงั่ว มีหนามคม
 อันร้อนจัด.
๑๒๓. สัตว์นรกเหล่านั้น ถูกลนายนิรยบาล
 ทิ่มแทงด้วยอาวุธ ก็กลิ้งกลับเอา
 ศีรษะลง ตกลงมาเป็นอันมาก มี
 อวัยวะถูกทิ่มแทง ด้วยหลาวก็นอน
 ลง ตื่นอยู่ทุกเมื่อตลอดกาลนาน.
๑๒๔. แต่เนั้น เมื่อราตรีล่วงไป นาย
 นิรยบาลให้สัตว์นรกเหล่านั้น เข้า
 ไปสู่โลกุมภีอันใหญ่ เปรียบดัง
 ภูเขาที่มีน้ำเสมอด้วยไฟอันร้อนยิ่ง.
๑๒๕. บุคคลผู้ทุศีล ถูกลมหะครอบงำ
 ย่อมเสวยกรรมของตน ที่ตน
 กระทำชั่วไว้ในปางก่อน ตลอดวัน
 ตลอดคืน ด้วยประการฉะนี้.
๑๒๖. อนึ่ง ภรรยาใดที่เขาช่วยมาด้วย
 ทรัพย์ ย่อมดูหมิ่นสามีหรือแม่ผัว
 พ่อผัว หรือพี่ผัวน้องผัว.

^๑ ฉ. วชฺชนุตติ. ส. อ. สชฺชนุตติ.

^๒ ฉ. อติจาวรา.

^๓ ฉ. วิวसानเน.

^๔ ฉ. นนฺนทฺร.

๑๓๒. เย มิเคน มิคํ หนฺติ
 ปกฺขี วา ปน ปกฺขินา
 อสนฺโต รชสา ฉนฺนา
 คนฺตวา^๑ เต นiryุสฺสทํ.

๑๓๓. สนฺโตว^๒ อุทฺถิ คจฺจนฺติ
 สุจฺฉินฺณนโร กมนฺนา
 สุจฺฉินฺณสฺส ผลํ ปสฺส
 สินฺหา^๓ เทวา สปุรฺหมกา.

๑๓๔. ตนฺตํ พุทฺธิ มหาราช
 ธมฺมํ ญฺจปตี จร
 ตถา ตถา ราช
 จราหิ ธมฺมํ
 ยถาตี สุจฺฉินฺณ
 นานฺตปฺเปยฺย ปจฺฉา"ติ.

สังกัจจชาตกั พุติยั.

๑๓๒. ชนเหล่าใดเป็นอัสถบุรุษ อันดุร้าย
 ปกปิดแล้ว ให้เนื้อชนกันตายก็ดี
 ให้นกตีกันตายก็ดี ชนเหล่านั้น
 ย่อมไปตกอุสสหนรก.

๑๓๓. บุคคลผู้ระงับแล้วเท่านั้น ย่อมไปสู่
 เบื้องบน เพราะกรรมที่ตนประพฤติดี
 แล้วในโลกนี้ ขอพระองค์จง
 ทอดพระเนตรผลของกรรมที่บุคคล
 ประพฤติดีแล้ว เทพเจ้าทั้งหลาย
 พร้อมทั้งพระอินทร์ พระพรหมมี
 อยู่.

๑๓๔. ดูกรมหาบพิตร ผู้เป็นอธิบดีแห่งรัฐ
 เพราะเหตุนั้นอาตมภาพ ขอทูล
 พระองค์ว่า ขอพระองค์ จงทรง
 ประพฤติธรรม ดูกร พระราชา
 ขอพระองค์ จงทรงประพฤติธรรม
 เหมือนอย่างธรรม ที่บุคคล
 ประพฤติดีแล้ว จะไม่พึงตาม
 เตือดร้อนในภายหลัง".

สังกัจจชาตกัที่ ๒.

^๑ ฉ. คนฺตา.

^๒ ฉ. ... จ.

^๓ ฉ. สอินฺหา.

๒. สักกัจชาตกถกฏณนา (๕๓๐)

ทิสวา นิสินฺนํ ราชานนฺติ
อิทํ สตุถา ชีวกมฺพวเน วิหฺรณฺโต
อชาตสตุตฺตฺสฺส ปิตฺตฺมาตกมฺมํ อารพฺภ
กเถสิ.

โส หิ เทวทตฺตํ นิสฺสสาย ตฺสฺส
วจนเน ปิตฺรํ ฆาตาเปตฺวา เทวทตฺตฺสฺส
สงฺฆเภทวสาเน ภิณฺนปฺริสฺสฺส โรเค
อุปฺปนฺนเน "ตถาคตฺตํ ขมาเปสฺสสามี"ติ
มณฺจสิวิกาย สวตฺถึ คจฺจนฺตฺสฺส
เซตวนทฺวาเร ปจฺวี ปวิฏฺฐมาวํ สุตฺวา
"เทวทตฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ปฺฏิปกฺโข
หุตฺวา ปจฺวี ปวิสิตฺวา อวิจิปฺรายโน
ชาโต มยาปิ ตํ นิสฺสสาย ปิตา
ธมฺมิโก ธมฺมราชา ฆาติโต อหํปิ
นุ โข ปจฺวี ปวิสิสฺสามี"ติ ภิโต
รชฺชสิริยา จิตฺตฺสฺสาทํ น ลภิ "โถกํ
นิทฺทายิสฺสามี"ติ นิทฺทํ อุปคตมตฺโตว
นวยชนพฺหลาย อยฺปจฺวิยํ ปาเตตฺวา
อยฺสุเลหิ โภฏฺฎิยมาโน วีย สฺนฺเชหิ
ลฺล
วิรวนฺโต อฺภฺจฺจาติ.

๒. พรรณนาสังกิจจชาดก (๕๓๐)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
ชีวกัมพวนาราม ทรงปรารภปิตุฆาตกรรม
ของพระเจ้าอชาตศัตรู ตรัสพระธรรม
เทศานี้ว่า ครั้นเห็นพระราชอาชญา
นั่งแล้ว ดังนี้ เป็นต้น.

ความพิสดารว่า พระเจ้าอชาตศัตรู
นั้น ทรงอาศัยพระเทวทัตแล้วให้ปลง
พระชนม์พระบิดาตามคำของพระเทวทัต
นั้น ครั้นทรงสดับความที่พระเทวทัตมี
บริษัทแตกกัน ในกาลสุดท้ายแห่งการ
ทำลายสงฆ์ เมื่อโรคเกิดขึ้น จึงคิดว่า
"เราจักทูลพระตถาคตให้ทรงยกโทษ" ดังนี้
จึงไปสู่เมืองสาวัตถีด้วยเตียงคานหาม
เข้าไปสู่แผ่นดินที่ประตูประเศตวันวิหาร
ทรงรำพึงว่า "พระเทวทัตเป็นปฏิปักษ์
ต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถูกแผ่นดินสูบ
แล้วไปเกิดในอเวจีนรก แม้เราก็อาศัย
พระเทวทัตนั้น สั่งให้ปลงพระชนม์
พระราชบิดาผู้เป็นพระธรรมราชา ทรงตั้ง
อยู่ในธรรม แม้ตัวเราก็จักถูกแผ่นดินสูบ
กระมังหนอ" ดังนี้ ทรงกลัวแล้วไม่ได้
ความสบายพระทัยในสิริราชสมบัติ ทรง
ดำริว่า "เราจักนอนสักหน่อย" ดังนี้
เป็นผู้สักว่าเข้าถึงความหลับเท่านั้น เป็น

เหมือนนายนิรยบาลผลักให้ล้มไป บนแผ่นดินเหล็กหนาได้ ๙ โยชน์ ทิ่มแทงอยู่ด้วยหลาวเหล็ก หรือเป็นเหมือนถูกพวกสุนัขรุมกัดกินอยู่ จึงทรงร้องด้วยเสียงร้องอันน่ากลัว แล้วเสด็จลุกขึ้น.

อถกทิวส์ โกมุทียา จาตุมาสินียา
อมจจคณปริวุโต อตตโน ยส์
โอโลเกนุโต "มม ปิตุ ยโส อิตโต
มหนตตโร ตถารูปี นามานี ธมฺมวราขานัน
เทวทตฺติ นิสฺสาย มาญฺสิณฺ"ติ จินฺเตสิ.
ตสฺเสว จินฺเตนตสฺเสว กายเ ทาโ
อุปฺปชฺชติ สกฺลสฺริวํ เสทตฺตินฺตํ โหติ.

ภายหลังวันหนึ่ง พระราชาทรงแวดล้อมด้วยหมู่อำมาตย์ในวันเพ็ญเดือน ๔ เป็นที่บานแห่งดอกโกมุท ทรงทอดพระเนตรเห็นอิสริยยศของพระองค์ ทรงดำริว่า "อิสริยยศของพระบิดา ของเรา ยิ่งใหญ่กว่านี้ เราสั่งให้ปลงพระชนม์พระบิดาผู้ธรรมราชา ชื่อเห็นปานนั้น เพราะอาศัยพระเทวทัต". เมื่อพระองค์ทรงดำริอย่างนั้นนั้นแหละ ความเร่าร้อนเกิดขึ้นแล้วในพระวรกาย พระสรีระทั้งสิ้นชุ่มโชกไปด้วยพระเสโท.

ตโต "โก นุ โข เม อิมิ ภัย
วินฺเตตุํ สกฺขิสฺสตี"ติ จินฺเตตฺตวา
จเปตฺตวา ทสฺพลํ อญฺโฆ นตฺถิ"ติ
ถตฺตวา "อหิ ตถาคตสฺส มหาปฺราโ
โก นุ โข มํ เนตฺตวา ทสฺเสสฺสตี"ติ
จินฺเตนฺโต "น อญฺโฆ โกจิ อญฺญตฺร
ชีวกา"ติ สลฺลกุเขตฺตวา ตสฺส คเหตุวา
คมนฺูปายํ กโรนฺโต "รมณียา วต โภ
โหสิณา รตฺตี"ติ อุทานํ อุทานेतฺตวา

ลำดับนั้น ท้าวเธอทรงดำริว่า "ใครหนอแล จักอาจบรรเทาภัยนี้ของเราได้" ทรงทราบว่ "คนอื่นยกเว้นพระทศพลเสียแล้วช่วยอไม่มี" จึงทรงดำริว่า "เราเป็นผู้มีความผิดมากต่อพระตถาคตเจ้า ใครเล่าหนอจักพาเราไปเฝ้าได้" แล้วทรงกำหนดว่า "ไม่มีใครคนอื่นเว้นจากหมอชีวก" ทรงถือเอาการตกลงพระทัยนั้น กระทำอุบายจะเสด็จไป จึงทรงเปล่งอุทาน

“กินนุขวชช สมณิ วา พุราหุณนิ
 วา ปยิรุปาเสยยามา”ติ วตฺวา ปุรณ-
 สาวกาทีหิ ปุรณาทีนํ คุณเณ กถิตะ
 เตสํ วจนํ อนาทยิตฺวา ชีวกํ
 ปฏิปุจฺจิตฺวา เตน ตถาคตฺสฺส คุณิ
 กเถตฺวา “ติ เทโว ภควนฺตํ ปยิรุปาเสตี”ติ
 วุตฺโต หตฺถินา ยานานิ กปฺปาเปตฺวา
 ชีวกมฺพวนํ คนฺตฺวา ตํ ตถาคตํ
 อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา ตถาคเตน
 กตปฏิสนฺหาโร สนฺทิจฺจิกํ สามณฺณผลํ
 ปุจฺจิตฺวา ตถาคตฺสฺส มรฺุํ **สามณฺณ-**
ผลธมฺมเทสนํ สุตฺวา สุตฺตปริโยसानะ
 อุปาสกตฺตํ ปฏิเวเตตฺวา ตถาคตํ
 ขมาเปตฺวา ปกฺกามิ.

ว่า “ดูกรท่านผู้เจริญ รัตรีค่าวันนี้
 แจ่มจรัสน่านรมย์หนอ” รับสั่งว่า “วันนี้
 เราควรไปหาสมณะหรือพราหมณ์ คนไหน
 หนอ” เมื่อสาวกของปุรณกัสสปะเป็นต้น
 กล่าวคุณของศาสดาทัง ๖ มีปุรณกัสสปะ
 เป็นต้น ก็ไม่ทรงเอื้อเฟื้อถ้อยคำของชน
 เหล่านั้น กลับตรัสถามหมอชีวกเป็นผู้อัน
 หมอชีวกนั้นกล่าวคุณ ของพระตถาคตเจ้า
 แล้วกราบทูลว่า “พระองค์ผู้ประเสริฐ
 จงเสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
 เถิด” ดังนี้ จึงรับสั่งให้ตระเตรียมยาน
 สำเร็จด้วยช้าง แล้วเสด็จไปยังชีวกัมพวัน
 เข้าไปเฝ้าพระตถาคตเจ้าพระองค์นั้น
 ถวายบังคมแล้วเป็นผู้มีปฏิสันถาร อัน
 พระตถาคตทรงกระทำแล้ว จึงทูลถาม
 สามีญผลอันจะพึงเห็นด้วยตนเอง ทรง
 สดับพระธรรมเทศนาสามีญผลอัน
 ไพเราะ ของพระตถาคตเจ้าในเวลาจบ
 การแสดงสามีญผลสูตร ทรงประกาศ
 ความเป็นอุบาสก ให้พระตถาคตเจ้า
 ยกโทษ แล้วเสด็จกลับไป.

โส ตโต ปฏฺจาย ทานํ เทนฺโต
 สีสํ รกฺขนฺโต ตถาคเตน สหุชฺชึ
 สัสสคฺคํ กตฺวา มรฺุธมฺมกถํ สฺสุนฺโต
 กุลฺยาณสัสสคฺเคน ปหีนฺนํ โย วิคตโลมหิโส

จำเดิมแต่นั้นมา ท้าวเธอทรงถวายทาน
 ทรงรักษาศีล ทรงทำการสมาคมกับ
 พระตถาคตเจ้า ทรงสดับธรรมกถาอัน
 ไพเราะ ทรงละความกลัวเสียได้ เพราะ

พระธรรมปิฎก... ๒๒ - ๑๘

หุตฺวา จิตฺตสฺสชาติ ปฏิลภิตฺวา
สุเขน จตฺตารโ อิริยาปถे กปุเปสิ.

คลุกคลีกับกัลยาณมิตร เป็นผู้ปราศจาก
พระโลมชาติชู้ช่น กลับได้พระทัยเบิกบาน
ทรงสำเร็จความเกษมสำราญ ทั้ง ๔
อิริยาบถ.

อถกทิวสํ ธมฺมสฺมาหํ กถํ
สมฺภูจฺาเปสํ "อาวุโส อชาตสฺตฺ
ปิตฺุฆาตกมฺมํ กตฺวา ภยปุปฺตฺโต
อโหสิ รชฺชสิริ นิสฺสาย จิตฺตสฺสชาติ
อลภนฺโต สพฺพอิริยาปถेषु ทุกฺขํ
อนฺุโมติ โส ทานิ ตถาคตํ อาคมฺม
กฺลฺยาณสํสคฺเคน วิคตฺภโย อิสฺสรียสฺสุ
อนฺุโมตี"ติ.

ภายหลังวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย
สนทนากันในธรรมสภาว่า "ดูกรอาวุโส
ทั้งหลาย พระเจ้าอชาตศัตรูทรงกระทำ
ปิตุฆาตกรรมแล้ว เป็นผู้ถึงความสะดุ้ง
ต่อภัย ไม่ได้ความเบิกบานพระทัยเพราะ
อาศัยสิริราชสมบัติ ทรงเสวยทุกข์ ใน
อิริยาบถทั้งปวง บัดนี้ ท้าวเธอมาอาศัย
พระตถาคตเจ้า เป็นผู้ปราศจากภัยด้วย
การสมาคมกับกัลยาณมิตร ได้เสวยสุข
ในอิสริยสมบัติ".

สตุถา อาคนฺุตฺวา "กายนฺุตฺถ ภิกฺขเว
เอตฺรหิ กถาย สนฺุสินฺุณา"ติ ปุจฺุฉิตฺวา
"อิมาย นามา"ติ วุตฺเต "น ภิกฺขเว
อิทาเนว ปุพฺพเปส ปิตฺุฆาตกมฺมํ
กตฺวา มํ นิสฺสาย สฺสุ สยํ"ติ
วตฺวา อตีตํ อานฺุริ

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า "ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนา
กันด้วยเรื่องอะไร" เมื่อภิกษุกราบทูลว่า
"ด้วยเรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า "ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย พระเจ้าอชาตศัตรูนี้ กระทำ
ปิตุฆาตกรรมแล้วอยู่เป็นสุข เพราะอาศัย
เราในกาลบัดนี้เท่านั้นหามิได้ ถึงกาล
ก่อนเธอก็กระทำปิตุฆาตกรรมแล้วอยู่เป็น
สุขเพราะอาศัยเราเหมือนกัน" แล้วทรง
นำอดีตนิทานมาว่า

อดีเต พาราณสียํ พุรหมทตฺโต
 รชฺชํ กาเรนฺโต พุรหมทตฺตุมารํ นาม
 ปุตฺตํ ปฏฺลิภิ. ตทา โพธิสฺตฺโต
 ปุโรหิตสฺส เคเห ปฏฺสิณฺธิ คณฺหิ.
 ชาตสฺสเสวสฺส "สังกัจจุมาร"ติ นามํ
 กรีสุ. เต อุโปปี ราชนิเวสเน
 เอกโตว วฑฺฒิสฺส อญฺญมญฺญํ สหายกา
 หุตฺวา วยปฺปุตฺตา ตกฺกสิลํ คณฺตุวา
 สพุพลิปฺปานิ อุคฺคณฺหิตฺวา ปจฺจาคมิสฺส.

อถ ราชา ปุตฺตสฺส อุปรชฺชํ อทาสิ.
 โพธิสฺตฺโตปิ อุปราชสฺสเสว สนฺติเก
 อโหสิ. อถกทิวสํ อุปรราชา ปิตุ
 อญฺยานกัปปิ คจฺจนฺตสฺส มหฺนฺตํ ยสํ
 ทิสฺวา ตสฺมี โลกํ อุปฺปาเทตฺวา
 "มยุหิ ปิตา มม ภาติกสฺสทิสฺ
 สเจ เอตสฺส มรณํ โอลิเกสฺสสามิ
 มหฺลลกกกาลे รชฺชํ ลภิสฺสามิ ตทา
 ลทฺเธนปิ รชฺเชน โก อตุโถ
 ปิตริ มาเวตฺวา รชฺชํ คณฺหิสฺสามิ"ติ
 จินฺตฺเตตฺวา โพธิสฺตฺตสฺส ตมตฺถํ
 อาริเจสิ.

ในอดีตกาล พระเจ้าพรมทัตเสวย
 ราชสมบัติในเมืองพาราณสี ได้พระโอรส
 พระนามว่า พรมทัตกุมาร. ในกาลนั้น
 พระโพธิสัตว์ ถือบวสนธิในเรือนของ
 ปุโรหิต. เมื่อกุมารนั้นเกิดแล้วนั้นแหละ
 มารดาบิดาได้ตั้งชื่อว่า "สังกัจจุมาร".
 พรมทัตกุมารและสังกัจจุมาร แม้ทั้ง
 สองนั้น ได้เจริญวัยร่วมกันมาในราชนิเวศน์
 เป็นสหายกันและกัน ถึงความเจริญวัย
 ได้ไปยังเมืองตักสิลา เล่าเรียนศิลปศาสตร์
 ทั้งหมด แล้วพากันกลับมา.

ครั้งนั้น พระราชาได้พระราชทานตำแหน่ง
 อุปราชแก่พระโอรส. แม้พระโพธิสัตว์ได้
 อยู่ในสำนักของอุปราชนั่นเอง. ภายหลัง
 วันหนึ่ง มหาอุปราชทอดพระเนตรเห็น
 อิศริยยศอันใหญ่ของพระบิดาผู้เสด็จไป
 ประพาสเล่นในพระราชอุทยาน ก็เกิด
 ความโลภในพระอิสริยยศนั้น ทรงดำริว่า
 "พระบิดาของเราก็เป็นเช่นกับพระภาค
 ของเรา ถ้าเราจักรอให้พระบิดาเสด็จ
 สวรรคต เราก็จักได้ราชสมบัติในเวลาแก่
 จะประโยชน์อะไรด้วยราชสมบัติ แม้ที่เรา
 ได้ในเวลานั้น เราจักให้ปลงพระชนม์
 พระบิดาแล้วยึดเอาราชสมบัติ" จึงทรง
 แจ้งเรื้องนั้นแก่พระโพธิสัตว์.

โพธิสตุโต "สมมุ ปิตุฆาตกมมํ นาม
 ภาริยํ นิрымคโค น สกกา เอตํ
 กาคุํ มา กริ"ติ ปฏิพาหิ. โส
 ปุณปุณปี กเถตวา ยาวตติยํ เตน
 ปฏิพาหิโต ปาทุมูลิกเกหิ สหุธิ
 มนุเตสิ. เต สมปฏิจฺจิตฺวา รมฺโณ
 มรณฺญาปายํ วิมฺบิสิสุ.

โพธิสตุโต ตํ ปวตฺตี ฌตฺวา "นาหํ
 เอเตหิ สหุธิ เอกโก ภวิสฺสามิ"ติ
 มาตาปิตโร อนาปุจฺจิตฺวาว อคฺค-
 ทฺวารเณ นิภฺขมิตฺวา หิมวณฺตํ ปวิสฺสิตฺวา
 อสิปฺพุพฺพุชฺชํ ปฺพุพฺพิตฺวา ฌานาภิกฺขุณา
 นิพฺพุตเตตฺวา วณฺมุลผลาหารโ วิหาสิ.

ราชกุมารโวิปี ตสฺสมี ขณเ ปิตริ
 มาราเปตฺวา มหนฺตํ ยสํ อณฺุภวิ.
 "สังฺกิจจกฺุมารโ กิร อสิปฺพุพฺพุชฺชํ
 ปฺพุพฺพิโต"ติ สุตฺวา พหุ กุลปฺตฺตา
 นิภฺขมิตฺวา ตสฺส สนฺุติเก ปฺพุพฺพิสิสุ.
 โส มหตา อสิคเณน ปริวฺโต ตตฺถ
 วสิ. สพฺเพปิ สฺมาปตฺติลาภิโนเยว.

พระโพธิสัตว์ทูลคัดค้านว่า "ข้าแต่
 พระสหาย ขึ้นชื่อว่า ปิตุฆาตกรรม เป็น
 กรรมหนัก เป็นทางไปนรก ใคร ๆ ไม่
 อาจกระทำการนี้ พระองค์อย่าทรง
 กระทำเลย". พระมหาอุปราชนั้น แม้ตรัส
 บ่อย ๆ ก็ถูกพระโพธิสัตว์นั้นทูลคัดค้าน
 ไว้แล้ว ถึง ๓ ครั้ง จึงทรงปรึกษากับพวก
 คนรับใช้. ชนเหล่านั้นรับคำ ได้พิจารณา
 หาอุบายลอบปลงพระชนม์พระราชา.

พระโพธิสัตว์ทราบเรื่องนั้นแล้ว คิดว่า
 "เราจักไม่ร่วมเป็นพวกเดียวกันกับชน
 เหล่านั้น" ไม่บอกลามารดาบิดาเลย ออก
 ไปโดยประตูที่สุด แล้วเข้าสูป่าหิมพานต์
 บวชเป็นฤๅษีบำเพ็ญฌานและอภิญญา
 ให้เกิดแล้ว มีรากไม้และผลไม้ในป่าเป็น
 อาหาร อยู่เป็นสุขสำราญ.

ฝ่ายพระราชกุมารในขณะนั้น ก็ให้
 ปลงพระชนม์พระบิดาแล้วเสวยอิสริยยศ
 อันใหญ่. กุลบุตรทั้งหลายเป็นอันมาก ได้
 ทราบข่าวว่า "ได้ยินว่าสังกัจจุมารบวช
 เป็นฤๅษี" พวกกันออกบวชในสำนักของ
 สังกัจจฤๅษีนั้นแล้ว. สังกัจจฤๅษีนั้นผู้อัน
 หมู่ฤๅษีใหญ่แวดล้อมแล้วอยู่อาศัยใน
 หิมวันตประเทศนั้น. แม้ฤๅษีทั้งปวงก็ได้
 สมาบัติทั้งนั้น.

ราชาปี ปิตริ มาเรตวา อปฺปมตฺตกัเวย
กาลิ ราชฺชสุขิ อณุภาวิตฺวา ตโต
ปฏฺจาย ภัโต จิตฺตสฺสทาํ อลภฺนฺโต
นิริเย กมฺมกรณฺปฺตฺโต วิย อโหสิ.

ฝ่ายพระราชา ครั้นให้ปลงพระชนม์
พระบิดาแล้ว ก็เสวยสุขในราชสมบัติ
สิ้นกาล มีประมาณน้อยเท่านั้น จำเดิม
แต่นั้น เป็นผู้สะดุ้งกลัวไม่ได้ความสบาย
พระทัย ได้เป็นเหมือนถึงกรรมกรรมใน
นรก.

โส โฟธิสฺตฺติ อณุสฺสริตฺวา "สหาโย เม
ปิตุฆาตกมฺมํ ภาริยนฺติ ปฏฺิเสเธตฺวา
มํ อตฺตโน กถํ คาหาเปตฺติ อสฺกฺโกนฺโต
อตฺตานํ นิทฺโทสํ กตฺวา ปลาโย สเจ
โส อิทาภวิสฺส น เม ปิตุฆาตกมฺมํ
กาตุํ อทฺสฺส อิทํปี เม ภยํ หเรยฺย
กหนํ นุโข โส เอตฺรหิ วิหฺรติ
สเจ ตสฺส วสฺนญฺจานํ ชาเนยฺย
ปฏฺโกสาเปยฺย โโก นุโข เม เอตฺสฺส
วสฺนญฺจานํ อารโเจยฺยา"ติ จินฺเตสิ.
โส ตโต ปฏฺจาย อณุเตปุเร จ
ราชสภาย จ โฟธิสฺตฺตสฺสเสว วณฺณํ
ภาสติ.

พระราชาทรงระลึกถึงพระโพธิสัตว์ ทรง
ดำริว่า "สหายของเราห้ามปรามแล้วว่า
ปิตุฆาตกรรมเป็นกรรมอันหนัก เมื่อไม่
อาจจะให้เราเชื่อถือถ้อยคำของตน จึง
กระทำตนให้หมดโทษแล้วหนีไป ถ้าเขา
จักมีอยู่ในที่นี้ คงจักไม่ให้เรากระทำ
ปิตุฆาตกรรม ฟังนำภัยแม้นี้ของเราไป
เสีย บัดนี้เขาอยู่ที่ไหนหนอ ถ้าเรารู้
ที่อยู่ของเขาก็จะฟังให้เรียกมา ใครหนอ
แลฟังบอกที่อยู่ของเขาแก่เราได้". จำเดิม
แต่นั้นมา ท้าวเธอก็ทรงรำพันถึงคุณ
พระโพธิสัตว์เท่านั้น ทั้งภายในพระราชวัง
และราชสภา.

เอวํ อทฺธานเ คเต โส โฟธิสฺตฺโต
"ราชา มํ สรติ มยา ตตฺถ คนฺตุวาท
ตสฺส ธมฺมํ เทเสตฺวา ตํ นิพฺพญํ
กตฺวา คนฺตุํ วญฺญตี"ติ จินฺเตตฺวา
ปญฺณาสวสฺसानิ หิมวฺนเต วสิตฺวา
ปญฺจสฺตตาปฺสปริวุโต อากาเสนาคนฺตุวาท

เมื่อกาลล่วงไปนานอย่างนี้ พระ-
โพธิสัตว์นั้น คิดว่า "พระราชาทรงระลึก
ถึงเรา เราควรไปในราชสำนักนั้น แสดง
ธรรมแก่พระองค์ กระทำท้าวเธอให้หาย
กลัว" อาศัยอยู่ในหิมวันตประเทศ ได้
๕๐ ปี แวดล้อมด้วยดาบส ๕๐๐ มา

ทนายปัสเส นามุชยานเน โอตริตวา
อิสสิคณปริวุโต สีลาปฏญฺญ นิสสิทิ.

อุชยานปาโล ตํ ทิสฺวา "ภนฺเต
คณสตฺถา โก นามา"ติ ปุจฺฉิตฺวา
"สํกิจฺจปณฺฑิตฺโต นามา"ติ จ สุตฺวา
สยंपิ สณฺฆานิตฺวา "ภนฺเต ยาวาหํ
ราชานํ อานมิ ตาว อิเธว โหถ
อมฺหากํ ราชา ตฺเมห ทฺวญฺจกาโม"ติ
วตฺวา วนฺทิตฺวา เวเคน ราชกฺลํ
คณฺตฺวา ตสฺส อาคตภาวํ รณฺโถ
อาโรเจสิ. ราชา ตสฺส สนฺตํกํ
คณฺตฺวา กตตพฺพยุตฺตํ อุปรหารํ กตฺวา
ปญฺหํ ปุจฺฉิ.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาน.

๖๙. "ทิสฺวา นิสินฺนํ ราชานํ
พฺรหฺมทตฺตํ รเวสภํ
อถสฺส ปฏฺวีเทสิ
ยสฺสาสิ อนุกมฺปโก

๗๐. สํกิจฺจายํ อนุปรตฺโต
อิสินฺนํ สารุสฺสมฺมโต
ตฺรมานฺรฺวโป นิยฺยาหิ
ขิปฺปํ ปสฺส มฺहेสินฺ.

โดยอากาศลงที่อุชยาน ชื่อทนายปัสสะ
มีหมู่ฤๅษีแวดล้อมนั่งแล้วบนแผ่นศิลา.

คนเฝ้าสวนเห็นพวกฤๅษีนั้น จึงถามว่า
"ท่านผู้เจริญ ศาสดาของคณะมีชื่อว่า
อะไร" และได้ฟังว่า "ชื่อสังกัจจภัณฑิต"
ก็จำได้แม้ด้วยตนเอง กล่าวว่ "ข้าแต่
ท่านผู้เจริญ ขอพระคุณเจ้าทั้งหลาย
จงรออยู่ที่อุชยานนี้แหละ จนกว่าข้าพเจ้า
จะนำเสด็จพระราชามา พระราชาของ
พวกข้าพเจ้า ต้องการจะพบเห็นท่าน"
ดังนี้ไหว้แล้ว รีบไปสู่ราชตระกูล กราบทูล
ความที่สังกัจจภัณฑิตมาแต่พระราช.
พระราชเสด็จไปสู่สำนักของพระสังกัจ
จภัณฑนั้น แล้วทรงกระทำการบูชา อัน
สมควรแก่กิจที่จะพึงทำ จึงตรัสถามปัญหา.

พระศาสดา เมื่อจะทรงประกาศ
เนื้อความนั้น จึงตรัสว่า

๖๙. "ลำดับนั้น คนเฝ้าสวนเห็นพระเจ้า
พรมหัทธ จอมทัพ ประทับนั่งอยู่
จึงกราบทูลแต่ท้าวเธอว่า สังกัจจ
ฤๅษี ที่พระองค์ทรงอนุเคราะห์

๗๐. ผู้ได้รับยกย่องว่าได้ดีแล้ว ในหมู่
ฤๅษีทั้งหลายนี้ มาถึงแล้ว ขอ
พระองค์จงรีบเสด็จออกไปพบท่าน
ผู้แสวงหาคุณยิ่งใหญ่ โดยเร็วเถิด.

๗๑. ตโต จ ราชา ตรมาโน
 ยุตตมารุห สนุหนิ
 มิตตามจจุปริพฺพุไฟุห
 อคมาสิ รถสโก.

๗๒. นิคุชิปฺป ปญฺจ กกุฏานิ
 กาสินี ฏฺจจวฑฺฒโน
 พาลวีชนี อุณฺหีสํ
 ชคคํ ฉตฺตณฺจฺปาหนํ.

๗๓. โอรูหุห ราชา ยานมฺหา
 จฺปยิตฺวา ปฏิจฺฉทํ
 อาสินิ ทายปฺสฺสสุมี
 สํกิจฺจมฺปฺสงฺกมิ.

๗๔. อุปฺสงฺกมิตฺวา โส ราชา
 สมฺโมทิตฺวา อสิเนนา สห
 ตํ กถํ วิตฺติสาเรตฺวา
 เอกมฺนตํ อุปาวิสิ.

๗๕. เอกมฺนตํ นิสินฺโนว
 อถ กาลิ อมฺนณฺถ
 ตโต ปาปานิ กมฺมานิ
 ปุจฺฉิตฺตุํ ปฏฺธิปฺชฺชถ.

๗๖. อีสิ ปุจฺฉาม สํกิจฺจํ
 อีสินิ สารุสมฺมตํ

๗๑. ก็ลำดับนั้น พระราชาผู้อันมิตร
 และอำมาตย์ห้อมล้อมแล้ว เป็น
 จอมทัพประดับจันทรอันเทียมแล้ว
 เสด็จไป.

๗๒. พระราชา ผู้ยังแคว้นของชาวกาสิ
 ให้เจริญ ทรงเปลื้องเครื่องราช-
 กุฎภัณฑ์ ๕ อย่าง คือพัศควาลวีชนี
 อุณหีส พระขรรค์ เสวตฉัตร และ
 ฉลองพระบาท.

๗๓. ครั้นเสด็จลงจากยาน เก็บเครื่อง-
 ราชกุฎภัณฑ์แล้ว ทรงดำเนิน
 เข้าไปหาพระดาบสสังกัจจะ ซึ่ง
 นั่งอยู่ที่อุทยานทายปัสสะ.

๗๔. พระราชา ครั้นเสด็จเข้าไปหาแล้ว
 ทรงบังเหียงกับฤาษี ให้พระฤาษีนั้น
 ระลึกถึงถ้อยคำ เสด็จเข้าไปใกล้
 ส่วนสุดข้างหนึ่ง.

๗๕. ครั้นประทับนั่ง ณ สถานที่สมควร
 แล้ว ลำดับนั้นได้ทรงสำคัญกาลอยู่
 แต่นั้นทรงปฏิบัติ เพื่อจะถามกรรม
 อันเป็นบาป (จึงตรัสว่า).

๗๖. ข้าพเจ้า ขอถามท่านสังกัจจฤาษี
 ผู้ได้รับยกย่องว่าได้ดีแล้วในหมู่ฤาษี

อาสินี ทายปัสสสมิ
อิสสิงฺฆมปุรกฺขติ.

ทั้งหลาย อันหมู่ญาติห้อมล้อม
นั่งอยู่ในท่ายปัสสอุทฺทยานว่า.

๗๗. กิ คตี เปจฺจ คจฺจนฺติ
นรา ฐมาติจาริโน
อติจิณฺเณ มยา ฐมิโม
ตี เม อกฺขาหิ ปุจฺฉิตฺติ.

๗๗. นรชนทั้งหลาย ผู้ประพตีสว่างธรรม
(เหมือนอย่าง) ข้าพเจ้าประพตีสว่าง
ธรรมแล้ว ไปสู่คติอะไรในโลก
ท่านถูกข้าพเจ้าถามแล้ว ขอได้
โปรดบอกเนื้อความนั้น แก่ข้าพเจ้า
เถิด".

ตตฺถ ทิสฺวาติ ภิกฺขเว โส
อุยฺยานปาโล ราชานํ ราชสภายํ
นินฺนินํ ทิสฺวา อถสฺส ปฏฺิวเทสิ.
ยสฺสาสีติ วทฺหฺโต อาโรเจสีติ อตุโธ.

ในคำเหล่านั้น คำว่า เห็นแล้ว
ความว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น
คนเฝ้าสวนเห็นพระราชาประทับนั่ง ที่
ราชสภา จึงกราบทูลแก่ท้าวเธอว่า คนที่
พระองค์ทรงอนุเคราะห์.

ยสฺสาสีติ มหาราช ยสฺส ตฺวํ
อนุกมฺปโก มุทฺจิตฺโต อาสิ. ยสฺส
อภินฺนํ วนฺณํ ปิยฺรฺุทฺทาหสิ โส อัย
สํกิจฺโจ อีสินํ อนฺตเร สาธุ ลทฺธโกติ
สมฺมโต อนฺุปฺตฺโต ตว อุยฺยานเ
สิลาปฏฺญฺ อีสิคณฺบริจฺโต กาณฺจนฺปฏิมา
วีย นินฺนินฺ.

คำว่า คนที่พระองค์ทรงอนุเคราะห์
ความว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า พระองค์ทรง
อนุเคราะห์ คือมีพระทัยอ่อนโยนแก่ท่าน
ผู้ใด. ได้แก่ พระองค์ทรงรำพันถึงคุณ ท่าน
ผู้ใดอยู่เนื่อง ๆ ท่านผู้นั้นคือสังกัจจญาติ
นี้ที่สมมติกันว่าเป็นผู้ได้ดีแล้วในระหว่าง
ญาติทั้งหลาย มาถึงแล้วโดยลำดับมี
หมู่ญาติห้อมล้อม นั่งอยู่บนแผ่นศิลาใน
พระราชอุทยานของพระองค์ เหมือนดัง
รูปทองฉะนั้น.

ตฺรมาทรฺุโปติ มหาราช ปพฺพชิตา
นาม กุเล วา คณฺเ วา อลคฺคา

คำว่า ริมเสด็จ ความว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า
ธรรมดาบรรพชิตทั้งหลายไม่เกี่ยวข้องใน

ตุมหากิ คจจนุตานญเณว ปกุกเมยฺยํ
ตสฺมา ตรมานูโร ชิปปิ นิยฺยาหิ
มหนฺตานํ สีลาทิคฺเณวํ เอสิตตฺตา
ปสฺส มहेสินฺนติ.

ตโตติ ภิกฺขเว โส ราชฺา ตสฺส
วจนํ สุตฺวา ตโต ตสฺส วจนโต
อนนฺตรเมว. **นิกฺขิปฺปาติ** นิกฺขิปฺปิตฺวา.
ตสฺส กิร อุยฺยานทวาริ ปตฺวาว
เอตทโหสิ "ปพฺพชิตฺตา นาม ครุญฺจานินฺยา
สังกัจจตาปสฺส สนฺติกํ อุทฺธตเวเสน
คนฺตุํ อญฺตตฺนุ"ติ. โส มณฺนิจิตฺตสฺวณฺณ-
ทญฺชญฺจ พาลวีนฺนี กาญจนมยํ
อุณฺหีสปฺภูํ สุปฺริกฺขิตฺตํ มงฺคลชคฺคํ
เสตฺจจตฺตํ สฺวณฺณปาทุกาติ อิมานิ
ปญฺจ ราชกฺกุฏภณฺฑทานิ อปเนตฺวา
เตน วุตฺตํ นิกฺขิปฺปาติ.

ปฏิจฺจนฺตติ ตเมว ราชกฺกุฏภณฺฑทํ
จปยิตฺวา ภณฺฑทาคาริกสฺส หตฺเต
ทตฺวา.

ตระกูลหรือในหมู่ เมื่อพระองค์กำลังจะ
เสด็จไป ก็จะมีพียงหลีกไปเสีย เพราะฉะนั้น
ขอพระองค์จึงรีบออกไปเร็ว พบท่านผู้
ชื่อว่า **แสวงหาคุณอันใหญ่** เพราะท่าน
แสวงหาคุณมีศีลเป็นต้น อันใหญ่.

คำว่า **ลำดับนั้น** ความว่า ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย พระราชานั้นทรงสดับ
คำทูลของคนเฝ้าสวนนั้น ลำดับนั้น คือ
ในระหว่างคำทูลของเธอนั่นเอง. คำว่า
ทรงเปลื้อง ได้แก่ ทรงวางไว้. ได้ยินว่า
พระราชานั้น พอเสด็จถึงประตูราชอุทยาน
นั่นเอง ได้ทรงวิตกว่า "ขึ้นชื่อว่า บรรพชิต
ทั้งหลาย เป็นผู้ตั้งอยู่ในฐานะควรเคารพ
เราไม่สมควรไปสู่สำนักสังกัจจลาดก ด้วย
เพศที่ถูกต้อง". พระองค์จึงทรงนำ
ออกซึ่งเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ๕ อย่าง
เหล่านี้ คือพัทวาลวีนี มีด้ามเป็นทองคำ
ประดับด้วยแก้วมณี ๑ แผ่นอุณหีส
อันสำเร็จด้วยทอง ๑ พระขรรค์มงคล
ที่ห่อหุ้มไว้ดีแล้ว ๑ เสวตฉัตร ๑
ฉลองพระบาททองคำ ๑ เพราะเหตุนี้
ท่านจึงกล่าววว่า ทรงเปลื้อง.

คำว่า **เก็บไว้** ได้แก่ วางเครื่องราช-
กกุธภัณฑ์นั้นนั้นแล มอบไว้ในมือของ
บุคคลผู้รักษาเรือนคฤง.

ทนายปัสสุมินฺติ เอรัง นามเก อุษยานเ.

คำว่า ทนายปัสสะ คือในพระราชอุทยาน
อันได้นามอย่างนั้น.

อถ กาลิ อมณฺณถาติ อถ โส
อิทานิ ปญฺหิ ปุจฺฉิตฺติ กาลิตติ
ชานาติ. ปาลิยํ ปน "ยถากาลนฺ"ติ.
อาคตสฺส กาลานุรูปเณ ปญฺหปุจฺฉนํ
อมณฺณถาติ อตุถเ.

คำว่า ลำดับนั้น ทรงสำคัญกาล ความว่า
ลำดับนั้น พระองค์ทรงทราบว่ บัดนี้
เป็นกาลจะถามปัญหา. แต่ในบาลี
กล่าวว่า "ตามกาล". อธิบายว่า พระองค์
ได้ทรงสำคัญการถามปัญหาตามสมควร
แก่กาลที่พระองค์เสด็จมาแล้ว.

ปฏิปชฺชถาติ ปฏิปชฺชิ. เปจฺจาติ
ปฏิคนฺตฺวา ปฺรโลกสฺส วา นามเมตํ
ตสฺมา ปฺรโลกนฺติ อตุถเ. มยาติ
ภนฺเต มยา สุจฺริตฺถมโม อติกกนฺโต
ปีตฺฐมาตกมฺมํ กตํ ตํ เม อกฺขาหิ กํ
คตํ ปีตฺฐมาตกา คจฺฉนฺติ กตฺรสมิ
นิริเย ปจฺฉนฺตีติ ปุจฺฉติ.

คำว่า ปฏิบัติ ได้แก่ ดำเนินไปแล้ว.
คำว่า ละไปแล้ว ได้แก่ กลับไปแล้ว
อีกอย่างหนึ่ง คำว่า ละไปแล้วนี้เป็นชื่อ
ของโลกอื่น เพราะเหตุนี้จึงอธิบายว่า
โลกหน้า. คำว่า ข้าพเจ้า พระราชาตรัส
ถามว่า ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าก้าวล่วง
สุจริตธรรม ได้กระทำปิตุฆาตกรรมแล้ว
ขอท่านจงบอกเนื้อความนั้น แก่ข้าพเจ้า
บุคคลทั้งหลายผู้มาบิดา ย่อมไปสู่คติ
อะไร จะไหม้ในนรกไหน.

ตํ สุตฺวา โฬริสฺสโต "เตนหิ
มหाराชฺ สุโณหิ"ติ วตฺวา โอิวาทํ
ตาว อทาสิ.

พระโฬริสฺตว์ ครั้นสดับพระราช-
ปุจฉานั้นแล้ว จึงทูลว่า "ถ้าเช่นนั้น
มหาบพิตรพระองค์จงทรงสดับเถิด" ได้
ถวายโอวาทก่อนแล้ว.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตุถา อาท

พระศาสดา เมื่อจะทรงประกาศ
เนื้อความนั้น จึงตรัสว่า

๗๘. “อิสสิ อวจ สักกัจโจ
 กาสินี รุกขวฑฺฒนํ
 อาสินี ทายปฺสฺสสุมี
 มหาราช สุโณหิ เม.

๗๙. อูปฺเปณ วชนฺตฺสฺส
 โย มคฺคฺมนุสฺสชาติ
 ตฺสฺส เจ วจันํ กยฺริยา
 นาสุส มคฺคฺเคยฺย กณฺฏโก.

๘๐. อธฺมมํ ปฏฺปิพนฺตฺสฺส
 โย ธฺมฺมนุสฺสชาติ
 ตฺสฺส เจ วจันํ กยฺริยา
 น โส คจฺเจยฺย ทฺทฺคฺคฺตฺนํ”ติ.

ตตฺถ อูปฺเปณชาติ โจรเวหิ
 ปรียฺญจิตฺมคฺเคน.

มคฺคฺมนุสฺสชาติติ เขมมคฺคํ อกฺขชาติ.
 นาสุส มคฺคฺเคยฺย กณฺฏโกติ ตฺสฺส
 โยวาทกรฺสฺส ปฺริสฺสฺส มคฺคฺโต มุขํ
 โจรกณฺฏโก น ปฺสฺสฺเสยฺย.

โย ธฺมฺมนุติ โย สุจฺริตฺธมฺมํ. น
 โสติ โส ปฺริโส นีรยาทิเภาทํ ทฺทฺคฺคฺติ
 น คจฺเจยฺย.

๗๘. “พระฤาษีสักกัจจะ ได้กล่าวตอบ
 พระราชาผู้ยังแคว้นของชาวกาสิให้
 เจริญ ผู้ประทับในทายปัสสอุทยาน
 ว่า ดูกรมหาบพิตร ขอพระองค์
 จงทรงฟัง (คำ) ของอาตมภาพ.

๗๙. ถ้าเมื่อบุคคลเว้นทางผิด ทำตามคำ
 ของบุคคลผู้บอกมรรค โจรผู้เป็น
 ดุจเสี้ยนหนาม ก็ไม่พึงพบหน้า
 ของบุคคลนั้น.

๘๐. ถ้าเมื่อบุคคลปฏิบัติธรรม แต่ถ้า
 กระทำตามคำของบุคคลผู้พำสอน
 ธรรม บุคคลนั้นก็จะไม่ไปสู่อุคติ”.

ในคำเหล่านั้น คำว่า ทางผิด
 ได้แก่ ทางอันโจรของสุ่มอยู่.

คำว่า บอกมรรค คือบอกทางอันเกษม.
 คำว่า โจรผู้ประดุจเสี้ยนหนาม ก็ไม่
 ประสบพบหน้าบุคคลนั้น ความว่า
 หนาม คือโจร ก็ไม่พึงเห็นหน้าของบุรุษ
 ผู้กระทำตามโอวาทนั้น จากหนทางเลย.

คำว่า บุคคลผู้พำสอนธรรม ได้แก่
 ชนใด ย่อมพำสอนธรรมอันสุจริต. คำว่า
 บุคคลนั้นย่อมไม่ไป ความว่า บุรุษนั้น
 ไม่พึงไปสู่อุคติต่างประเภทเป็นรอกเป็นต้น.

อุปปถสทิสเ หิ มหาราช อธมโม
เขมมคคสทิสเ สจจิตธมโม.

ตวิ ปน ปุพเพ "ปิตริ ฆาเตตฺวา
ราชา โหมี"ติ มยหิ กเถตฺวา มยา
ปฎิพาหิตเ มม วจันเ อกตฺวา ปิตริ
ฆาเตตฺวา อิทานิ โสจสิ.

ปณฺฑิตานันเ โอวาทเ อกรโณโต นาม
โจรมคคปฎิปนุโน วिय มหาพฺยสนเ
ปาปฺณาสีติ.

เอวมสฺส โอวาทเ ทตฺวา
มหาสตุโต อุปริ ธมฺมเ เทเสนุโต
อาห

๘๑. "ธมฺโม ปโถ มหาราช
อธมฺโม ปน อุปปโถ
อธมฺโม นิรยํ เนติ
ธมฺโม ปาเปติ สฺกคฺติ.

๘๒. อธมฺมาจฺริโน ราช
นรา วิสมชวีโน
ยํ คคฺติ เปจฺจ คจฺจนฺติ
นิรเย เต สฺสโณหิ เม.

ดูกรมหาบพิตร จริงอยู่อธรรมเช่นกับ
ทางผิด สจจิตธรรมเช่นกับทางอันเกษม.

ก็พระองค์เมื่อกาลก่อนรับสั่งแก่อาตมภาพ
ว่า "เราจักปลงพระชนม์พระบิดา แล้วจัก
เป็นพระราชา" ถูกอาตมภาพห้ามปราม
ไว้แล้ว ก็มีได้กระทำตามคำของอาตมา
ได้ฆ่าพระบิดาแล้ว ทรงเศร้าโศกอยู่ใน
บัดนี้.

ขึ้นชื่อว่า บุคคลไม่กระทำตามโอวาทของ
บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมถึงความพินาศ
ใหญ่ เหมือนบุคคลผู้ดำเนินไปในหนทาง
ที่มีโจร.

ครั้นพระมหาสัตว์ถวายโอวาทแด่
พระราชานั้น อย่างนี้แล้ว เมื่อจะแสดง
ธรรมต่อไปจึงกล่าววว่า

๘๑. "ดูกรมหาราช ธรรมเป็นทางถูก
ส่วนอธรรมเป็นทางผิด อธรรม
ย่อมนำไปสู่นรก ธรรมย่อมให้ถึง
สุคติ.

๘๒. ขอถวายพระพร นรชนทั้งหลาย
ผู้มีปรกติประพฤติอธรรม มีความ
เป็นอยู่ไม่เสมอ ย่อมละโลกนี้ไปสู่
คติอันใด อาตมาจะกล่าววคคิ คือ
นรกนั้นแก่พระองค์ ขอพระองค์
ทรงสดับอาตมาเถิด.

๘๓. สณฺฑีโว กภาพฺสตุโต จ
 สงฺฆาโต เทว จ โรจฺวา
 อถาปนโร มหาวีจึ
 ตาปนโน จ ปตาปนโน.

๘๔. อิจฺเจเต อฏฺฐ นิรยา
 อกฺขาตา ทูรติกกฺมา
 อากิณฺณนา ลุฑฺฑกฺมเมหิ
 ปจฺเจกา โสฬฺสสุสฺสทา.

๘๕. กทริยา ตาปนา โฆธา
 อจฺฉิมฺนุโต มหพฺภยา
 โลมหนฺสนฺรฺปา จ
 เกสฺมา ปฏิภยา ทุกฺขา.

๘๖. จตุกฺกณฺณา จตุทฺวารา
 วิภตฺตา ภาคโส มิตา
 อโยปากการปริยฺนฺตา
 อยฺสา ปฏิกฺขุชิตา.

๘๗. เตลฺลํ อโยมยา ฏฺมิ
 ชลิตา เตชฺสา ยุตฺตา
 สมนฺนฺตา โยชนฺสตี
 มุฏฺฐา ติฏฺฐนฺนฺติ สพฺพทา.

๘๓. นรก ๘ ชุมนี้ คือสัตถุชื่อนรก ๑
 กภาพสตนรก ๑ สังฆาฏนรก ๑
 โรจวนรก ๑ มหาโรจวนรก ๑ ต่อมา
 ถึงมหาอเวจันรก ๑ ตาปนนรก ๑
 ปตาปนนรก ๑.

๘๔. อันบัณฑิตทั้งหลาย กล่าวไว้แล้วเป็น
 สถานที่ที่ก้าวล่วงได้ยาก เกื่อนกล่น
 ไปด้วยสัตว์ ผู้มีกรรมหยาบช้า
 เฉพาะชุมนุมหนึ่ง ๆ มีอุสสทนรก
 ๑๖ ชุม.

๘๕. นรกเหล่านั้นร้ายแรง เป็นที่ทำ
 บุคคลผู้กระด้างให้เร่าร้อน มี
 เปลวเพลิงลุกโพล่ง มีภัยใหญ่ มี
 รูปร่างคนลุกขนพอง น่าสะพรึงกลัว
 มีภัยเฉพาะหน้า เป็นทุกข์.

๘๖. มี ๔ มุม ๔ ประตู จัดแบ่ง
 กำหนดไว้เป็นส่วน ๆ มีกำแพง
 เหล็กกันไว้ โดยรอบ ครอบไว้แล้ว
 ด้วยฝาเหล็ก.

๘๗. ภาคพื้นของนรกเหล่านั้น ล้วนแต่
 เหล็กแดงลุกโพล่ง ประกอบด้วย
 เปลวไฟ แม้ไปตลอด ๑๐๐ โยชน์
 โดยรอบตั้งอยู่ทุกเมื่อ.

๘๘. เอเต ปตฺตุนฺติ นิริเย
อุทฺธปาทา อวิสิธา
อิสินฺ อติวตฺตารโ
สญฺญตฺตานํ ตปฺสฺสินฺ.
๘๘. สัตว์เหล่าใด กล่าวล่วงเกินฤาษี
ทั้งหลายผู้สํารวมแล้ว ผู้มีตบะ
สัตว์เหล่านั้น มีเท้าชี้ขึ้นเบื้องบน
มีศีรษะที่มลงเบื้องต่ำ ย่อมตกลง
ในนรก.
๘๙. เต ฎฺณนุโน ปจฺจนฺติ
มจฺจนา พิลกฺตา ยถา
สํวจฺจนฺเว อสงฺเขยฺเย
นรา กิพฺพิสฺสการิโน.
๘๙. นรชนทั้งหลาย ผู้มีปรกติกระทำ
กรรมอันหยาบช้าเหล่านั้นเป็นผู้ฆ่า
ความเจริญ จะใหม่ในนรกตลอดปี
นับไม่ถ้วน เหมือนปลาที่บุคคล
ทำให้เป็นส่วน ๆ ฉะนั้น.
๙๐. ทยฺหมาเนน คตฺเตน
นิจฺจํ สนฺตรพาหิรํ
นิริยา นาธิคฺจฺจนฺติ
ทวารํ นิภฺขมเนสิโน.
๙๐. สัตว์นรกทั้งหลาย มีตัวอันไฟไหม้อยู่
ทั้งข้างในข้างนอกเป็นนิตย์แสวงหา
ประตูออกจากนรก ก็ไม่บรรลู่ถึง
ความสำเร็จ.
๙๑. ปฺรตฺติเมน ธาวนฺติ
ตโต ธาวนฺติ ปจฺจนฺโต
อุตฺตเรนปี ธาวนฺติ
ตโต ธาวนฺติ ทกฺขิณํ
ยํ ยมฺหิ ทวารํ คจฺจนฺติ
ตฺนตฺเทว ปิถิยฺเย.
๙๑. สัตว์เหล่านั้น วิ่งไปประตูด้านหน้า
จากประตูด้านหน้านั้น วิ่งมา
ด้านหลัง วิ่งไปประตูแม่ด้านซ้าย
จากประตูด้านซ้ายนั้น วิ่งมาประตู
ด้านขวา ไปถึงประตูใด ๆ ประตู
นั้น ๆ ก็ปิดเสียหมด.
๙๒. พฺหุณี สตฺสทฺสฺसानิ
ชนา นิริยคามิโน
พาหา ปคฺคยฺห กนฺทฺนฺติ
ปตฺวา ทกฺขิ อนุปฺปกิ.
๙๒. ชนทั้งหลายผู้ไปสู่นรก ย่อมประคอง
แขนทั้งสองร้องไห้ เสวยทุกข์อยู่
มิใช่น้อย ลื่นหลายแสนปี เป็นอัน
มาก.

๙๓. อาสีวิสิ่ว กุปิต์
เตชสี ทูรติกุกม์
น สารฐูเป อาสีเท
สญตทาน์ ตปสุสิน์.

๙๔. อติกาโย มหิสุสาโส
อชชุโน เกกกาธิโป
สทสสุพานุ อุจฉินุโน
อิสึมาสชช โคตม์.

๙๕. อรชั รัชสา วุจฉิ
กีสั อวกุริย ทณทกั
ตาโลว มุลโต ฉินุโน
ส ราชา วิภววุคโต.

๙๖. อุปหุจ มนั เมชฺโณ
มาตงคสุมี ยสสุสิเน
สปาริสชฺช อุจฉินุโน
เมชฺฌมารณุณั ตทา อหุ.

๙๗. กณฺหที่ปายนาสชช
อิสึ อนุทธกเวณฺทโย
อญญมณฺณั มุสเส หนุตฺวา
สมฺปตฺตา ยมสาธนั.

๙๘. อถายั อิสึนา สตุโต
อนุตฺลิกฺขจาโร ปุเร

๙๓. บุคคลไม่ควรรุกราน ท่านผู้มี
คุณธรรม ผู้สำรวมแล้ว มีตบธรรม
เป็นเหมือนอสรพิษร้าย มีเดช
กำเริบ ก้าวล่วงได้ยากฉะนั้น.

๙๔. พระเจ้าอัชชุนะ ผู้เป็นใหญ่ในแคว้น
เกกกะ มีพระกายกำยำ เป็นนาย
ขมังธนู มีพระหัตถ์ตั้งพัน มีมุล
อันขาดแล้ว เพราะประทุษร้าย
พระฤๅษีโคตมโคตร.

๙๕. ฝ่ายพระเจ้าทัณฑกั ได้เอาฤๅษีไปรย
รดพระกัสะวัจจฤๅษี ผู้หาฤๅษีมิได้
พระราชานันถึงความพินาศ ดุจ
ต้นตาลขาดแล้วจากรากฉะนั้น.

๙๖. พระเจ้าเมชณะ คิดประทุษร้ายใน
มาตังคฤๅษีผู้เริ่ของยศ รัฐมณฑล
พร้อมด้วยบริษัทของพระเจ้าเมชณะ
สูญสิ้นไปแล้วในครั้งนั้น.

๙๗. ชาวเมืองอันธกวินทัย ประทุษร้าย
พระฤๅษีชื่อกัณหที่ปายนะ ช่วยกัน
ตีด้วยไม้พลองจนตาย พวกกันไป
เกิดในยมสาธนนรกแล้ว.

๙๘. ส่วนพระเจ้าเจจจราชันนี้ ได้ประทุษ
ร้ายพระฤๅษีชื่อกัวิกปิละ แต่ก่อน

- ปาเวกฺขิ ปจวี เจจฺจโ
 หีนตุโต กาลปริยาย.
๙๙. ตสฺมา หิ ฉนฺทาคมนํ
 นปฺปสํสฺนฺติ ปณฺทิตา
 อทฺทจฺจิตฺโต ภาเสยฺย
 คิริํ สจฺจฺอุปฺสณฺหิตํ.
๑๐๐. มนสา เจ ปทฺทฺเจน
 โย นโร เปกฺขเต มฺนี
 วิชฺชาจรณสมฺปนฺนํ
 คนฺตฺวา โส นิรยํ อโธ.
๑๐๑. เย วุฑฺฒेम ปริภาสนฺติ
 ผรุสฺสุปกฺกมา ชนา
 อนปฺจจา อทายาทา
 ตาลวตฺถุ ภาวนฺติ เต.
๑๐๒. โย จ ปพฺพชิตํ หนฺติ
 กตทิจจํ มเหสินํ
 ส กาทิสฺสุตเต นิรเย
 จิริํ รตฺตตาย ปจฺจติ.
๑๐๓. โย จ ราชา อธมฺมฺภูโจ
 รมฺมจวิทฺธํสโน มโต
- เคยเป็น ผู้เที่ยวไปในอากาศได้
 ภายหลัง มีตนอันเลวทราม ถูก
 แผ่นดินสูบถึงกาลกิริยาโดยปริยาย.
๙๙. เพราะเหตุนั้นแล บัณฑิตทั้งหลาย
 จึงไม่สรรเสริญ การลู่อำนาจ
 ฉันทาคติเป็นต้น บุคคลไม่ควรเป็น
 ผู้มีจิตคิดประทุษร้าย ฟังกล่าว
 วาจาที่ประกอบด้วยความจริง.
๑๐๐. หากว่านรชนผู้ใด มีใจประทุษร้าย
 เฟื่องเล็งท่านผู้รู้ ถึงพร้อมด้วยวิชา
 และจรณะ นรชนผู้นั้นก็จะไปสู่
 นรกเบื้องต่ำ.
๑๐๑. ชนเหล่าใด พยายามกล่าววาจา
 หยาบคาย บริภาษบุคคลผู้เจริญ
 ทั้งหลาย ชนเหล่านั้นไม่ใช่เหล่ากอ
 ไม่ใช่ทายาท เป็นเหมือนต้นตาล
 มีรากอันขาดแล้ว.
๑๐๒. อนึ่ง ผู้ใดฆ่าบรรพชิต ผู้ทำกิจ
 สำเร็จแล้ว ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่
 ผู้นั้นจะต้องหมกหม้มอยู่ใน
 กาทิสฺสุตตนรกตลอดราตรีนาน.
๑๐๓. อนึ่ง พระราชาพระองค์ใดตั้งอยู่ใน
 อธรรม กำจัดชาวแคว้นแคว้น ทำ

- ตาปยิตฺวา ชนปทํ
 ตาปเน เปจฺจ ปจฺจติ.
๑๐๔. โส จ วสุสฺสหฺสฺसानํ
 สตี ทิพฺพานิ ปจฺจติ
 อจฺจิสฺสขมฺปเวโต โส
 ทุกฺขํ เวเทติ เวทนี.
๑๐๕. ตสฺส อคฺคิสิขา กายา
 นิจฺจนฺนติ ปภสฺสฺรา
 เตโชภกฺขสฺส คตฺตานิ
 โลมคฺเคหิ นนฺเขหิ จ.
๑๐๖. ทฺยหฺมาเนน คตฺเตน
 นิจฺจํ สฺนฺตรพาหิรํ
 ทฺกฺขาภิตฺนุโน นทฺติ
 นาโค ตฺถนฺทฺฏฺฏิตฺโต ยถา.
๑๐๗. โย โลกฺภา ปิตฺรํ หนฺติ
 โทสา วา ปุริสาธโม
 ส กาทฺสฺสฺตเต นิรเย
 จิรํ รตฺตตาย ปจฺจติ.
๑๐๘. ส ตาทิโส ปจฺจติ โลกฺกฺมฺภิยํ
 ปกฺกฺภฺจ สฺตฺตีหิ หนฺนฺติ นิตฺตจํ
 อนฺธํ กิริตฺวา มุตฺตกฺริสฺสภฺขํ
 ขาเร นิมฺขฺชนฺติ ตถาวิริํ นรํ.
- ชาวชนบทให้เดือดร้อน ลิ่นพระ-
 ชนม์ไปแล้ว จะต้องหมกหม้ออยู่
 ในตาปนนรก ในโลกหน้า.
๑๐๔. อนึ่ง พระราชานั้นจะหม้ออยู่ตลอด
 แสนปีทิพย์ พระองค์ถูกกองเพลิง
 แวดล้อม เสวยทุกข์เวทนา.
๑๐๕. เปลวไฟมีรัศมีชานออกจากกายแห่ง
 สัตว์นรกนั้น เมื่อสัตว์นรกมีไฟเป็น
 ภาว ร่างกายพร้อมทั้งปลายขน
 และเล็บ มีเปลวไฟเป็นอันเดียวกัน.
๑๐๖. สัตว์นรก มีตัวอันไฟหม้ออยู่
 ทั้งข้างในข้างนอกเป็นนิตย์ เป็นผู้
 อันทุกข์เบียดเบียน ร้องไห้คร่ำ-
 ครวญอยู่ เหมือนคชสาร อันนาย
 ทัตถาจารย์แทงด้วยข้อนั้น.
๑๐๗. บุคคลใดเป็นคนต่ำช้า ฆ่าบิดา
 เพราะความโลภ หรือเพราะความ
 โกรธ ผู้นั้นยอมหมกหม้ออยู่ใน
 กาทิสฺสฺตนรกตลอดกาลนาน.
๑๐๘. บุคคล ผู้ฆ่าบิดาเช่นนั้นหม้ออยู่ใน
 โลกฺกฺมฺภิและนายนิรยบาลทั้งหลาย
 ย่อมแทงสัตว์นรก ผู้หม้ออยู่ด้วย
 หอกทั้งหลาย จนไม่มีหนัง กระทำ

ให้ตาบอด ให้มีมูตรและกรีธ เป็น
ภักษา ทำสัตว์นรกเช่นนั้นให้จมลง
ในน้ำกรวด.

๑๐๙. ตตฺตํ ปกุกฺกุจิตมโยคฺคฺพฺลจ
ทีเม จ ฆาเล จิรฺรตฺตตปิเต
วิกฺขมฺภมาทาย วิกฺขชฺช รชฺชชฺหิ
วิวญฺญ มุขេ สํสวณฺนติ รกฺขสา.

๑๐๙. นายนิรยบาลทั้งหลาย ให้สัตว์นรก
กินเปลือกตม คือก้อนคูดอันร้อนจัด
และก้อนเหล็กอันลุกโพล่ง. ถือ
ผาลไถทั้งยาวและร้อนอยู่ สิ้นกาล
นาน จึงปากให้อ้าแล้วเอาเชือก
ผูกไว้ ยัดก้อนเหล็กแดงเข้าไปใน
ปากที่อ้า.

๑๑๐. สามา จ โสธนา สพฺลา จ คิซฺชฺมา
กาโกลสงฺฆมา จ ทิชา อโยมุขา
สงฺคมฺม ขาทนฺนติ วิปฺพนฺนทมานํ
ชีวุนํ วิกฺขชฺช วิฆาสิํ สโลหิตํ.

๑๑๐. ฝูงสุนัขแดง และสุนัขต่างทั้งหลาย
ฝูงแร้งฝูงกาและฝูงนก ล้วนมี
ปากเป็นเหล็ก มาชุมนุมกันกัดจิก
ลิ้นให้ขาด แล้วกินลิ้นที่มีเลือดไหล
อยู่ เหมือนกินของอันเป็นแดน
เต็มไปด้วยเลือด ฉะนั้น.

๑๑๑. ตํ ททฺตมตฺตาลํ ปริภินฺนคตฺตํ
นิปฺโปถยณฺนตา อนฺนวิจฺจรณฺนติ รกฺขสา
รตี หิ เตสํ ทุกฺขิโน ปนฺตีเร
เอตาทิสฺสุมิํ นิรเย วสนฺนติ
เยเกจฺจ โลกเก อิทฺถ เปตฺตติฆาติโน.

๑๑๑. นายนิรยบาล เทียวเดินทบท
สัตว์นรก ผู้ฆ่าบิดานั้น ซึ่งมี
ร่างกาย อันแตกไปทั่ว เหมือน
ผลตาลที่ถูกไฟไหม้ จจริงอยู่ ความ
ยินดีของนายนิรยบาลเหล่านั้น เป็น
การเล่นสนุก แต่สัตว์นรกผู้ฆ่าบิดา
นอกนี้ เป็นผู้ถึงทุกข์ บุคคล
เหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลกนี้ เป็น
ผู้ฆ่าบิดา ย่อมอยู่ในนรกเช่นนั้น.

๑๑๒. ปุตโต จ มาตรํ หนตุวา
อิโต คนตุวา ยมกุขยํ
ภุสมาปชชเต ทุกขํ
อตุตกมมผลูปโค.

๑๑๓. อมณฺสุสา อติพาลา
หนตุารํ ชนยนฺติยา
อโยมเยหิ วาเลหิ
ปีพฺยนฺติ ปฺนปฺปนํ.

๑๑๔. ตํ ปสฺสุวํ สกา คตฺตา
รฺุริํ อตุตสฺมภวํ
ตมฺพโลหวิลีนํ
ตตฺตํ ปาเยนฺติ มตฺติขํ.

๑๑๕. ชิคฺจุจํ ภูณปํ ปุตี
ทุคฺคณฺธํ คุถกทฺทมํ
ปฺพุพฺพโลหิตสฺงกาสํ
รหฺโทคฺคยฺห ติฏฺฐติ.

๑๑๖. ตเมนํ กิมิโย ตตฺถ
อติกาเย อโยมุขา
ฉวี ฆาตุวาน ชาทฺนฺติ
ปคฺทิฐา มํสโลหิตะ.

๑๑๗. โส จ ตํ นิรยํ ปตฺโต
นิมฺคุโค สตโปริสํ

๑๑๒. บุตรผู้ฆ่ามารดาไปจากโลกนี้ ไปสู่
ที่อยู่แห่งพระยายม เป็นผู้เข้าถึง
ผลกรรมของตน ย่อมถึงความ
ทุกข์อย่างยิ่ง.

๑๑๓. พวกนายนิรยบาลที่ร้ายกาจ ย่อม
ผูกมัดสัตว์นรกผู้ฆ่ามารดา ด้วย
เชือกปอล้วนแต่เหล็ก ย่อมบีบอัด
ด้วยยนต์เหล็กไม่หยุด (บ่อย ๆ).

๑๑๔. นายนิรยบาลทั้งหลาย ให้สัตว์นรก
นั้นดื่มกินโลหิตอันเกิดแต่ตน ที่ไหล
ออกจากกายของตน อันร้อนยิ่ง
ประดุจทองแดง ที่ละลายคว้างบน
แผ่นดิน.

๑๑๕. สัตว์นรกล้มลงไปสู่ห้วงน้ำ เช่น
หนองและเลือด น่าเกลียด ดุจ
ซากศพเน่า มีกลิ่นเหม็น ดุจ
เปือกตม คือคูด แล้วดำรงอยู่.

๑๑๖. หมูนอนในห้วงน้ำนั้น มีร่างกาย
ใหญ่ มีปากเป็นเหล็กขอนไซไป
ในเนื้อและเลือด ทำลายผิวหนัง
ย่อมเคี้ยวกินสัตว์นรกล้ม.

๑๑๗. ก็สัตว์นรกล้มถึงนรกล้มแล้ว ก็
จมลงไปชั่วร้อยบุรุษ ศพอันเน่า

ปุตฺติ กุณฺปิ วาติ
สมนฺตา สโตโยชนํ.

ย้อมฟุ้งไป ตลอด ๑๐๐ โยชน
โดยรอบ.

๑๑๘. จกฺขุมาปี หิ จกฺขุนิ
เตน คนฺธเนน ชียฺยติ
เอตาทิสํ พุรฺหมทตฺต
มาตุโข ลภเต ทุกฺขํ.

๑๑๘. จริงอยู่ แม้คนผู้มีจักขุ(ดี) ก็จะทำให้จักขุคร่ำคร่าไป เพราะกลิ่นนั้น
ดูกรพระเจ้าพรหมทัต คนผู้มา
มารดา ฟุ้งได้ทุกข์เช่นนั้น.

๑๑๙. ชุรฺชารมนฺกุณฺมม
ติกฺขํ ทูริสฺสมุภวํ
ปตฺนุตติ คพฺภปาตินิโย
ทฺตุคํ เวตฺตฺรณํ นทී.

๑๑๙. พวกหญิงที่รีดลูก ย่อมก้าวล่วง
ลำธารนรกอันขรุขระ ก้าวล่วงได้
แสนยาก ประดุจคมแห่งมีดโกน
แล้วตกลงไปสู่แม่น้ำเวตตรณีย์ที่ไป
ได้ยาก.

๑๒๐. อโยมยา สิมฺพลิโย
โสฬสงฺคุลิกณฺฎกา
อุภาโต มภิสฺมพฺนฺติ
ทฺตุคํ เวตฺตฺรณํ นทී.

๑๒๐. ต้นจิวทั้งหลาย ล้วนแต่เป็นเหล็ก
มีหนามยาว ๑๖ องคุลี มีกิ่ง
ห้อยย้อย ปกคลุมแม่น้ำเวตตรณีย์
ที่ไปยากทั้งสองฟาก.

๑๒๑. เต อจฺจิมฺนฺโต ติฏฺฐนฺติ
อคฺคิกฺขณฺธาว อารกา
อาทิตฺตา ชาตเวเทน
อุทฺธํ โยชนมฺมุคฺคตา.

๑๒๑. ผู้สัตรนรกเหล่านั้น มีกายสูง ๑
โยชน ถูกเปลวไฟอันเร่าร้อนด้วย
ไฟที่เกิดเองแผดเผา ยืนอยู่ประดุจ
กองไฟ ตั้งอยู่ที่ไกล ฉะนั้น.

๑๒๒. เอเต ปชฺชนฺติ นิรเย
ตตฺเต ติชินฺนณฺฎเก
นาริโย จ อติจารินิโย
นรา จ. ปรัทวารุ.

๑๒๒. หญิงที่ประพุดตินอกใจสามีก็ดี ชาย
ผู้คบหาภรรยาคนอื่นก็ดี เหล่านี้
ต้องตกอยู่ในนรก มีต้นจิว มี
หนามคม อันร้อนจัด.

๑๒๓. เต ปตฺนุติ อโรกฺขณฺธา
 วิวตฺตา วิหตา ปุณฺ
 สยฺนติ วินิวิหฺรฺงฺคา
 ทีฆิ ชคฺคฺนฺติ สพฺพทา.

๑๒๔. ตโต รตฺยา วิวสเน
 มหตี ปพฺพตฺปมํ
 โลหฺกฺมฺภี ปวชฺชนฺติ
 ตตฺตํ อคฺคิสมฺภกํ.

๑๒๕. เหวํ ทิวา ฯ รตฺโต ฯ
 ทฺสฺสึสา โมหปารุตา
 อญฺโฆนฺติ สกํ กมฺมํ
 ปุพฺเพ ทฺกฺกตฺมตฺตโน.

๑๒๖. ยา ฯ ภริยา ธนฺกฺกิตา
 สามิกํ อติมณฺณติ
 สสฺสุํ วา สสฺสุริํ วาปี
 เชฏฺจํ วาปี นนฺนุทฺนํ.

๑๒๗. ตสฺสา วฺงฺเกน ชิวฺหคฺคํ
 นิพฺพหนฺติ สพฺนุธฺนํ
 ส พฺยามมตฺตํ กิมิํ
 ชิวฺหํ ปสฺสฺสติ อตฺตโน
 วิณฺญาเปตฺตํ น สกฺโกติ
 ตาปเน เปจฺจ ปจฺจติ.

๑๒๓. สัตว์นรกเหล่านั้น ถูกนายนิรยบาล
 ทิ่มแทงด้วยอาวุธ ก็กลิ้งกลับไป
 ศีรษะลง ตกลงมาเป็นอันมาก มี
 อวัยวะถูกทิ่มแทงด้วยหลาวกินอน
 ลง ตื่นอยู่ทุกเมื่อตลอดกาลนาน.

๑๒๔. แต่นั้น เมื่อราตรีล่วงไป นาย
 นิรยบาลให้สัตว์นรกเหล่านั้น เข้า
 ไปสู่โลหกุมภีอันใหญ่ เปรียบดัง
 ภูเขาที่มีน้ำเสมอด้วยไฟอันร้อนยิ่ง.

๑๒๕. บุคคลผู้ทุศีล ถูกโมหะครอบงำ
 ย่อมเสวยกรรมของตน ที่ตน
 กระทำชั่ว ไว้ในปางก่อน ตลอดวัน
 ตลอดคืน ด้วยประการฉะนี้.

๑๒๖. อนึ่ง ภรรยาใดที่เขาช่วยมาด้วย
 ทรัพย์ ย่อมดูหมิ่นสามีหรือแม่ผัว
 พ่อผัว หรือพี่ผัวน้องผัว.

๑๒๗. นายนิรยบาล เขาเบ็ดมีสายเกี่ยว
 ปลายลั่นหญิงนั้นคร่ำมา สัตว์นรก
 นั้นเห็นลั่นของตน ยาวประมาณ
 ๑ วา เต็มไปด้วยหนอน ไม่อาจ
 จะให้ใครรู้ได้ ตายไปแล้วจะไหม้
 อยู่ในตาปนนรก.

๑๒๘. โอรพุกกา สุกริกา
มจจิกกา มิคพนุธนา
โຈรา โคฆาตกา ลุฑทา
อวณฺเณ วณฺณการกา.

๑๒๙. สตฺตีหิ โลหณฺฎฺหิ
เนตฺตีเสหิ อฺสุหิ จ
หฺณฺณมานา ขารนฺที
ปฺปตฺนฺติ อวิสิรา.

๑๓๐. สายํ ปาโต ฎฺฎการี
อโยฎฺฎฺหิ หณฺณติ
ตโต วรฺตํ ทฺรุตฺตานํ
ปฺเรสํ ภูฏฺชเต สทา.

๑๓๑. ธงฺกา เภรณฺฑกา คิชฺฌมา
กาโกลา จ อโยมุขา
วิปฺณฺทมานํ ขาทฺนฺติ
นรํ กิพฺพิสการกํ.

๑๓๒. เย มิเคน มิคํ หนฺติ
ปฺกฺชี วา ปน ปฺกฺชีนา
อสนฺโต รชสา ฉนฺนา
คนฺตฺวา เต นิริยฺสุสทฺนฺ"ติ.

ตตฺถ ธมฺโม ปโตติ ทสฺกุสฺส-
กมฺมปถธมฺโม เขโม อปฺปฏิภโย
สุคฺติมคฺโค.

๑๒๘. พวกคนฆ่าแกะ ฆ่าสุกร ฆ่าปลา
ดักเนื้อ พวกโจร พวกฆ่าโค พวก
พราน พวกกระทำคุณในที่มิใช่คุณ
(คนส่อเสียด).

๑๒๙. (สัตว์นรกเหล่านั้น) ถูกนายนิรยบาล
เบียดเบียนอยู่ ด้วยหอกเหล็ก
ข้อนเหล็ก ดาบและลูกศร มีหัวลง
ตกลงสู่แม่น้ำเสบ.

๑๓๐. คนทำคดีโกง ถูกนายนิรยบาล
ทูปตีด้วยข้อนเหล็ก ทั้งเวลาเย็น
เวลาเช้า แต่นั้นยอมกินอาเจียน
ของสัตว์นรกเหล่าอื่น ผู้มีร่างกาย
ได้รับความลำบากทุกเมื่อ.

๑๓๑. ผุ่งกาบ้าน ผุ่งสุนัขจิ้งจอก ผุ่งแร้ง
และผุ่งกาป่า ล้วนมีปากเป็นเหล็ก
ก็จิกกินสัตว์นรก ผู้กระทำความ
หยาบช้า ดิ้นรนอยู่.

๑๓๒. คนเหล่าใดเป็นอัสตบุรุษ อันรู้ดี
ปกปิดแล้ว ให้เนื้อชนกันตายก็ดี
ให้หนักตีกันตายก็ดี คนเหล่านั้น
ยอมไปตกอุสสทนรก".

ในคำเหล่านั้น คำว่า ธรรม ชื่อว่า
ทางถูก ความว่า ธรรมคืออุศลกรรมบถ
๑๐ ประการ เป็นทางที่ดำเนินไปสู่สุคติ
เป็นทางเกษม ไม่มีภัยเฉพาะหน้า.

วิสมชวีโนติ อธมเมเน กปิตตชวีกา.
นिरयेति ते ऐतेस्स निपुत्तุนिरये
กถेमि.

คำว่า มีความเป็นอยู่ไม่เสมอ คือ
สำเร็จการเลี้ยงชีพโดยธรรม. คำว่า
ในนรก ความว่า อาตมภาพจะกล่าว
นรกเป็นที่บังเกิดของสัตว์เหล่านั้น แต่
พระองค์.

สุโณหิ เมติ มหาสตุโต รญญา
ปิตุฆาตกาณัน นิพुत्तุนिरยํ ปุจฺฉิตฺตปิ
ปจฺฉมํ ตํ อทสฺเสตฺวา อญฺช มหานिरये
โสฬส ๑. อุตฺตสหนिरये ทสฺเสตฺ
เอวมาห.

คำว่า ขอพระองค์จงทรงฟังอาตมภาพ
ความว่า พระมหาสัตว์แม้ถูกพระราช
ตรัสถามถึงนรกที่เหล่าชนผู้ฆ่าบิดาไปเกิด
ไม่ได้แสดงนรคนั้นก่อน จึงกล่าวอย่างนี้
เพื่อจะแสดงมหานรก ๘ ชุม และอุตฺตสห
นรก ๑๖ ชุม.

กัการณา ? ปจฺฉมํ หิ ตสฺสมิ
ทสฺสียมาเน ราชา ผลิเตน ททเยน
ตตฺเถว มเรยฺย อิเมสฺส ปน นირเยสฺส
ปจฺจมานสฺตเต ทิสฺวา ทิฏฺฐานุกฺติโก
หุตฺวา อหํ วิวี อญฺเญปิ พหุ
ปาปกมฺมิโน อตฺถิ อหํ ऐเตस्स
อนฺตเร ปจฺฉิสุสฺสามิตฺติ สญฺชาตฺตปฺตมฺโม
อโรโค ภวิสฺสติ เต ปน นირये
ทสฺเสนฺโต มหาสตุโต ปจฺฉมํ อิทฺธิเพลน
ปจฺฉวี ทฺวิธา กตฺวา ปจฺฉนา ทสฺเสสิ.
เตสฺส วจนฺตุโก.

ถามว่า เพราะเหตุไร. แก้วว่า เพราะเมื่อ
พระมหาสัตว์แสดงนรกที่ตรัสถามนั้น
ก่อน พระราชาฟังมีพระทัยแตกทำลาย
สิ้นพระชนม์ในที่นั่นเอง ก็พระราชาทอด
พระเนตรเห็นสัตว์ใหม่อยู่ในนรกเหล่านี้
จักทรงยึดถือเป็นทิฏฐานุกติ ทรงดำริว่า
แม้สัตว์เหล่าอื่นเป็นผู้มีกรรมชั่วช้ามาก
เหมือนเราก็มี เราจักหมกไหม้ในระหว่าง
นรกเหล่านี้ เป็นผู้มิอุบัติมภกรรม
เกิดพร้อมแล้ว ก็จักเป็นผู้หาโรคมิได้
แต่พระมหาสัตว์ เมื่อจะทรงแสดงนรก
เหล่านั้น กระทำแผ่นดินให้แยกเป็น ๒
ส่วนก่อน ด้วยกำลังแห่งฤทธิ์ จึงแสดง
(นรก) ภายหลัง. อธิบายเนื้อความของ
นรกเหล่านั้นว่า.

๑๒๕
๒๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐
๓๑
๓๒
๓๓
๓๔
๓๕
๓๖
๓๗
๓๘
๓๙
๔๐
๔๑
๔๒
๔๓
๔๔
๔๕
๔๖
๔๗
๔๘
๔๙
๕๐

นिरยปาเลहि पञ्चश्लितानि नानावृत्तानि
คเหตุวา चण्डथाचण्डतिकं चिनुना
नेरयिगस्तुตา पुनपुनं स्तुชिवนृदि
เอตถาติ **สญชีโว.**

สัตว์นรกทั้งหลายอันนายนิรยบาล จับเอา
อาวุธต่าง ๆ อันลุกโพลง ตัดให้เป็นท่อน
น้อยท่อนใหญ่ แล้วกลับเป็นอยู่พร้อม
บ่อย ๆ ในนรกนี้ เพราะเหตุนั้น นรกนั้น
จึงชื่อว่า สักกชีวนรก.

นिरยपालา पुनपुनं नहनृता
वकुनुता पञ्चश्लितानि नानावृत्तानि
คเหตุवा श्लिताय लोहपञ्जिया नेरयिगे
अप्रापरि अनुपनृतिवा पहरित्वा
श्लितपञ्जियं पतिते श्लितकापस्तुत्
पादेत्तवा श्लितमरुत्सं कเหตุवा सं
अनुनहनृता महनुतेन अणुणुसुसरेन
विरवनृते अणुजंसे सेไฟंसंसे गरोनुता
एतेत्त कज्जनृत्ति कापस्तुत्ते. महनुता
श्लितोयपपुप्ता समाणुत्ति एतेत्ताति
संगमाणु.

นายนิรยบาลทั้งหลายบันลืออยู่ ให้อรง
อยู่บ่อย ๆ ถือเอาอาวุธต่าง ๆ อันลุกโพลง
ติดตามสัตว์นรกทั้งหลายไป ๆ มา ๆ
เหนือแผ่นดินทองแดงอันลุกโพลง เมื่อ
สัตว์ล้มลงบนแผ่นดินที่ลุกเป็นไฟ จึง
นาบเส้นเหล็กที่ไฟลุกโชนแล้ว ถือขวานที่
ไฟลุกโพลง พากันให้อรง กระทำสัตว์นรก
ผู้คร่ำครวญอยู่ด้วยเสียงอันเศร้าโศกมาก
ให้เป็น ๘ ส่วน ๑๖ ส่วน ไปอยู่ใน
นรกนี้ เพราะเหตุนั้น นรกนั้นจึงชื่อว่า
กาฬสตตะ. ภูเขาเหล็กลุกเป็นไฟทั้งหลาย
ใหญ่ กระทบสัตว์อยู่ในนรกนี้ เพราะ
เหตุนั้น นรกนั้นจึงชื่อว่า สังฆาฏะ.

तत्तुत्त गिर स्तुते नवयोचनय
श्लितोयपञ्जिया याव गणुत्ते
पवेसेत्तवा निज्जलिं गरोनुत्ति.

ได้ยिनว่านายนิรยบาลให้สัตว์นรกเข้าไป
ในแผ่นดินเหล็กที่ลุกโพลงได้ ๘ โยชน์
จนถึงเอว แล้วกระทำไม่ให้หวั่นไหวใน
นรกนั้น.

अथ प्रुत्तुत्तिमत्ते महनुत्ते श्लितो
यपपुप्ते समुणुजाय असनी विय
विरवनृत्ते आकनुत्ता ते स्तुत्ते

ลำดับนั้น ภูเขาเหล็กอันลุกโพลงลุกใหญ่
ตั้งขึ้นแต่ด้านทิศตะวันออก ครางกระหึ่ม
เหมือนอสนีบาตกลิ้งมาบดสัตว์เหล่านั้น

สณฺหกรณียํ ติเล ปีสฺนโต วีย
คนฺตุวา ปจฺฉิมทิสาย ติฏฺฐติ.
ปจฺฉิมทิสโต สมนฺุจฺจิตฺปิ ตเถว
คนฺตุวา ปฺรตฺถิมทิสาย ติฏฺฐติ.

เทว ปน เอกโต สมากฺคนฺตุวา
อุจฺจยฺนฺเต อุจฺจยฺนฺทานิ วีย ปิเพฺนฺติ.
เอวํ ตตฺถ พฺหุณี วสฺสสฺตสฺสทฺสฺสานิ
ทุกฺขํ อฺนุโณนฺติ.

เทว ๑ โรจฺวาติ ชาลโรจฺโว ๑
ฐฺมโรจฺโว จาติ เทว ตตฺถ ชาลโรจฺโว
กปฺเปน สณฺุจฺจิตาหิ รตฺตโลหิตชาลาหิ
ปฺณฺุณฺ. ฐฺมโรจฺโว ชารฺฐเมฺน ปฺณฺุณฺ.
เตสุ ชาลโรจฺเว ปจฺจฺนฺุดานํ นวหิ
วณฺมุเขหิ ชาลา ปวิสิตฺวา สรีรํ
ทหนฺติ ฐฺมโรจฺเว ปจฺจฺนฺุดานํ นวหิ
วณฺมุเขหิ ชารฺฐโม ปวิสิตฺวา ปิฏฺฐํ
วีย สรีรํ เสเทติ.

อุภยตฺถาปิ ปจฺจฺนฺุดา สตฺตา
มหาวิรวํ วิรวนฺติ เทวปี "โรจฺวา"ติ
วุตฺตา. ชาลานํ วา ปจฺจฺนฺสฺตฺตานํ
วา เตสํ ทุกฺขสฺส วา วิจิ
อนฺุตฺรา นตฺถิ เอตฺถาติ อวิจิ.

ราวกะว่าบดเมล็ดงา กระทำให้เป็นผง
แล้วไปตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตก. แม้ภูเขาเหล็ก
ที่ตั้งขึ้นแต่ทิศตะวันตก ก็ไปเหมือน
อย่างนั้น แล้วตั้งอยู่ในทิศตะวันออก.

อนึ่ง ภูเขาเหล็กทั้งสองมาพร้อมด้วยความ
เป็นอันเดียวกัน บดสัตรีนรก เหมือนบีบ
ลำอ้อยในยนต์บีบลำอ้อย ฉะนั้น สัตรี
ทั้งหลาย ย่อมเสวยทุกข์ในสังฆาฏนรก
ตลอดเวลาหลายแสนปีด้วยประการฉะนี้.

คำว่า **ก็โรจฺวนรกมีสอง** ความว่า
โรจฺวนรกมี ๒ คือ ชาลโรจฺวะ ๑ ฐฺมโรจฺวะ
๑ ในโรจฺวนรกทั้งสองนั้น ชาลโรจฺวนรก
เต็มไปด้วยเปลวเพลิงสีแดงดุจเลือดตั้งอยู่
โดยกัป ฐฺมโรจฺวนรกเต็มไปด้วยควัน
อันแสบ. ในโรจฺวนรกทั้งสองนั้น เปลวไฟ
เข้าไปตามปากแผลทั้ง ๙ ของสัตรีนรก
ผู้ใหม่อยู่ในชาลโรจฺวะ แล้วเผาสรีระ
ควันแสบเข้าไปตามปากแผลทั้ง ๙ ของ
สัตรีนรก ผู้ใหม่อยู่ในฐฺมโรจฺวะ แล้วทำ
สรีระให้ไหลออกมา เหมือนดั่งแป้งฉะนั้น.

สัตรีนรกผู้ใหม่อยู่แม้ในนรกทั้งสอง ย่อม
ร้องเสียงดัง ท่านจึงเรียกนรกแม่ทั้งสอง
ว่า "โรจฺวะ". คลื่นของเปลวเพลิงก็ดี
คลื่นแห่งความทุกข์ของสัตรี ผู้ใหม่อยู่
เหล่านั้นก็ดี ย่อมไม่มีในระหว่าง (ไม่มี

๑
๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐
๓๑
๓๒
๓๓
๓๔
๓๕
๓๖
๓๗
๓๘
๓๙
๔๐
๔๑
๔๒
๔๓
๔๔
๔๕
๔๖
๔๗
๔๘
๔๙
๕๐

มหนฺโต อวีจึ มหาวีจึ.

ตตฺร หิ ปฺรตฺถิมาทึหิ ภิตฺตีหิ
ชลา อญฺจหิตฺวา ปจฺฉิมภิตฺติอาทิสฺสุ
ปฺรภิณหฺนตฺติ ตาว ภิตฺติโย วินิวิชฺฌิตฺวา
ปฺรโต โยชนสฺสตี คณฺหติ เหนฺจสา
อญฺจิตา ชลา อฺปฺริ ปฺรภิณหฺนตฺติ
อฺปฺริ อญฺจิตา เหนฺจสา ปฺรภิณหฺนตฺติ.

เอวํ ตาเวตฺถ ชลาณํ วีจึ นาม
นตฺถิ. ตสฺส ปน อนฺโต โยชน-
สฺตญฺจณํ ชีรวลฺลปิฏฺจิสฺส นฺริตนาพี
วีย สฺตเตหิ นินฺนตฺรํ ปฺริตี จตฺุหิ
อิริยาปฺถหิ ปจฺจนฺตณํ สฺตตณํ
ปมาณํ นตฺถิ น จ อญฺจมญฺจณํ
พฺยาพาเรนฺติ สกฺกฺจาเนยฺว ปจฺจนฺติ.
เอวเมตฺถ สฺตตณํ วีจึ นาม นตฺถิ.

ยถา ปน ชิวฺหคฺเค ฉ มรฺุวิญฺุหนิ
สฺตตฺมสฺส ตามฺพโลหวิญฺุหนิ อนฺุทหน-
พลวตฺาย อพฺโพหาริกานิ โหนฺติ ตถา
ตตฺถ อนฺุทหนพลวตฺาย เสสา ฉ

หยุด) ในนรกนี้ เพราะเหตุนั้น นรกนั้น
จึงชื่ออวีจึ. อวีจึนรกเป็นสถานที่ใหญ่
จึงชื่อว่า มหาอวีจึ.

จริงอยู่ ในมหาอวีจึนรกนั้น เปลวไฟ
ตั้งขึ้นแต่ฝาด้านทิศบูรพาเป็นต้น แล้ว
กลับมากะทบในฝาด้านทิศปัจฉิมเป็นต้น
ทะลุฝาก่อนจึงจับด้านหน้าได้ ๑๐๐ โยชน์
เปลวไฟตั้งขึ้นในเบื้องต่ำ จึงกะทบ
เบื้องบน เปลวไฟที่ตั้งขึ้นเบื้องบน ย่อม
กะทบในเบื้องต่ำ.

ขึ้นชื่อว่าคลื่นแห่งเปลวไฟในมหาอวีจึนรก
นี้ ย่อมไม่มีอย่างนี้ก่อน. ก็สถานที่ที่มี
ประมาณ ๑๐๐ โยชน์ ในภายในมหานรก
นั้น เต็มไปด้วยสัตว์ทั้งหลายหาระหว่าง
คั่นมิได้ ประดุจดังทะนานเต็มไปด้วย
น้ำนมแบ่ง ประมาณของพวกสัตว์ผู้ใหม่
อยู่ ย่อมไม่มีด้วยอิริยาบถทั้ง ๔ และ
สัตว์เหล่านั้น ย่อมไม่เบียดซึ่งกันและกัน
ย่อมใหม่อยู่ในที่ของตนเท่านั้น ขึ้นชื่อว่า
คลื่นของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมไม่มีใน
มหานรกนั้น ด้วยประการฉะนี้.

ก็หยาดแห่งน้ำฝั่ง ๖ หยาดในปลายลิ้น
ย่อมเป็นอัพโพหาริก เพราะความที่หยาด
แห่งทองแดงอันเป็นส่วนที่ ๗ เป็นของมี
กำลัง เผาอยู่เนื่อง ๆ ฉนฺได อุกฺเบกขาอัน

อกุศลวิปากา อุกฤษา อพุโฬหาริกา โหนติ.

เป็นอกุศลวิปาก ๖ อย่าง ที่เหลือย่อม เป็นอัพโฬหาริก เพราะความที่ทุกข์ ในมหานรกนั้นมีกำลังเผาะอยู่เนื่อง ๆ ก็ ฉะนั้น.

ทุกขเมว ฌายติ นิรนฺตรํ ปณฺณายติ. เอวเมตถ ทุกขสฺส วิจิ นาม นตฺถิ. สุวายํ สห ภิตฺตีหิ วิกฺขมฺภนโต อฏฺฐารสาธิกติโยชนสโต อวฏฺฐโต จตฺตปณฺณาสาธิกนวโยชนสโต สห อุตฺสเทหิ ทสโยชนสทฺสสาณิ. เอวมสฺส มหนฺตตา เวทิตฺวา.

ทุกข์อย่างเดียวย่อมปรากฏ. ทุกข์ย่อม ปรากฏหาระหว่างมิได้. ขึ้นชื่อว่า คลื่น แห่งความทุกข์ในมหานรกนี้ ย่อมไม่มี ด้วยประการฉะนี้. อวิจิมหานรกนี้นั้น รวมทั้งผ่าทั้งหลายโดยผ่ากลางได้ ๓๑๘ โยชน์ วัดโดยรอบได้ ๙๕๔ โยชน์ รวมทั้งอุสสทนรกด้วยเป็นหมื่นโยชน์. บัณฑิต พึงทราบความที่อวิจิมหานรกนั้น เป็น สถานที่ใหญ่อย่างนี้.

นิจฺจเล สตฺเต ตปตีติ ตาปโน. อติวिय ตาเปตีติ ปตาปโน. ตตฺถ ตาปนสฺมี สตฺเต ตาลกฺขณฺรปฺมาเณ ชลิตอยสุเล นิสีทาเปนฺติ.

นรกใดเผาสัตว์ทั้งหลาย ไม่ให้ เคลื่อนไหวได้ เพราะเหตุนั้น นรกนั้น ชื่อว่า ตาปนะ. นรกใดยังสัตว์ให้ร่าร้อน เหลือเกิน เพราะเหตุนั้น นรกนั้นชื่อว่า ปตาปนะ. นายนิรยบาลทั้งหลายยัง สัตว์นรกให้นั่งบนหลาวเหล็กที่ลุกโพลง มีประมาณเท่าลำตาลในตาปนนรกนั้น.

ตโต เหฏฺฐา ปจฺวี ชลติ สูลํ น ชลติ สตฺตา ชลนฺติ. เอวํ โส นิรโย นิจฺจเล สตฺเต ตปตี. อิตฺรสฺมี ปน นิพฺพตฺตสตฺเต ชลนฺเตหิ

แผ่นดินภายใต้แต่นั้น ย่อมลุกโพลง แต่ หลาวไม่มีไฟลุกโพลงสัตว์นรกทั้งหลาย ย่อมลุกเป็นเปลวเพลิง. นรกนั้นย่อมเผา สัตว์นรกทั้งหลายไม่ให้กระดิกตัวได้ ด้วย

อรรถกถาชาดก | ขุททกนิกาย. ป-ท. ๒๒ - ๑๙

อาวูเหหิ ปหริตฺวา ชลิตถอยปพฺพตํ
อาโรปนฺนติ.

เตสํ ปพฺพตมตฺถเก จิตกาเล
กมฺมปจฺจโย วาโต ปหริติ. เต
ตตฺถ สณฺจาคํ อสกุโกนฺตฺวา
อุทฺธํปาทา อโรสิรา ปตฺนฺติ.

อถ เหนฺจฺวา อยปจฺจวิโต ชลิตานิ
อฺยสุลฺลานิ อุจฺจนฺนติ. เต ตานิ
มตฺถเกเนว อาสาเทตฺวา เตสุ
วินิวิทุสฺสรีรา ชลนฺตฺวา ชลนฺตฺวา
ปจฺจนฺติ. เอวเมว อติวีย ตาเปตีติ.

โพธิสฺสโต ปน เอเต นิรเย
ทสฺเสนฺนโต ปจฺมํ สญฺชีวํ ทสฺเสตฺวา
ตตฺถ ปจฺจนฺเต เนรยิกสฺสฺเต ทิสฺวา
มหาชนสฺส มหาภเย อุปฺปนฺเน ตปี
อนฺตรธาเปตฺวา ปฺน ปจฺวี ทฺวิธา
กตฺวา กภาพฺสฺสฺตํ ทสฺเสสิ.

ประการฉะนั้น. อนึ่ง นายนิรยบาลย่อม
ประหารสัตว์ผู้เกิดแล้วในนรกนอกนี้ด้วย
อาวุธทั้งหลายที่กำลังลุกโชน แล้วให้ขึ้นไป
ไปสู่ภูเขาเหล็กที่มีไฟลุกโผลง.

ในเวลาที่สัตว์เหล่านั้น ยืนอยู่บนยอดเขา
ลมมีกรรมเป็นปัจจัย ย่อมประหารสัตว์
เหล่านั้น. สัตว์เหล่านั้นไม่อาจจะดำรง
ตนอยู่ได้บนภูเขานั้น มีเท้าชี้ขึ้นเบื้องบน
มีศีรษะลงเบื้องต่ำ ตกลงไป.

ลำดับนั้น หลาวเหล็กอันลุกโผลง ย่อม
ตั้งขึ้นจากแผ่นดินเหล็กเบื้องล่าง. สัตว์-
นรกเหล่านั้น เอาศีรษะนั้นแหละกระแทก
หลาวเหล็กเหล่านั้น มีร่างกายเสียบแทง
แล้วในหลาวเหล็กเหล่านั้น ไฟไหม้
ลุกโชติช่วงอยู่. นรคนั้นย่อมเผาสัตว์ให้
เฝ้าร้อนเหลือเกินด้วยประการฉะนี้แล.

ก็พระโพธิสัตว์ เมื่อจะแสดงนรก
เหล่านั้น จึงแสดงสัตถุชีวนรกก่อน เมื่อ
ความกลัวใหญ่เกิดขึ้นแล้ว แก่มหาชน
เพราะเห็นสัตว์นรกไหม้อยู่ในสัตถุชีวนรก
นั้น ก็บันดาลให้สัตถุชีวนรกแม้นั้น
อันตรธานหายไป จึงกระทำแผ่นดินให้
แยกเป็น ๒ ส่วนอีก แสดงภาพสฺสฺตนรก
(ต่อไป).

ตตฺถปิ ปจฺจมาเน สตฺเต ทิสฺวา
มหาชนฺสฺส มหาภเย อุปฺปนฺเน
ตฺถปิ อนฺตรธาเปสฺสตี. เอวํ ปฏิปาฏิยา
ทสฺสเสสิ.

ตโต ราชานํ อามนฺเตตฺตฺวา “มหाराช
ตยา อิเมสฺส อฏฺฐสฺส มหานิรเยสฺส
ปจฺจมาเน สตฺเต ทิสฺวา อุปฺปมาทํ
กาตํ วฏฺฐตี”ติ วตฺตฺวา ปฺน เตสฺสญฺเฌว
มหานิรยานํ กิจฺจํ กเถตฺถุ “อิจฺเจเต”ติ
อาทิมาน.

ตตฺถ อกฺขาทาติ มยา ๑ ตฺยหํ
กถิตา ปฺราณเกหิ ๑ กถิตาเยว.
อาภินฺนนาติ ปฺริปฺนฺนนา. ปจฺเจกา
โสฬฺสฺสทาทิ เอเตสํ นิรยานํ
เอกกสฺส ๑ตฺตฺสฺส ทฺวารสฺส เอเกกสฺมี
๑ตฺตฺตาโร ๑ตฺตฺตาโร กตฺตฺวา โสฬฺส
โสฬฺส อฺสฺสทนิรยาติ สพฺเพปิ สตํ
อฏฺฐวีสตี ๑ อฺสฺสทนิรยา อฏฺฐ ๑
มหานิรยาติ ฉตฺตีสนิรยสตํ.

แม้เมื่อความกลัวมาก เกิดขึ้นแก่มหาชน
เพราะเห็นสัตว์ทั้งหลายใหม่อยู่ใน กาฬ-
สูตรตนรานั้น ก็บันดาลให้กาฬสูตรตนร
แก่นั้นหายไป. พระโพธิสัตว์แสดงนรก
โดยลำดับอย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้.

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์จึงเชิญเสด็จ
พระราชามาแล้วทูลว่า “ขอถวายพระพร
มหาบพิตร ควรที่พระองค์จะทอดพระเนตร
ดูสัตว์ทั้งหลายผู้ใหม่อยู่ ในนรกใหญ่
ทั้ง ๘ ชุมเหล่านี้แล้ว ทรงกระทำความ
ไม่ประมาท” ดังนี้ เพื่อจะกล่าวถึงกิจของ
นรกใหญ่เหล่านั้นต่อไป จึงกล่าวคำเป็น
ต้นว่า “นรก ๘ ชุมเหล่านี้”.

ในคำเหล่านั้น คำว่า อันบัณฑิตทั้งหลาย
กล่าวไว้แล้ว ความว่า นรกเหล่านี้
อันอาตมภาพกล่าวแล้ว แก่พระองค์และ
อันบัณฑิตทั้งหลายในปางก่อน กล่าวไว้
แล้วเหมือนกัน. คำว่า เกลืออันกลั่น
ได้แก่ บริบูรณ์. คำว่า แต่ ละชุม ๆ มี
อุสฺสทนรก ๑๖ ชุม ความว่า นรกใหญ่
ทั้ง ๘ ชุมเหล่านี้ แต่ละชุมมีประตู ๔ ประตู
ประตูแต่ละประตูมี อุสฺสทนรก ๔ ชุม ๆ
มหานรกแห่งหนึ่ง ๆ จึงมีอุสฺสทนรก
๑๖ ชุม ๆ รวมอุสฺสทนรก ทั้งหมดเป็น
๑๒๘ ชุม รวมกับมหานรก ๘ ชุม
จึงเป็นนรก ๑๓๖ ชุม ด้วยประการฉะนี้.

๖
๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐
๓๑
๓๒
๓๓
๓๔
๓๕
๓๖
๓๗
๓๘
๓๙
๔๐
๔๑
๔๒
๔๓
๔๔
๔๕
๔๖
๔๗
๔๘
๔๙
๕๐

กทริยา ตาปนาติ สพุเพเปเต กทริยานัน
 ตาปนา พลวทุกุชตาย โฆธา
 กปปฏิจิตนิพพุตตานัน อจจันัน อตติตตาย
 อจจิมนุโต ภัยสุส มหนุตตตาย
 มหพภยา ทิฏฐมตตวา วา โลมานิ
 หัสนุตีติ โลมหัสนรูปา จ ภัสนตตาย
 ภาสุมา ภัยชนนตตาย ปฏิภยา
 สุชาภาเวณ ทุกุชา.

จตุกถกณณนาติ สพุเพปี จตุรสุมณชุตส-
 สทิสสา. วิภตตวาติ จตุทวารวเสน
 วิภตตวา.

ภาคไส มิตาติ ทวารวีถีนัน วเสน
 โภฏจาเส จเปตวา มิตา. อยสา
 ปฏิกขุชิตาติ สพุเพปี นวโยชนิเกณ
 อยกปลาเลน ปฏิจจนุณา. ฉฎา
 ติฏฐนุตีติ สพุเพปี เอตตกัม จานัน
 อนุผริตวา ติฏฐนุตี.

อุทฐปาทา อวิสิธาติ เอว เตสุ
 นิรเยสุ สมุปริวตติตวา ปุนปฺปุนัน
 ปตมานเณ สนุธายาห. อติวตตวาโรติ
 ผรุสวาจาหิ อติกุกมิตวา วตตวาโร.
 มหานิรเยสุ กิร เยภุเยน ธมฺมิก-

คำว่า เป็นที่ทำบุคคลกระด้าง ให้
 เราย้อน ความว่า นรกเหล่านี้แม้ทั้งหมด
 เป็นที่ทำบุคคลกระด้างให้เราร้อน กล้า
 เพราะทุกข์มีกำลัง มีเปลวไฟ เพราะ
 มีเปลวไฟอันเกิดแล้วตั้งอยู่ตลอดกับ มี
 ภัยใหญ่ เพราะมีความน่ากลัวอยู่มาก
 มีรูปน่าขนลุก เพราะว่าคุณคณพอเห็นเข้า
 ก็ขนลุก น่าสะพรึงกลัว เพราะน่ากลัว
 มีภัยรอบข้าง เพราะเป็นที่เกิดแห่งภัย
 เป็นทุกข์ เพราะไม่มีความสุข.

คำว่า มีมุม ๔ มุม คือนรกแม้ทั้งหมด
 เป็นเช่นกับหีบสี่เหลี่ยม. คำว่า แบ่ง คือ
 แบ่งไว้ด้วยอำนาจประตู่ทั้ง ๔ ด้าน.

คำว่า กำหนดไว้เป็นส่วน ๆ คือนับ
 ตั้งไว้เป็นส่วน ๆ ด้วยอำนาจทางแห่ง
 ประตู่. คำว่า มีฝาเหล็กครอบ ความว่า
 นรก แม้ทั้งหมดปิดแล้วด้วยกระเบื้อง
 เหล็กมีประมาณ ๙ โยชน์. คำว่า แผล
 ไปแล้วตั้งอยู่ ความว่า นรกแม้ทั้งหมด
 แผลไปสู่อันที่มีประมาณเท่านี้ตั้งอยู่.

คำว่า มีเท้าขึ้นเบื้องบน มีศีรษะ
 ทิ่มลงเบื้องต่ำ ความว่า พระโพธิสัตว์
 กล่าวอย่างนี้ หมายถึงสัตว์นรกผู้กลิ้ง-
 เกลือก ตกไปแล้วตกไปอีก ในนรกเหล่านั้น.
 คำว่า กล่าวลวงเกิน ความว่า สัตว์ผู้กล่าว

สมณพราหมณเสฏฺฐ กตปราชาว ปจฺจนฺติ
ตสฺมา เอวมาห.

ลวงเกิน ด้วยวาจาหยาบคายทั้งหลาย.
ได้ยินว่า สัตว์ทั้งหลายผู้กระทำความผิด
ในสมณพราหมณ์ผู้ตั้งอยู่ในธรรมทั้งหลาย
ย่อมไหม้อยู่ในนรกใหญ่โดยมาก เพราะ
ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวอย่างนี้.

เต ภูนฺหโนติ เต อีสํนํ อติวตฺตาโร
อตุตฺตโน วุฑฺฒิมิยา หตฺตตฺตา ภูนฺหนา
โกฏฺฐาสกตฺตา มจฺจนา วิย ปจฺจนฺติ.

คำว่า นรชนทั้งหลาย เป็นผู้ฆ่าความ
เจริญ ความว่า สัตว์ผู้กล่าวลวงเกิน
พระฤๅษีเหล่านั้น เป็นผู้มีความเจริญอัน
กำจัดแล้ว เพราะกำจัดความเจริญของ
ตนเอง ย่อมหมกไหม้อยู่เหมือนปลาที่เขาก
กระทำให้เป็นส่วน ๆ.

อสงฺเขยฺเยติ คณฺเฑตุ อสฺกฏฺเณยฺเย.
กิพฺพิสฺสการิโนติ ทารุณกมฺมการิโน.

คำว่า นับไม่ถ้วน คือบุคคลไม่พึงอาจจะ
นับได้. คำว่า ผู้มีปรกติกกระทำกรรม
อันหยาบช้า คือผู้มีปรกติกกระทำกรรม
อันทารุณ.

นิภฺขมนฺเนสิโนติ นิรยา นิภฺขมนํ
เอสนฺนตาปี คเวสนฺนตาปี นิภฺขมนทฺวาริ
นาธิคจฺจนฺติ. ปฺรตฺถิเมนาติ ยทา
ทฺวาริ อปฺารุตฺ โหติ อถ ตทาภิมุขา
ธาวนฺติ. เตสํ ตตฺถถ ฉวอิอาทีนิ
ฉวายนฺติ.

คำว่า แสวงหาประตูออก คือสัตว์นรก
เหล่านั้น แม้แสวงหาคือค้นหาทางออก
จากนรก ก็ได้บรรลुประตูสำหรับออก.
คำว่า ทางประตูด้านหน้า ความว่า
ในกาลใดประตูยังไม่ปิด ในกาลนั้น สัตว์
เหล่านั้นก็มุ่งหน้าเฉพาะประตูนั้นวิ่งไป.
อวัยวะมีผิวหนังเป็นต้นของสัตว์เหล่านั้น
ก็ไหม้อยู่ในที่นั่นเอง.

ทฺวารสฺมีปี ปตฺตฺตานญฺจ เตสํ ปิถิยฺยติ
ปจฺจิมิ อปฺารุตฺ วิย ขายติ. เอส นโย

ก็เมื่อสัตว์เหล่านั้น ไปถึงที่ใกล้ประตู
ประตูก็ปิด ประตูด้านหลังปรากฏเหมือน

สพฺพตฺถ. น สาธุรูปเตติ วุตฺตปฺปกาโร
สฺปปี วีย สาธุรูปเต อีสโยว อาสเนน
ผรุสฺวจเนน กายกมฺเมเน วา ฆมฺมฺภฺนุโต
อุปกฺคฺเจชฺชย.

ก็การณา ? สญฺญตานิ ตปฺสฺสสินิ
อาสาทิตตฺตา อญฺจสฺส มหานิรเยสฺส
มหาทฺทฺทฺทฺสฺส อนุกฺกิตฺตพฺพตฺตา.

อิทานิ เย ราชานิ ตถารูปเต
อาสาเทเตวา ตํ ตํ ทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺ
ทฺทฺทฺทฺทฺทฺ **อติกาโยติ** อาทิมาน.

ตตฺถ **อติกาโยติ** พลสมฺปนฺโน
มหากายิ. **มทิสฺสาไสติ** ญฺญคฺคโห.
เกกกาธิโปติ เกกกรฎฺจาธิโปติ.

สหสฺสพาทฺติ ปญฺจทฺติ ญฺญคฺคทฺสเทหิ
พาทฺสสหสฺสเทหิ อาโรเปตพฺพิ ญฺญ
อาโรปนสมตฺถตตาย สหสฺสพาทฺ.

เกกกาธิโปติ เกกกรฎฺจาธิโปติ.

เปิดอยู่. แม้ในประตูด้านอื่น ๆ ทั้งหมด
ก็มีนัยเหมือนกันนี้. คำว่า **ไม่ควรรุกราน**
ท่านผู้มีคุณธรรม ความว่า บุคคลไม่ควร
เข้าไปเบียดเบียนฤๅษี ผู้มีคุณธรรม
เปรียบดังงู มีประการดังกล่าวแล้วด้วยที่นั้ง
ด้วยคำหยาบคาย หรือด้วยกายกรรม.

ถามว่า เพราะเหตุไร ? ตอบว่า เพราะ
เขาจะพึงเสวยทุกข์ใหญ่ในมหานรก ๘
ขุม เพราะความเป็นผู้รุกรานท่านผู้มีความ
สํารวม มีดีบธรรม.

บัดนี้ พระโพธิสัตว์หวังจะแสดง
พระราชาทั้งหลาย ผู้รุกรานพระฤๅษี
เห็นปานนั้นแล้วถึงทุกขนั้น ๆ จึงกล่าว
คำเป็นต้นว่า **มีพระกายกำยำ** ดังนี้.

ในคำเหล่านั้น คำว่า **มีพระกายกำยำ**
ความว่า มีพระกายใหญ่โต ถึงพร้อม
ด้วยกำลัง. คำว่า **เป็นนายขมังธนู** คือ
ผู้ถือธนู. คำว่า **ผู้เป็นอธิปราชในแคว้น**
เกกกะ คือเป็นใหญ่ในแคว้นเกกกะ.

คำว่า **มีแขนตั้งพัน** คือมีแขนพันหนึ่ง
เพราะสามารถยกธนูด้วยแขนพันหนึ่ง
ด้วยบุคคลผู้ถือธนู ๕๐๐ คน.

คำว่า **เป็นใหญ่ในแคว้นเกกกะ** คือ
ถึงความเป็นอธิปตีในแคว้นเกกกะ.

วิภวคโคติ วินาสํ ปตฺโต. วตฺถุณิ
สรมงฺคชาตเก วิตฺถาริตานิ.

คำว่า ถึงความพินาศ คือ ถึงความ
ฉิบหาย. เรื่องของพระเจ้าอัสชนะ มี
พิสดารในสรวงจกชาดก.

อุปฺพหุจ มนฺนติ อตฺตโน จิตฺตํ
ปฺพฺเสตฺวา. มาตงฺคสมฺมุตฺติ มาตงฺค-
ปฺนฺนุทฺติเต. วตฺถุ มาตงฺคชาตเก
วณฺณนิตฺตํ.

คำว่า จดจ้อพระทัย คือทำจิตของตน
ให้ประทุษร้าย. คำว่า ในมาตงคดาบส
คือในมาตงคบัณฑิต. เรื่องนี้พรรณนา
ไว้ในมาตงคชาดก.

กณฺหทีปายนาสฺสชาตติ กณฺหทีปายนํ
อาสฺสชฺช. ยมสาธณนฺตํ นิริยํ. วตฺถุ
สมฺภวชาตเก วิตฺถาริตํ.

คำว่า ประทุษร้ายพระดาบส ชื่อ
กัณหาทีปายนะ คือทำร้ายพระดาบส
มีชื่อว่า กัณหาทีปายนะ. คำว่า ยมสาธน-
นรก ได้แก่ นรก. เรื่องพิสดารมีแล้วใน
สมภวชาดก.

ฉิสฺสินาติ กปิลตาปเสน. ปาเวกฺขิตฺติ
ปวิญฺโจะ. เจจฺเจติ เจติยราชา.
หีนตฺโตติ ปริหีนตฺตภาโว อนฺตรหิตา
อิทฺธิ. กาลปริยายนฺตํ ปริยายมรณกาลํ
ปตฺวา วตฺถุ เจติยชาตเก กถิตํ.

คำว่า ฤาษี ได้แก่กปิลดาบส. คำว่า
ถูกแผ่นดินสูบ คือเข้าไปแล้ว(สูแผ่นดิน).
คำว่า พระเจ้าเจจจะ ได้แก่ พระเจ้า
เจติยราช. คำว่า มีदनอันเลวทราม
คือมีอัตภาพอันเสื่อมรอบแล้ว ฤทธิก็
อันตรธาน. คำว่า มีกาลกิริยาโดยปริยาย
คือถึงกาลตายโดยปริยาย. เรื่องท่าน
กล่าวไว้แล้วในเจติยชาดก.

ตสฺมาติ ยสฺมา จิตฺตวสฺสิโก
หุตฺวา อีสฺสิสุ อปฺรชฺฌิตฺวา อฏฺฐสฺสุ
มหานิรเยสฺสุ ปจฺจติ.

คำว่า เพราะเหตุ นั้น ความว่า
เพราะเหตุที่บุคคลเป็นผู้เป็นไปในอำนาจ
แห่งจิต ผิดในพระฤาษีทั้งหลาย ย่อม
หม้อยู่ในนรกใหญ่ทั้ง ๘ ชุม.

๒๕๖๖-๒๕๖๗-๒๕๖๘-๒๕๖๙-๒๕๗๐

ตสุมา หิ จนุทาคมนนุติ จนุทาที-
จตุพพิธิปปี อคตติคมนิ.

คำว่า เพราะเหตุนั้นแล บัณฑิตจึงไม่
สรรเสริญการลูอนาจแห่งจันทาคติ
ความว่า บัณฑิตย่อมไม่สรรเสริญการ
ถึงอคติ แม้ทั้ง ๔ อย่าง มีจันทาคติ
เป็นต้น.

ปทภูเสนาติ กุฑุเธน. คนตุวา โส
นิริยํ อโธติ โส เตน อโธคมนิเยน
กมุเมน อโธนิริยเมว คจฺจติ. ปาลิยํ
ปน "นิริยสุสทนุ"ติ ลิขิตํ. ตสฺส
อุสฺสทนิริยํ คจฺจตีติ อตฺถโก. วุฑฺฒเมติ
วโยวุฑฺฒเม จ. คุณวุฑฺฒเม จ.

คำว่า ประทุษร้าย คือโกรธ. คำว่า
นรชนนั้นก็ไปสู่นรกเบื้องต่ำ ความว่า
บุคคลนั้นยอมไปสู่นรกเบื้องต่ำนั้นแล
ด้วยกรรมอันควรไปสู่อุสสทนรก. แต่ใน
บาลีท่านเขียนไว้ว่า "อุสสทนรก". อธิบาย
เนื้อความนั้นว่า ย่อมไปสู่อุสสทนรก.
คำว่า วุฑฒบุคคล ได้แก่ บุคคลผู้เจริญ
โดยวัย และผู้เจริญโดยคุณ.

อนปจฺจาติ ภวนฺตเวปี อปจฺจํ วา
ทายาทํ วา น ลภนฺตีติ อตฺถโก.
ตาลวตฺตฤติ ทิฏฺฐจฺมเมปี จินฺนมูลตาโล
วिय มหาวินาสํ ปตฺวา นิรเยสุ
นิพฺพตฺตุนฺติ.

คำว่า ไม่ใช่เหล่ากอ ความว่า ชนเหล่านั้น
ยอมไม่ได้ความเป็นเหล่ากอหรือความ
เป็นทายาทแม้ในระหว่างภพ. คำว่า
เหมือนต้นตาล มีรากอันขาดแล้ว
ความว่า ชนเหล่านั้นถึงความพินาศใหญ่
แม้ในทีฆธรรม เหมือนต้นตาลมีราก
อันขาดแล้วจะนั้น ย่อมไปบังเกิดในนรก
ทั้งหลาย.

หนฺตตีติ มาเรติ. จิรั รตฺตายาติ จิรั
กาลํ.

คำว่า ย่อมฆ่า คือทำให้ตาย. คำว่า
สิ้นราตรีนาน คือตลอดกาลนาน.

เอวํ มหาสตุโต อสิวิเหจกานํ
ปจฺจนนิรเย ทสฺเสตฺวา อุปริ

พระมหาสัตว์ ครั้นแสดงนรกเป็นที่
ใหม่พวกคนที่เบียดเบียนฤๅษีทั้งหลาย

อธมมิกราชูณิ ปัจจนนिरये ทสฺเสนฺโต
"โย จาติอาทิมาห.

ตตฺถ รมฺหํ วิหฺงฺสโนติ ฌนฺหาทิวเสน
คนฺตุวา รมฺหสฺส วิหฺงฺสโน.

อจฺจิสฺสมฺปรเอโต โสติ อจฺจิสฺมฺห-
ปริกฺขิตฺโต. เตชฺชภกฺขสฺสชาติ อคฺคิเมว
ชาทนฺตสฺส. คตฺตนาตีติ ติคากฺุเต
สรีรฺสพฺพคฺปจฺจคฺคานิ. โลมคฺคเหติ จ
นเขติ จาติ เอเตหิ สทฺธี สพฺพานิ
เอกชาลาณิ โหนฺติ.

ตฺถนฺททฺทิตฺติ อานนฺยชนฺการณํ
การิยามานอ ตฺถนฺเทหิ วิหฺงฺโส นาโค
ยถา นทติ.

เอวํ มหาสฺตฺโต อธมมิกราชูณิ
ปฺจจนนिरเย เทเสตฺวา อิทานิ
ปีตฺฆาตกาทีนํ ปฺจจนนिरเย ทสฺเสตฺ
โย โลกาทิ อาทิมาห.

อย่างนี้แล้ว เมื่อจะแสดงนรกเป็นที่ใหม่
พวกพระราชาที่ไม่ตั้งอยู่ในธรรมต่อไป
จึงกล่าวคำเป็นต้นว่า **อนึ่ง พระราชา
พระองค์ใด** ดังนี้.

ในคำเหล่านั้น คำว่า **กำจัดชาวแวนแคว้น**
คือ พระราชาทรงถึงอคติด้วยอำนาจ
ฉันทาคติเป็นต้น แล้วกำจัดแวนแคว้น.

คำว่า **พระราชา**นั้นอันกองเพลิงแวดล้อม
แล้ว ความว่า พระราชา

นั้นอันหมุ่แห่ง
เปลวไฟล้อมแล้ว. คำว่า **มีไฟเป็นภักษา**
คือเคี้ยวกินไฟอยู่นั้นแล. คำว่า **ร่างกาย**
ได้แก่ องค์อวัยวะน้อยใหญ่ทั้งหมดใน
สรีระมีประมาณสามคาวุต. เปลวไฟเป็น
อันเดียวกันทั้งหมด ย่อมมีพร้อมด้วย
อวัยวะเหล่านี้ คือ **ปลายขนและปลายเล็บ**
ทั้งหลาย.

คำว่า **ทรมานด้วยขอ** ความว่า สัตว์
นรกาย่อมคร่ำครวญ เหมือนช้างถูกนาย
หัดถาจารย์ฝึกกระทำเหตุไม่ให้เคลื่อนไหว
แทงด้วยขอคร่ำครวญอยู่ ฉะนั้น.

พระมหาสัตว์ ครั้นแสดงนรกเป็นที่
ใหม่พระราชาผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรมทั้งหลาย
อย่างนี้แล้วหวังจะแสดงนรกที่ใหม่ พระราชา
ทั้งหลาย ผู้มาบิดาเป็นต้น จึงกล่าวคำ
เป็นต้นว่า **บุคคลใดเพราะความโลภ** ดังนี้.

ตตถ โลกชาติ ยสณโณภน. โทสาติ
 ทฎจจิตตตาย. นิตตจนุติ โลหกุมภี
 พนุณี วสสสทสสุธานี ปกุกั นีหริตวา
 ตีคาวุตมสสุ สรีรี นิตตจํ กตวา
 ซลิตาย โลหปจวิยา ปาเตตวา
 ติถเนหิ อยสุเลหิ โกฎญุตวา
 จญญวิจญญํ กโรนุติ.

อนุํ กริตวาติ มหาราช ตํ
 ปิตุฆาตกํ นิริยปาลา ซลิตโลหปจวิยํ
 อุตตานิ ปาเตตวา ซลิตเดหิ อยสุเลหิ
 อุกุขีนิ ภินุทิตวา อนุํ กริตวา มุเช
 อญนุํ มุตตกรีสํ ปกุกิปปิตวา ปลาลปิจํ
 วิย นํ สํวญญุตวา กปฺเปน สญฺจิต
 ชาเร โลหอุทเก นิมุซฺซาเปนติ.

ตตตํ ปกุกุจิตมโยคฺพญจติ ปุณ
 ปกุกุจิตคฺคตกลลณฺเจว ซลิตอโยคฺพญ
 ซาทาเปนติ. โส ปน ตํ อหริยมานํ
 ทิสฺวา มุขํ ปิเถติ.

ในคำเหล่านั้น คำว่า เพราะความโลภ คือ
 เพราะความโลภในยศและทรัพย์. คำว่า
 เพราะความโกรธ คือ เพราะตนมีจิต
 ประทุษร้าย. คำว่า ไม่มีหน้ หมายความว่า
 นายนิรยบาล นำบุคคลผู้ฆ่าบิดานั้น
 ผู้ใหม่อยู่ในโลกกุ่มก็ตลอดพันปีเป็นอัน
 มากออกมา กระทำสรีระของสัตว์นั้นอัน
 สูง ๓ คาวุต ไม่ให้มีหนัง ให้ล้มลงบน
 แผ่นดินโลหะอันลุกโพล่ง ทิ่มแทงด้วย
 หลาวเหล็กอันคม กระทำให้เป็นจุนวิจฺจน.

คำว่า กระทำให้ตาบอด หมายความว่า ดูกร
 มหาบพิตร นายนิรยบาลทั้งหลาย ทำผู้
 ฆ่าบิดานั้นให้ล้มลงายบนแผ่นดินโลหะ
 อันลุกโพล่ง จึงเอาหลาวเหล็กกำลังลุกโพล่ง
 แขนงนัยน์ตาทั้ง ๒ ข้าง กระทำให้ตาบอด
 แล้วกรอกมูตรและกรีสอันร้อนเข้าไปในปาก
 ให้สัตว์นั้นหมุนเวียนไป ดูจตั้งอันทำด้วย
 ฟาง แล้วกดให้จมลงในน้ำโลหะอันแสบ
 ซึ่งตั้งอยู่พร้อมตลอดกัป.

คำว่า เปือกตมคือคูดอันร้อนจัดและ
 ก้อนเหล็กแดงอันลุกโพล่ง หมายความว่า
 นายนิรยบาลทั้งหลายให้สัตว์นั้นเคี้ยวกิน
 ตม คือคูดอันเดือดพล่านและก้อนเหล็ก
 อันลุกโชนอีก. ก็สัตว์นรกนั้นครั้งเห็นคูด
 และก้อนเหล็กแดงอันนายนิรยบาลนำมา
 อยู่นั้นก็หุบปาก.

อดสูส ทีเมปิ อคฺคตาปีเต ชลมานะ
 ชาเล อาทาย มุขี วิภูษมฺภิตฺวา
 วิวริตฺวา รชฺชุนุญฺ อยพลิสฺ ฆิปิตฺวา
 ฆิวุหิ นีหริตฺวา ตสฺมี วิวญฺญู มุเข
 ตํ อโยคฺพุํ สํสวยฺนุติ ปกฺขิปฺนฺติ.
 รกฺษสฺยาติ นิรยฺปาลา.

สามา จาติ มหาราช ตสฺส
 ปิตุฆาตกสฺส ฆิวุหิ พลิสฺเสน นิภกฺขุตฺมิตฺวา
 อยสงฺกฺนาหิ ปจฺจวียํ นีหติ ฆิวุหิ สามา
 โสณฺา สवलฺลวณฺฺณนา สุนฺชา จ
 โลหตฺตฺตฺนฺทา คิซฺตฺมา จ กาโกลฺสงฺฆา
 จ อญฺเฏ จ นานปฺปการา สกฺกฺนา
 สฺมาคฺนฺตฺวา อาวฺธฺเอหิ ฉินฺนฺทฺนฺตา วิย
 วิภซฺซ กากปทากาเรน โภฏฺจฺสาเส
 กตฺวา.

วิปฺนฺนฺทฺมานนฺติ วิสฺนฺนฺทฺมานโลหิตํ
 วิฆาฬํ ฆาทฺนฺตฺตา วิย สฺตฺเต
 ภกฺขยฺนฺตฺตีติ อตฺถเ. ตํ ททฺตฺมตฺตาลนฺติ
 ตํ ปิตุฆาตกํ ฉายมานํ กาทิ วิย
 ททฺตฺมซฺลิตฺสฺวีริ.

ลำดับนั้น นายนิรยบาลจึงถือเอาฆาลไถ
 แมี่ยวามีปลายร้อนนำลูกไฟลงอยู่ จัดปาก
 ของสัตว์ให้้าออก ใส่เบ็ดเหล็กผูกเชือก
 เข้าไปเกี่ยวลึ้นนำออกมา ครั้นปากนั้น
 ้าแล้ว ก็กรอกคือยัดก้อนเหล็กนั้น
 เข้าไป. คำว่า ผู้รักษาได้แก่นายนิรยบาล.

คำว่า ผุ่งสุนัขแดง ความว่า
 ดูกรมหาบพิตร ผุ่งสุนัขแดง ผุ่งสุนัขมี
 สีต่าง ผุ่งแร้งมีจะงอยปากเป็นโลหะ
 ผุ่งกาป่า และผุ่งนกชนิดต่าง ๆ เหล่าอื่น
 ก็มาชุมนุมกัน จุดกระซอกเอาลึ้นของ
 บุคคลผู้ฆ่าบิดานั้นออกมาด้วยเบ็ด แล้ว
 ตัดลึ้นที่นำออกไว้บนแผ่นดินด้วยขอเหล็ก
 ทั้งหลาย ประดุจตัดด้วยอาวุธ จำแนก
 กระทำให้เป็นส่วน โดยอาการเหมือน
 กากบาท.

คำว่า ที่มีเลือดไหล ความว่า ผุ่งสัตว์
 เหล่านั้น ย่อมเคี้ยวกินสัตว์นรกทั้งหลาย
 เหมือนเคี้ยวกินของอันเป็นเดนที่มีเลือด
 ไหลออกฉะนั้น. คำว่า ตูจผลตาล อัน
 ไฟไหม้ ความว่า นายนิรยบาลเที่ยวเดิน
 ทบตีสัตว์นรกผู้ฆ่าบิดานั้น ผู้มีศีรษะอัน
 ไฟไหม้ลูกไฟลงอยู่ ประดุจดังผลตาล
 อันไฟไหม้อยู่ฉะนั้น.

ปริภินนคตฺตุนฺติ ตตฺถ ตตฺถ ภินฺนคตฺตํ.
 นิปฺโปถยฺนฺตาทิ ชลิตฺเทหิ อยมุคฺคเรหิ
 ปหฺรณฺตาท. รติ หิ เตสฺสนฺติ เตสฺ
 นิรยฺपालานํ สา รติ กิ์ฟ้า โหติ.

ทุกฺขิโน ปนิตฺเรติ อิตฺเร ปน
 เนรียกสฺตฺตาท ทุกฺขิตา โหนฺติ.
 เปตฺติมาติโนติ ปิตฺตฺมาตกา. อิติ
 อิมํ ปิตฺตฺมาตกาณํ ปจฺจนฺนิรยํ ทิสฺสุวา
 ราชา ภิตฺตฺสิโต อโหสิ.

อถ นํ มหาสฺตฺโต สมนฺสฺสาเสตฺวา
 มาตฺตฺมาตกาณํ ปจฺจนฺนิรยํ ทสฺเสสิ.

ยมกฺขยฺนฺติ ยมนิเวสนํ. นิรยฺนฺติ
 อตฺถโก. อตฺตฺกมฺมผลฺรูปโคติ อตฺตฺโน
 กมฺมผลฺเลน อูปคฺโต.

อมนฺุสฺสาติ นิรยฺपालา. หนฺตาริ
 ชนยฺนฺติยาติ มาตฺตฺมาตกํ.

วาเลหิตี อยมกฺจิวาเลหิ เวเจตฺวา
 อยมยฺนฺเตน ปิพฺยฺนฺติ. ตฺนฺติ ตํ
 มาตฺตฺมาตกํ.

คำว่า มีร่างกายอันแตกทั่ว คือมีตัว
 อันแตกแล้วในที่นั้น ๆ. คำว่า ทฺุบฺติ คือ
 ประหารด้วยค้อนเหล็กอันลุกโชน. คำว่า
 จริชอยู่ ความยินดีของนายนิรยบาล
 เหล่านั้น ความว่า ความยินดีนั้นย่อม
 เป็นกีฬาของนายนิรยบาลเหล่านั้น.

คำว่า ก็แต่สัตว์นรกนอกนี้ ย่อมถึง
 ทุกข์ ความว่า สัตว์นรกนอกนี้ ย่อมเป็น
 ผู้ถึงทุกข์. คำว่า ฆ่าบิดา คือฆ่าพ่อ.
 พระราชา ครั้นทอดพระเนตรเห็นนรก
 ที่เผาผลาญบุคคลทั้งหลาย ผู้ฆ่าบิดานี้
 ได้เป็นผู้สะดุ้งกลัวแล้ว ด้วยประการฉะนี้.

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ครั้นปลอบ
 พระราชานั้นแล้ว จึงแสดงนรกเป็นที่
 เผาสัตว์ผู้ฆ่ามารดาทั้งหลาย.

คำว่า สู่ที่อยู่พระยายม คือสูนิเวศน์
 พระยายม. อธิบายว่า นรก. คำว่า
 เข้าถึงผลกรรมของตน คือเป็นผู้เข้าถึง
 แล้วด้วยผลแห่งกรรมของตน.

คำว่า อมนุษย์ ได้แก่ นายนิรยบาล.
 คำว่า บุคคลผู้ฆ่ามารดา คือคนผู้ฆ่าแม่.

คำว่า ด้วยเชือกปอทั้งหลาย คือนาย
 นิรยบาลพันด้วยเชือกปอเหล็กทั้งหลาย
 แล้วบีบด้วยยนต์เหล็ก. คำว่า นั้น คือ
 บุคคลผู้ฆ่ามารดานั้น.

ปาเยนุตีติ ตสฺส หิ ปิพฺพิมานสฺส
รหิรํ คลิตฺวา อยกปลลํ ปุเรติ.

อถ นํ ยนฺตโต นีหฺรนฺติ ตาวเทวสฺส
สรีรํ ปากฏิกํ โหติ. ตํ ปจฺฉวียํ
อตุตฺตานํ นิปชฺชาเปตฺวา วิสฺสินตมฺพโลหํ
วีย ปกฺกฏฺจิตฺโหลหิตํ ปาเยนฺติ.

โศคฺคฺยห ติฏฺฐตฺติ ตํ พฺหุนิ
วสฺสสฺสหฺสฺसानิ อยฺยนฺเตหิ ปิเพตฺวา
เชคฺฉจฺหฺคฺคฺนฺธฺรปฏิกฺกฺุเล มหฺนฺเต
คฺคฺกทฺทเม อาวาเต ชิปนฺติ.

โส ตํ รหํ โศคฺคฺยห โอรหิตฺวา
ติฏฺฐติ.

อติกาธาติ เอกโทณิกนาวปฺปมาณสรีรา.
อโยมฺขาทิ อยฺสฺจิมฺขา.

ฉวี ฆาตฺวานาติ ฉวี อาที กตฺวา
ยาว อฏฺฐิปี ฆาตฺวา อฏฺฐิมิณฺชฺปิ
ชาทฺนฺติ.

ปคิทรฺธาติ คฺคิธา มุจฺฉิธา. น
เกวลณฺจ ชาทฺนฺเตว อโรมฺขาทิหิ

คำว่า ให้ตีมกิน ความว่า ก็เมื่อสัตว์นรก
นั้นถูกยนต์เหล็กบีบคั้นอยู่ โโลหิตย่อมไหล
ออกมาเต็มกระเบื้องเหล็ก.

ลำดับนั้น นายนิรยบาลนำสัตว์นั้นออก
จากเครื่องยนต์ ในทันใดนั้นเอง ร่างกาย
ของสัตว์นั้นก็เป่นปกติ. นายนิรยบาลจึง
ให้เขานอนหงายอยู่บนแผ่นดิน ให้ตีมกิน
โลหิตที่เดือดพล่าน เหมือนทองแดงที่
ละลายคว้างอยู่ฉะนั้น.

คำว่า ลงไปดำรงอยู่ ความว่า นาย
นิรยบาลทั้งหลาย บีบคั้นสัตว์นรกนั้น
ด้วยยนต์เหล็กทั้งหลายแล้วผลกลงไป
ในบ่อตม คือคู่อันใหญ่ น่าเกลียด มีกลิ่น
เหม็น และปฏิภูลตลอดพันปีเป็นอันมาก.

สัตว์นรกนั้น ก็หยั่งลงสู่ห้วงน้ำนั้นจมลง
ไปอยู่.

คำว่า ร่างกายใหญ่ คือมีสรีระเท่าเรือ
โกลนลำหนึ่ง. คำว่า มีปากเป็นเหล็ก
คือมีปากเป็นเหล็กแหลม.

คำว่า ทำลายผิวหนัง คือทำลายตั้งแต่
ผิวหนังจนตลอดถึงกระดูกบ้าง กิณจน
เยื่อในกระดูกบ้าง.

คำว่า ซอนไซ คือคลานไป เลื้อยไป.
ก็หมุ่นอนเหล่านั้น กัดกินอย่างเดียว

ปน ปวิสิตฺวา มุขาทิหิ นิกุขมนฺติ
วามปสฺสุทาทิหิ ปวิสิตฺวา ทกฺขิณปสฺสุทา-
ทิหิ นิกุขมนฺติ สกลสรีริ ฉิทฺทาทฉิทฺทํ
กโรนฺติ.

โส ตตฺถ อติทุภฺชปเรโต วิรวนฺโต
ปจฺจติ.

โส จาติ โส มาตุฆาตโก ตํ
สโตปิริสํ นิรยํ ปตฺโต สสีสโก
นิมุคฺโคว โหติ. ตญฺจ กุณฺปี สมฺนฺตา
โยชนสฺตํ ปุตี กตฺวา วายติ.
มาตุฆเติ มาตุฆาตโก.

เอวํ มหาสตุโต มาตุฆาตกาณํ
ปจฺจนนิรยํ ทสฺเสตฺวา ปน
คพฺภปาตกาณํ ปจฺจนนิรยํ ทสฺเสนฺโต
คาถมาห.

ชฺรธารมนุภฺกมุมาติ ชฺรธารนิรยํ
อติภฺกมิตฺวา. ตตฺถ กิร นิรยปาลา
มหนฺเต มหนฺเต ชฺรธาเร อุปริ
ธาเรตฺวา สณฺฺจนฺติ. ตโต ยาหิ
คพฺภปาตนขาเรภสฺชฺชาทีนํ ปิวิตฺวา
คพฺภา ปาติตา ตา คพฺภปาตินิโย

เท่านั้นก็หาไม่ ยังเข้าไปทางปากกลาง
เป็นต้น ย่อมออกทางปาก(บน) เป็นต้น
เข้าไปทางเบื้องซ้ายเป็นต้น แล้วออกทาง
เบื้องขวา เป็นต้น ย่อมกระทำสรีระทั้งสิ้น
ให้ปรุปรุน ไปด้วยช่อง.

สัตว์นรกนั้นได้รับความลำบากอย่างยิ่ง
ร้องไห้คร่ำครวญหมกหม่มอยู่ในนรกนั้น.

คำว่า นั้น ความว่า บุคคลผู้ฆ่ามารดา
นั้นตกนรกลึกชั่วร้อยบุรุษนั้นแล้ว เป็นผู้
มีศีระชะจุมลงมิดทีเดียว. ก็ซากศพนั้น
จะทำพื้นที่ร้อยโยชน์โดยรอบ ให้ส่งกลิ่น
เหม็นคลุ้งไป. คำว่า ผู้ฆ่ามารดา คือ
ผู้ฆ่าแม่.

พระมหาสัตว์ครั้งแสดงนรกเป็นที่
หมกหม่มบุคคลผู้ฆ่ามารดาทั้งหลายแล้ว
เมื่อจะแสดงนรกที่เผาหญิงทั้งหลายผู้ทำ
กรรมให้แท้ง จึงกล่าวคาถาต่อไป.

คำว่า ก้าวล่วงนรกดุจคมมีดโกน คือ
ก้าวล่วงนรกที่มีคมดุจมีดโกน. ได้ยินว่า
นายนิรยบาลทั้งหลายในนรกนั้น ถือเอา
มีดโกนที่คมเล่มใหญ่ วางไว้เบื้องบน.
แต่นั้นหญิงเหล่าใด ตีมีกินยาร้อน
ทำกรรมให้ตกไปเป็นต้น ทำกรรมให้แท้ง

โยชนนุติ ติดาวุตฺ เต สรีรํ สรีรโต
อุฏฺฐิตชาลา ย ปน สทฺธิ โยชนุเพธา
โหนติ.

คำว่า โยชนหนึ่ง ความว่า สัตว์นรก
เหล่านั้นมีสรีระสูงประมาณ ๓ คาวุต
แต่รวมกับเปลวเพลิงที่ตั้งขึ้นจากสรีระ
จะมีส่วนสูงโยชนหนึ่ง.

เอเต ปชฺชนุตฺติ เต พรหาริกา สตุตฺตา
นानาวิเวหิ อากฺุเวหิ โภฏฺฎิยมานา
เอเต สิมฺพลินิรเย อภิรุหนฺติ.

คำว่า สัตว์เหล่านี้ตกอยู่ในนรก ความว่า
สัตว์ผู้ผิดในภรรยาของคนอื่นเหล่านั้น
จะถูกนายนิรยบาลทิ่มแทงด้วยอาวุธ
ทั้งหลายมีชนิดต่าง ๆ แล้วขึ้นนรกตันทัง
เหล่านี้.

เต ปตฺนุตฺติ เต พฺหุณี วสุสฺสทฺสฺสาณิ
รุกฺขวิฏฺเฐสุ ลคฺคา ฉายิตฺวา ปุณฺปิ
นิรยปาเลหิ อากฺุเวหิ วิหตา วิวตฺตา
หุตฺวา ปวิวตฺติตฺวา อโรสฺสีสกา ปตฺนฺติ.
ปฺถุติ พฺหุณี.

คำว่า สัตว์นรกเหล่านี้ก็กลิ้งตกไป
ความว่า สัตว์เหล่านี้ติดอยู่ที่ค้ำคอบต้นไม้
ใหม่แล้วตลอดพันปี ถูกนายนิรยบาล
ทั้งหลายแทงด้วยอาวุธแม้จัก เป็นผู้กลิ้ง
กลับเอาศีรษะทิ่มตกลงมา. คำว่า เป็น
อันมาก คือมากมาย.

วินิวิทุจฺจคาติ เตสํ ตโต ปตฺนกาเล
เหมจฺจา อยปจฺวิโต สุลาณิ อุฏฺฐหิตฺวา
เตสํ มตฺถกํ สมฺปฏฺิจฺจนฺติ ตานิ
เตสํ อโรมคฺเคน นิภูขมนฺติ.

คำว่า มีอวัยวะถูกแทง ความว่า ใน
กาล ที่สัตว์นรกเหล่านั้นตกจากตันทังนั้น
หลาวทั้งหลาย ผุดขึ้นจากแผ่นดินเหล็ก
ในภายใต้ ย่อมรับศีรษะของสัตว์นรก
เหล่านั้น หลาวเหล่านั้นก็ทะลุออกโดย
ทางทวารหนักของสัตว์นรกเหล่านั้น.

เต เอวํ อากฺุเวหิ สุเลหิ วิทุธา
จิรํ รตฺตาย สยฺนฺติ.

สัตว์เหล่านั้น ถูกหลาวอันเป็นอาวุธแทง
แล้วอย่างนี้ นอนอยู่ตลอดกาลนาน.

ที่มนุติ สุปินิทุที อลภนตา ที่มรดตติ
ชคฺคนฺตตีติ อตุเถ. ตโต รตฺยา วิวสเนติ
รตฺตึนํ อจฺเจยน จิรกาลาติทุกฺเมนาติ
อตุเถ.

คำว่า ตลอดกาลนาน ความว่า สัตว์นรก
ทั้งหลาย เมื่อไม่ได้การนอนหลับ ย่อม
ตื่นอยู่ตลอดกาลนาน. คำว่า แต่นั้น
ครั้งราตรีล่วงไป ความว่า โดยการ
ก้าวล่วง กาลนานด้วยเวลาที่ล่วงไปแห่ง
ราตรีทั้งหลาย.

ปวฺชชนฺตตีติ สภฺวฺจโยชนิกฺขลิตโลหฺมกฺมฺภี
กปฺเปน สณฺุจิตฺขลิตตามฺพโลหฺรสปฺนุณฺณํ
โลหฺมกฺมฺภี นิรยฺปาเลหิ ขิตฺตฺตา ปจฺจนฺติ.
ทฺุสฺสึลาติ ปฺรทาริกา.

คำว่า เข้าไป ความว่า สัตว์นรกเหล่านั้น
ถูกนายนิรยบาลจับโยนเข้าไปสู่โลหกุมภี
อันลึกลง ประกอบด้วยที่ประมาณ ๖๐
โยชน์ คือโลหกุมภีอันเต็มด้วยน้ำทองแดง
ซึ่งเดือดพล่าน ตั้งอยู่ตลอดกาลแล้วใหม่
อยู่ (ในนรกนั้น). คำว่า ผู้ทูล คือชาย
ผู้ผิดในภรรยาของคนอื่น.

เอวํ มหาสฺตโต ปฺรทาริกา-
อติจาริกานํ ปจฺจนสิมฺพลินิรยํ ทฺุสฺเสตฺวา
อิโต ปรี สามีกฺวตฺตสฺสฺสุวตฺตาทีนํ
อปฺุเรนฺตึนํ ปจฺจนฺญจานํ ปกาเสนฺโต
ยา จาติ อาทิมาห.

พระมหาสัตว์ ครั้งแสดงนรกไม่จิว
ที่เผาบุรุษผู้ประพฤติดีผิดในภรรยาของ
คนอื่น และพวกหญิงประพฤตินอกใจ
สามีอย่างนี้แล้ว เบื้องหน้าแต่นี้ เมื่อจะ
ประกาศสถานที่เป็นที่เผาพวกหญิงผู้ไม่
บำเพ็ญวัตรในสามี และวัตรในพ่อผู้
เป็นต้น จึงกล่าวคำเป็นต้นว่า **อนึ่ง
หญิงเหล่าใด.**

ตตฺถ อติมณฺุปตตีติ ภีษชาตเก วุตฺตํ
สามีกฺวตฺตํ กโรนฺตึ อติทุกฺมิตฺวา
มณฺุปติ.

ในคำเหล่านั้น คำว่า ย่อมดูหมิ่น ความว่า
หญิงย่อมกระทำให้ปฏิบัติสำหรับสามี
ดังที่กล่าวไว้แล้วในภิงสชาดก ล่วงละเมิด
ดูหมิ่นสามี.

เขมฺภูจํ วาติ สามิกสฺส เขมฺภูจภาตริ.
นนฺนุพฺพนฺติ สามิกสฺส ภคินี.

เอเตสฺมปิ หิ อญฺญตฺรสฺส หตฺตปาท-
ปิฏฺจิปริกมฺมมหาปนโกชนาทิเกทํ วตฺตํ
อญฺเฐนฺตี เตสฺสุ หิโรตฺตปฺปิ อญฺเฐนฺตี
เต อติมญฺญติ นาม. สปิ นิรเย
นิพฺพตฺติ.

วงฺเกนาติ ตสฺสา จ สามิกวตฺตาทีนํ
อปริปริกาย สามิกาทโย อุกโกสิตฺวา
ปริภาสิตฺวา นิรเย นิพฺพตฺตตาย
โลหฺปจฺฉยํ นิปฺชฺชาเปตฺวา อยฺสงฺกฺนา
มุขํ วิวริตฺวา พลิสฺเสน ชิวฺหคฺคํ
นิพฺพนฺติ รชฺชฺพฺนฺธเนน สพฺนฺธนํ
กทฺตฺมฺนฺติ.

กิมินฺนฺติ กิมิภริตํ. อิทํ วตฺตํ โหติ
มหาราช โส เนรยิกสฺสโต เอวํ
นิกฺกทฺตฺมิ ตํ อตฺตโน พฺยาเมน
พฺยามมตฺตํ ชิวฺหคฺคํ อาวฺเรหิ
โกฏฺฏิตโกฏฺฏิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
มหาโทณิปปฺมาเถหิ กิมิหิ ภริตํ
ปสฺสตี.

คำว่า **พี่สาว** คือพี่ชายของสามี. คำว่า
น้องสาว คือน้องสาวของสามี.

จริงอยู่ ภรรยาเมื่อไม่บำเพ็ญวัตรต่าง
ประเภท มีเป็นต้นว่า นวดมือ นวดเท้า
นวดหลัง และให้อาบน้ำ ให้บริโภค
อาหาร แม้แก่ชนเหล่านี้คนใดคนหนึ่ง
ให้บริบูรณ์ ไม่ตั้งความละอายและความ
เกรงในคนเหล่านั้น ชื่อว่ายอมอุ้มคน
เหล่านั้น. แม้หญิงนั้นก็ไปเกิดในนรก.

คำว่า **เบ็ด** ความว่า ก็เมื่อหญิงนั้น
ไม่ยังวัตรของสามีเป็นต้นให้บริบูรณ์ ด่า
บริภาษ ชนทั้งหลายมีสามีเป็นต้น แล้ว
ไปเกิดในนรก นายนิรยบาลทั้งหลาย
จับเอาหญิงเหล่านั้นให้นอนเหนือแผ่นดิน
โลหะแล้ว งดปากให้อ้าด้วยขอเหล็ก เอา
เบ็ดเกี่ยวปลายลิ้น จุดกระชากสายเชือก
ออกมา พร้อมทั้งเชือกที่ผูกไว้.

คำว่า **เต็มไปด้วยหนอน** คือระคนไป
ด้วยหมู่หนอน. มีคำกล่าวอธิบายไว้ว่า
ดูกรมหาราช สัตว์นรกนั้น ย่อมมองเห็น
ปลายลิ้นยาวประมาณวาหนึ่ง โดยวา
ของตน อันนายนิรยบาลจุดกระชาก
ออกมาอย่างนี้ ซึ่งเต็มไปด้วยหมู่หนอน
ทั้งหลาย โดประมาณเท่าเรือโกลนใหญ่
เกิดขึ้นแล้วในที่ที่ถูกอาวุธตีแทงแล้ว ๆ.

ตตถ ภูฏวณิฉยภูฏภูฏการกภูฏอคุฆา-
ปนิกัน ัจจนนिरยานิ นิมิชาตเก
อาวิภวิสุสนฺติ. **วณฺตฺนฺติ** **วมิตกั.**
ทฺรตฺตารนฺติ **ทฺคคตตฺตภาวานิ.**

อิทํ **วฺตฺตํ** **โหติ** **มหาราช** **เต**
ทฺรตฺตภาวา **สฺตฺตา** **อยภูฏฺหิ** **มตฺถเก**
ภิชฺชฺมานเ **วมนฺติ** **ตโต** **ตํ** **วณฺตํ**
ชฺลิตฺตอยกฺปลฺเลหิ **เตสุ** **เอกจฺจฺจํ** **มุช**
ชิปนฺติ.

อิติ **เต** **ปเรสํ** **วณฺตํ** **ภฺณฺชฺนฺติ** **นาม.**

ภารณฺทกาติ **สิงฺคาลา.** **วิปฺนฺทฺมานนฺติ**
อโฆฺชนิ **ปชฺชา** **ปิตนิกฺกทฺตฺมิตฺติวฺหํ** **อิตฺจฺจฺโต**
จ **วิปฺนฺทฺมานํ.**

มิเคนาติ **โอกจฺริกมิเคน.** **ปฺกฺชิณฺนาติ**
ตถารุเปเนว. **คณฺตฺวา** **เตติ** **เต**
คณฺตฺวา.

ในเรื่องนั้น นรกรสำหรับเผ่าสัตว์ทั้งหลาย
ผู้ทำการวินิจฉัยกองก่อดดีโกงและตีราคา
ของโกง จักมีแจ้งในนิมิชาดก. คำว่า
อาเจียน คือสิ่งที่สำรอกออกมา. คำว่า
มีร่างกายถึงความลำบาก คือมีอึดภาพ
น่าเชื่อถือ.

มีคำอธิบายว่า ดูกรมหาบพิตร สัตว์
ผู้มีอึดภาพถึงความลำบากเหล่านั้น เมื่อ
ศีรษะแตกด้วยค้อนเหล็กก็อาเจียนออกมา
แต่นั้นนายนิรยบาลทั้งหลายย่อมกรอกสิ่ง
ที่อาเจียนออกมานั้นเข้าไปในปากของ
สัตว์นรกร บางจำพวกเหล่านั้นด้วย
กระเบื้องเหล็กที่ถูกลง.

สัตว์นรกรเหล่านั้นชื่อว่า บริโภคสิ่งที่
อาเจียนออกมาของสัตว์นรกรเหล่าอื่น
ด้วยประการฉะนี้.

คำว่า **หมาไน** คือสุนัขจิ้งจอก. คำว่า
ดินรนอยู่ ความว่า ถูกนายนิรยบาลจับ
ให้นอนลงหันหน้าลงเบื้องต่ำ ชูดกระซาก
ลิ้นออกมา ดินรนไปมาข้างโน้นและ
ข้างนี้.

คำว่า **เนื้อ** ได้แก่เนื้อที่เกี่ยวหาน้ำกิน.
คำว่า **นก** ได้แก่นกที่เกี่ยวหาน้ำกิน
เช่นนั้นเหมือนกัน. คำว่า **ชนเหล่านั้นไป**
คือชนเหล่านั้นไปแล้ว.

นิริยสุสทนต์ อสุสทนริย์ ปาลิย์ ปน
"นิริย์ อโร"ติ ลิชิตฺ. อย์ ปน นิริโย
นิมิชาตเก อภิวิวิสุสตีติ.

คำว่า อสุสทนรก คือนรกที่อสุสทนะ.
แต่ในบาลีท่านเขียนไว้ว่า "นิริย์ อโร"
แปลว่า นรกเบื้องต่ำ ก็นรกนี้จักมีแจ้งใน
นิมิชาตคดังนี้แล.

อิติ มหาสตุโต เขตตเต นิริเย
ทสุเสตฺวา อิทานิ รญฺโถ เทวโลก-
วิวรรณํ กตฺวา รญฺโถ เทวโลก
ทสุเสนฺโต อาห

พระมหาสัตว์ ครั้นแสดงนรกมี
ประมาณเท่านี้ด้วยประการฉะนี้แล้ว บัดนี้
เมื่อจะแสดงเทวโลกแก่พระราชา กระทำ
ให้เป็นการเปิดเทวโลก แก่พระราชา
จึงกล่าวว่

๑๓๓. "สนฺโตว อุกฺโข คจฺจนฺติ
 สุจฺฉินฺณนฺธ กมฺมุณา
 สุจฺฉินฺณสุส ผลํ ปสฺส
 สินฺหา เทวา สปุรหฺมกา.

๑๓๓. "บุคคลผู้ระงับแล้วเท่านั้น ย่อมไป
สู่เบื้องบน เพราะกรรมที่ตน
ประพฤติดีแล้วในโลกนี้ขอพระองค์
จงทอดพระเนตร ผลของกรรม
ที่บุคคลประพฤติดีแล้ว เทพเจ้า
ทั้งหลาย พร้อมทั้งพระอินทร์
พระพรหมมีอยู่.

๑๓๔. ตฺนฺตํ พุรฺรมิ มหาราช
 ธมฺมํ ฏฺฐปตี จร
 ตถา ตถา ราช
 จราหิ ธมฺมํ
 ยถา ตํ สุจฺฉินฺณํ
 นนานฺตปฺเปยฺย ปจฺจนา"ติ.

๑๓๔. ดูกรมหาบพิตร ผู้เป็นอธิบดีแห่งรัฐ
เพราะเหตุนี้ในอาตมภาพ ขอทูล
พระองค์ว่า ขอพระองค์จงทรง
ประพฤติธรรม ดูกรพระราชา ขอ
พระองค์ จงทรงประพฤติธรรม
เหมือนอย่างธรรมที่บุคคลประพฤติ
ดีแล้ว จะไม่พึงตามเตือดร้อนใน
ภายหลัง".

ตตถ สนุโตติ ภายาทิหิ
 อุปสนุโต. **อุทฺธนฺติ** เทวโลกิ. **สินฺหาติ**
 ตตถ ตตถ อินฺเทหิ สหุธิ. มหาสตุโต
 หิสฺส จาตุมฺมหาธาภิเก เทเว ทสฺเสนฺโต
 มหาธาธา จาตุมฺมหาธาภิเก เทเว ปสฺส
 จตฺตาโร มหาธาธาโน ปสฺส ตาวตีเส
 ปสฺส สกุกิ ปสฺสชาติ เอวิ เต
 สพฺเพปิ สหินฺทเก จ สพฺรหฺมเก จ
 เทเว ทสฺเสนฺโต อิหิ สฺวจินฺณฺสฺส ผลิ
 อิหิปี ผลนฺติ ทสฺเสสิ.

ตนฺติ พุริมีติ ตสฺมา ติ ภณามิ.
 ธมฺมนฺติ อิตโต ปฏฺจาย ปาณาติ-
 ปาตาทีนิ ปญฺจ เวรานิ ปหาย
 ทานาทีนิ ปุณฺณานิ กโรหิติ.

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า ผู้ระงับ
 แล้ว คือผู้เข้าไปสงบระงับกายเป็นต้น.
 คำว่า เบื้องบน ได้แก่ เทวโลก. คำว่า
พร้อมทั้งพระอินทร์ คือพร้อมด้วย
 พระอินทร์ทั้งหลาย ในเทวโลกนั้น ๆ.
 จริงอยู่ พระมหาสัตว์เมื่อจะแสดง
 เทวดาทั้งหลาย อันประกอบด้วย ท้าว-
 จาตุมาหาราช แก่พระราชา นั้น จึงกล่าวว่า
 ดูกรมหาบพิตร พระองค์จึงทอดพระเนตร
 เทวดาทั้งหลาย อันประกอบด้วย
 ท้าวมหาราชทั้ง ๔ จึงทอดพระเนตร
 เทวดาชั้นดาวดึงส์ จึงทอดพระเนตร
 ท้าวสักกะ แสดงเทวดาทั้งหลาย พร้อม
 ทั้งพระอินทร์ พระพรหม แม้ทั้งหมด
 เหล่านั้นอย่างนี้ จึงแสดง(ต่อไปว่า) นี่เป็น
 ผลของกรรมที่ประพฤติดีแล้ว แม่นี่
 ก็เป็นผลของกรรมที่ประพฤติดีแล้ว เช่น
 เดียวกัน.

คำว่า **เพราะเหตุ นั้น** อาตมาจึงขอทูล
 กะพระองค์ ความว่า เพราะเหตุฉะนั้น
 อาตมาจะขอกล่าวกับพระองค์. คำว่า
ธรรม ความว่า จำเดิมแต่เวลานี้ไปพระองค์
 จึงทรงละเว้นเวรทั้ง ๕ มีปาณาติบาต
 เป็นต้น แล้วจึงทรงบำเพ็ญบุญทั้งหลาย
 มีทาน เป็นต้น.

ยถา ตํ สุจิณฺณํ นานุตฺตปฺเปยฺยาติ
ยถา ตํ ทานาทิปุณฺณกมฺมํ สุจิณฺณํ
ปีตฺตมาตกกมฺมปจฺจยํ วิปฺปฏิสาร์
ปฺปิจฺฉาเทตฺตํ สมตฺตตาย ตํ
นानุตฺตปฺเปยฺย ตถา ตํ สุจิณฺณํ จร
พฺหุปฺปญฺญํ กโรหีติ อตฺตโก.

โส มหาสตฺตสฺส ฐมฺมกถํ สุตฺวา
ตโต ปฏฺจาย อสฺสาสปสฺสาสํ ปฏฺิลภิ.

โพธิสฺตฺโต ปน กิณฺจิ กาลํ ตตฺถ
วสฺสิตฺวา อตฺตโน วสฺนฏฺจानญฺเวย
คโตติ.

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ
อาหริตฺวา “น กิฏฺขเว อิทาเนว
ปฺพุเพเปส มยา อสฺสาสฺสิตฺตเยว”ติ
วตฺวา ชาตกํ สโมธาเนสิ “ตทา
ราชา อชาตสฺตฺตฺ อโหสิ อิลิคณา
พฺุทฺทปริสา สํกิจฺจปณฺุทฺติโต ปน
อหเมว”ติ.

สังกิจจชาดกวรรณนา ทุตฺติยา.

คำว่า เหมือนอย่างธรรมที่บุคคลประพฤติ
ดีแล้วนั้น ไม่พึงตามเตือดร้อนในภายหลัง
ความว่า ขอพระองค์จงทรงประพฤติธรรม
นั้น ให้เป็นธรรมที่ประพฤติดีแล้ว โดย
ประการที่กรรมคือบุญ มีทานเป็นต้น
ที่ประพฤติดีแล้วนั้น กรรมที่บุคคล
ประพฤติดีแล้วนั้น ชื่อว่า ไม่ตามเตือดร้อน
(ในภายหลัง) เพราะเป็นเหตุที่สามารถ
จะปกปิด ความเตือดร้อนมีปีตฺตมาตกรรม
เป็นปัจจัยได้ คือจงกระทำบุญให้มาก.

พระราชานั้นครั้งทรงสดับธรรมกถา
ของพระมหาสิทธ์แล้ว ก็กลับได้ความ
สะดวกพระหฤทัยจำเดิมตั้งแต่กาลนั้นมา.

ฝ่ายพระโพธิสทธ์์ ก็พักอยู่ในพระราช-
อุทยานนั้นสิ้นกาลเล็กน้อย แล้วจึงกลับ
ไปยังที่อยู่ของตนตามเดิม.

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว จึงตรัสว่า “ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย มิใช่แต่บัดนี้เท่านั้น แม้ในกาล
ก่อน พระเจ้าอชาตศัตรุนี้เป็นผู้อันเราให้
เบาะพระทัยแล้วเหมือนกัน” จึงทรงประชุม
ชาดกว่า “พระราชานในครั้งนั้น ได้เป็น
พระเจ้าอชาตศัตรุ หมู่ฤาษีได้เป็น
พฺุทฺทบริษัท ส่วนสังกิจจบัณฺุฑิตเป็นเรา
นั่นเอง”.

พรรณนาสังกิจจชาดกที่ ๒ จบ.

๒๐ - ๒๑ - ๒๒ - ๒๓ - ๒๔ - ๒๕ - ๒๖ - ๒๗ - ๒๘ - ๒๙ - ๓๐

ชาตกอุทานิ

อถ สกฺขจฺนิปาตมฺหิ สุนาถ มม
 ภาสิตํ ชาตกสฺวหฺยโน ปวโร
 โสณก, อรินฺทุทมสฺวหฺยโน ตถา-
 วุตฺตรเถสภิกิจฺจวโรตีติ.

สกฺขจฺนิปาตวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

รวมชาดก

เชิญทานทั้งหลาย จงฟังภาษิต
 ของข้าพเจ้าในสักกนิบาต (ใน
 สักกนิบาต) มี ๒ ชาดก คือ
 โสณกชาดก ๑ สังกิจจชาดก ๑.

พรรณนาในสักกนิบาต จบ.